

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

İSLAM VE TÜRK HUKUKU AÇISINDAN BOŞANMA HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ

Yunus ELMACIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2023**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

İSLAM VE TÜRK HUKUK AÇISINDAN BOŞANMA HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ

**DANIŞMAN : Prof. Dr. İzzet SARGIN
JÜRİ : Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ
JÜRİ : Prof. Dr. Hakkı AYDIN**

Yunus ELMACIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
AĞUSTOS-2023**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM VE TÜRK HUKUK AÇISINDAN
BOŞANMA HÜKÜMLERİNİN MUKAYESESİ**

Yunus ELMACIOĞLU

Danışman : Prof. Dr. İzzet SARGIN
Yıl : 2023, Sayfa: 85+VII
Jüri : Prof. Dr. İzzet SARGIN (Başkan)
: Prof. Dr. Hakkı AYDIN (Üye)
: Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ (Üye)

Evlilik kurumuyla oluşturulan aile, toplumu oluşturan temel unsurdur. Bu açıdan dinimiz İslam aileye büyük önem vermiştir. Bu açıdan ailenin sağlam bir şekilde oluşturulması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi büyük önem taşır. Nasları temel alan İslam Hukuku aile kurumu hakkında pek çok düzenlemeler yapmıştır. Buna rağmen kurulan her aile sağlıklı bir şekilde devam etme başarısını gösterememiştir. Bazı durumlarda aile, bireyleri mutlu edememekte ve aile hayatı taraflara saadet sunamamaktadır. Böyle bir durumda çekilmez bir hal alan evlilik hayatına insanları mahkûm etmenin de bir anlamı yoktur. Bu açıdan İslam başarısız bir evliliğin sona erdirilmesi için boşanmayı da bir gerçeklik olarak kabul etmiştir. Bunun için evlilik kurumunun oluşturulmasında olduğu gibi boşanmayı da hukukî statüye bağlamıştır. Böylece boşanma hukuku çerçevesinde tarafların subjektif tutumları önlenmeye çalışılmış ve boşanma sebebiyle ortaya çıkan riskler adil olarak paylaşılmaya çalışılmıştır. Boşanmadan sonraki süreçte de boşanan tarafların kendi iradeleri doğrultusunda hayatlarını düzenleme ve sürdürebilme imkânının önü açılmıştır. Bu çalışmada boşanma ile ilgili hukukî düzenlemelerin İslam ve Türk Hukuku açısından bir karşılaştırması yapılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, kapsamı, amacı, önemi ve yönteminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde İslam ve Türk Hukukuna göre boşanma kavramı, önemi, dinlerde ve kültürlerde boşanma ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılmış ayrıca boşanma kavramı Türk Hukuku açısından ele alınmıştır. İkinci bölümde ise tezimizin ana konusu olan boşanma ile ilgili hükümler İslam ve Türk Hukuku açısından karşılaştırılarak değerlendirilmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Evlilik, Boşanma, Türk Hukuk, Hüküm, Talak.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
FUNDAMENTAL ISLAMIC SCIENCES DEPARTMENT

ABSTRACT

MA THESIS

**COMPARISON OF DIVORCE PROVISIONS IN TERMS
OF ISLAMIC AND TURKISH LAW**

Yunus ELMACIOĞLU

Supervisor : Prof. Dr. İzzet SARGIN
Year : 2023, Pages: 85+VII
Jury : Prof. Dr. İzzet SARGIN (Chairperson)
: Prof. Dr. Hakkı AYDIN (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Alpaslan ALKIŞ (Member)

The family by the institution of marriage is the basic element that makes up the society. In this respect, our religion Islam gives great importance to the family. In this respect, it is of great importance that the family is formed in a solid way and that it is maintained in a healthy way. Islamic Law, which is based on nass, has made many regulations about the family institution. Despite this, not every family established can succeed in continuing in a healthy way. In some cases, the family cannot make individuals happy and family life cannot offer happiness to the parties. In such a situation, there is no point in condemning people to marital life, which has become unbearable. In this respect, Islam has accepted divorce as a reality in order to end a failed marriage. For this reason, as in the establishment of the institution of marriage, it also linked the divorce to the legal status. Thus, the subjective attitudes of the parties were tried to be prevented within the framework of divorce law and the risks arising from divorce were tried to be shared fairly. In the process after the divorce, the possibility of the divorced to organize and maintain their lives in line with their own will has been proved. In this study, it will be tried to make a comparison of legal regulations related to divorce in terms of Islamic and Turkish Law. This study consists of an introduction and two parts. In the introduction part, the subject, scope, purpose, importance and method of the thesis are mentioned. In the first chapter, information about the concept of divorce according to Islam and Turkish Law, its importance, divorce in religions and cultures has been tried to be given, and the concept of divorce has been discussed in terms of Turkish Law. In the second part, the divorce, which is the main subject of our thesis, will be compared and evaluated in terms of Islamic and Turkish Law.

Keywords: Family, Marriage, Divorce, Islam, Turkish, Law, Judgment, Comparison.

ÖN SÖZ

İslam aileye büyük önem verir. Sevgi temelli olması gereken aile, tarafların hukukî bir yapı çerçevesinde oluşturulur ve sürdürülür. Ancak bazı durumlarda bu kurum anlaşmazlıklar ve sorunlara yenik düşerek tarafların mutsuzluğuna neden olabilir. Böyle durumlarda boşanma olgusu gündeme gelir. Çeşitli sebeplerden kaynaklanan boşanma istenmezse de bir realite olarak insan ve toplum hayatında tarihin ilk dönemlerinden itibaren süregelenmektedir.

İslam evliliğe, tarafların hayatları boyunca devam ettirmesi gereken bir kurum olarak önem atfeder. Bu açıdan evliliğin sona erdirilmesi hoş karşılanmaz. Bu duruma Hz. Peygamber (s. a. s.); “Allah’ın en sevmediği helal boşanmadır.” hadisiyle dikkat çekmiştir. Ancak bazı durumlarda evlilik sonlandırılması gereken bir hal alabilir. Karı koca açısından sıkıntılı bir hal alınca boşanma söz konusu olur. Zira sürdürülemeyen evlilikleri zoraki devam ettirmenin bir anlamı yoktur. Aksi halde pek çok olumsuzluklar meydana gelebilir.

Hukukî bir yapı çerçevesinde oluşturulan evliliğin sona erdirilmesi de bu şekilde olmalıdır. Zira “bir düğüm nasıl bağlanırsa o şekilde çözülmelidir.” anlayışı önemlidir. Bu açıdan boşanma ile ilgili düzenlemeler insanlığın oluşturduğu hukuk literatüründe büyük bir hacme sahiptir.

Boşanma insanlık hayatında her zaman gündemde olan bir olgudur. Bireysel ve toplumsal açıdan pek çok etkisi olan boşanmanın hukukî bir belirleme içerisinde düzenlenmesi büyük önem arz eder. Bu sebeple günümüz ve gelecek açısından boşanmanın daha rasyonel olması için bütün hukuk sistemlerinin literatürlerinden faydalanmak ve karşılaştırmalar yapmak gerekmektedir. Onun için boşanma konusunu İslam ve Türk hukuk açısından ele almayı istedim. Danışman hocamında oluruyla tezimizin ismini belirleyerek okumalara başladım.

İslam hukukunun boşanma ile ilgili geniş bir literatüre sahip olması bizim açımızdan kolaylaştırıcı unsur olmuştur. Türk hukuk literatüründe ise aynı genişlikte bir literatür bulunmamaktadır. Bu açıdan iki hukuk sistemi arasında boşanma ile ilgili istediğimiz ölçüde bir karşılaştırma imkânı bulamadık. Boşanmanın dini açıdan şekli bir belirlemesinin olmadığını, boşanma hükümlerinin genellikle insan ve toplum gerçekliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Boşanma konusuyla ilgili farklı hukuk sistemlerinden de faydalanılabileceği görülmektedir.

Yunus ELMACIOĞLU

TEŞEKKÜR

Çalışma süresi boyunca desteklerini esirgemeyen kendilerinden esirgediğim vakitleri büyük bir fedakârlıkla hoş gören yardımlarını esirgemeyen eşime ve beni bu günlere getiren maddi, manevi olarak desteklerini esirgemeyen anneme, babama ve tüm kardeşlerime teşekkür ederken ayrıca zorlu tez sürecinde dünyaya gelen mavi gözlülerim oğlum Hasan Hüseyin'im ve kızım Fatma Asel'im gözlerinden öpüyorum. Ayrıca tez süresince bilimsel bir anlayış ve bakış açısı kazanma noktasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. İzzet SARGIN'a, yine değerli hocalarım Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN'e ve Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ'a şükranlarımı bir borç bilirim. Bu çalışmanın denizde katre misali ilim dünyasına fayda sağlamasını ümit ediyorum.

Gayret bizden, Tevfik ve Takdir Allah'tandır.

Yunus ELMACIOĞLU
Kahramanmaraş/Ağustos/2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
TEŞEKKÜR	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	1
1.2. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	3
3. BOŞANMA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE DİNLERDE BOŞANMA	6
3.1. Boşanma İle İlgili Kavramlar	6
3.1.1. Boşanma	6
3.1.2. Muhâle'a	7
3.1.3. Tefrîk	10
3.1.4. Zihâr	12
3.1.5. Fesih ve İnfisâh	14
3.1.6. İlâ	15
3.1.7. Mülâane	17
3.1.8. Nüşûz	20
3.1.9. Tefvîzü't-Talâk	21
3.2. Dinlerde Boşanma	23
3.2.1. Yahudilikte Boşanma	23
3.2.1. Hristiyanlıkta Boşanma	24
3.2.3. Hinduizm'de Boşanma	24
3.2.4. Budizm'de Boşanma	26
3.3. Cahiliye Döneminde Boşanma	26
4. İSLAM HUKUKUNDA BOŞANMA	28
4.1. Kur'an ve Sünnette Boşanma	29
4.2. Boşanmanın Dini ve Hukuki Yönü	35
4.3. Boşama Çeşitleri	35
4.3.1. Sünni Talâk	36
4.3.2. Hasen Talâk	37
4.3.3. Ahsen Talâk	38
4.3.4. Bid'î Talâk	38
4.3.6. Bâin Talâk	40
4.4. Boşama Ehliyeti ile İlgili Özel Hususlar	42
4.4.1. Ciddi Olmayan Boşama	42
4.4.2. Sinir Krizi İçindeyken Boşama	43
4.4.3. Sarhoşun Talâkı	44
4.4.4. Hasta Halinde İken Boşama	45
4.4.5. Zorla ve Tehdit Altında Yapılan Boşama	46
4.4.6. Çocuğun, Dilsizin, Uyuyanın ve Baygının Boşaması	48
4.4.7. Boşama Yetkisi	49
4.4.8. Boşamanın Sonuçları	51
5. TÜRK HUKUKUNDA BOŞANMA	53

5.1. Türk Medeni Kanununda Boşanma	54
5.1.1. Boşanma Sebepleri	54
5.1.2. Dava Açma	56
5.1.3. Boşanmada Karar	56
5.1.4. Boşanma Yargılanma Usulü	58
5.2. Türk Hukukunda Boşanmanın Sebepleri	58
5.2.1. Özel Sebepleri	59
5.2.1.1. Zina	59
5.2.1.2. Cana Kast ve Pek Fena Muameleler	60
5.2.1.3. Yüz Kızartıcı Suç İşleme ve Haysiyetsiz Hayat Sürme	61
5.2.1.4. Terk	62
5.2.1.5. Akıl Hastalığı	63
5.2.2. Genel Sebepleri	64
5.2.2.1. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması	64
5.2.2.2. Eşlerin Boşanma Hususunda Anlaşmaları	65
5.3. Türk Hukukunda Boşanmanın İlkeleri	66
5.3.1. İrade İlkesi	66
5.3.2. Kusur İlkesi	67
5.3.3. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması İlkesi	68
5.3.4. Elverişsizlik İlkesi	69
5.3.5. Eylemli Ayrılık İlkesi	70
6. BOŞANMANIN İSLAM VE TÜRK HUKUKU AÇISINDAN MUKAYESESİ	71
6.1. Kocanın Kaybolma veya Evini Terk Edip Geri Dönmemesi Durumu Üzerine	71
6.2. Din Farklılığı Üzerine	72
6.3. Şiddet Üzerine	73
6.4. Zina Üzerine	74
6.5. Akıl Hastalığı Üzerine	75
6.6. Cinsel Kusur Üzerine	76
6.7. Ric'î Talâk Üzerine	77
6.8. Eşlerden Birinin Ölümü Üzerine	78
7. SONUÇ	79
KAYNAKLAR	80
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

b.	: Oğlu
s.	: Sayfa
S.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
H.z.	: Hazreti
M.Ü	: Marmara Üniversitesi
t.r.c.	: Tercüme eden
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
r.a	: Radıyallahu anhu
r.a.	: Radıyallahu anhe
c.	: Cild
md.	: Madde
MÖ.	: Milattan Önce
DEÜ	: Denizli Üniversitesi
ed.	: Editör
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
c.c.	: Celle celluluhü
TMK	: Türk Medeni Kanunu
m.	: Madde
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesayre
vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

İnsanın bütün davranış alanları dinle irtibatlıdır. Bu açıdan dinin, ameli alana aktarımının ilmi olan fıkıh, insan hayatının bütün faaliyetleri ile ilgili hükümleri vaz etmektedir. Bu bağlamda fıkıh, evlenme ve boşanma kurumlarını da vaz ettiği hükümlerle kapsamı içerisine almıştır. Aynı durum Türk hukuk açısından da geçerlidir. Bu bağlamda evlilik ve boşanma ile ilgili bütün vasıflamalar İslam ve Türk Hukuk konuları içerisinde sayılmaktadır.

Evlilik, kadın ve erkek için fitri bir ihtiyaç, insanlığın varoluşunu devam ettirmek için zorunlu bir kurumdur. Ancak büyük umutlarla kurulan evlilik hayatında, bazen eşler arasında maddi ve manevi büyük anlaşmazlıklar söz konusu olmaktadır. Mesela eşlerin bakış açılarının ve düşüncelerinin farklı oluşu, fiziki şartlar vb. gibi durumlar aralarındaki saygı ve sevgi bağlarını zayıflatmaktadır. Bu gibi durumlarda taraflar için evliliğin devamını istemek, istenmeyen durumlara sebep olmaktadır. Eğer evlilik birlikteliği istenilen şekilde yürümemesi söz konusu olursa boşanmanın bir gereklilik olarak düşünülmesi söz konusu olur.

Bu çalışmada insan açısından sürekli gündemde olan boşanma çeşitli hukuk sistemleri açısından karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Boşama konusu öncelikle Kur'an-ı Kerim ve sünnet bağlamında ele alınacaktır. Daha sonra İslam Hukuku ve Türk Hukuk bağlamında değerlendirmeler yapılacaktır.

Boşanma kavramını Kur'an ve Sünnet doğrultusunda detaylı şekilde açıklayacağız. Öte yandan boşanma çeşitlerini ve muhâlea, tefrik, zihâr, fesih ve infisâh, ilâ, liân, nüşûz ve tefvizû't-talâk gibi boşanmaya dair kavramları temel kaynaklar baz alarak açıklamaya çalışacağız. Aynı şekilde İslam Hukukunda boşanmanın sonuçlarından bahsedeceğiz.

Boşanma, Türk Hukuk açısından da ele alınarak tanımından, öneminden, boşanmanın dayandığı temel ilkelerden ve boşanmanın genel ve özel sebeplerinden şekilde bahsedilecektir. Boşanma hukukunun İslam ve Türk hukuk açısından karşılaştırması yapılacak benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Yöntemi

Aile toplumun açısından vazgeçilmez temel unsurdur. Böyle olduğu için tarih boyunca bütün dinlerde, kültürlerde ve medeniyetlerde her zaman önemini korumuştur. Evlilikte olduğu gibi boşama da aynı şekilde var olan bir olgudur. Çünkü insanın olduğu yerde farklı anlayış ve tutumlar her zaman olagelmıştır. Bu sebeple aile içi anlaşmazlıklar zaman zaman ayrılma/boşama ile sonuçlandırılmıştır.

Evlilikte olduğu gibi boşamanın da öznel tutum ve iradelere bırakılması doğru değildir. Boşama, önemine binaen Kur'an ve sünnette temas edilen bir konudur. Durum böyle olunca İslam Hukukunda üzerine önemle durduğu bir hal almıştır. Bu şekilde şahısların subjektif yaklaşımlarına terk edilmemiştir. Aynı durum modern hukuk içinde söylenebilir. Türk hukukta da boşama bireysel insiyatiflere bırakılmamıştır.

Boşamanın hem İslam hem de Türk hukukta sahip olduğu önem bu iki hukuk sisteminin bu konuda bir karşılaştırma yapılması fikrini doğurmuştur. Bu sebeple bu iki hukuk sisteminin bu konuda birbirlerinden faydalanacakları ve bu sayede boşama hukukunun daha da objektif bir bakış açısına göre değerlendirilebileceği fikrini uyandırmıştır. Özellikle günümüz dünyasında kültürler arası etkileşimin artması böyle bir düşünceye sahip olmamızda etkili olmuştur. Zira eski dönemlerde toplumlar iç hukuklarını dış dünyaya kapalı olarak düzenlemeleri mümkünken bugün bu durum tamamıyla değişmiştir.

İslam hukuk tarihinde Mecelle ve Âile Hukûk-î Kararnâmesi'nin düzenlenmesi gerekçeleri günümüz fikhın her alanında ihtiyaç göstermektedir. Bu çalışmanın boşanma konusunda dikkat çekeceği amaçlanmaktadır. Umudumuz o ki bu konu İslam hukukçuları tarafından ele alınacak ve daha özgün ve kapsamlı çalışmaların ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Araştırmamızda İslam hukukunun klasik ve modern kaynaklarından faydalanılmıştır. Aynı şekilde Türk hukuk kaynaklarından da fayda yoluna gidilmiştir. Boşanma ile ilgili çeşitli makale ve tez çalışmalarına da ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türk Medeni Kanununun boşanmayla ilgili maddeleri üzerine yapılan değerlendirmelerden faydalanılmıştır.

Boşanma konusu ile ilgili hem İslam hem de Türk hukuk kaynaklarındaki bilgilere ulaştıktan sonra bu bilgiler karşılaştırmalar yapma yöntemi kullanılmıştır. Çeşitli analiz ve sentezler yapılarak bazı değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın yöntemiyle ilgili olarak aşağıdaki bilgilerin verilmesi uygun görülmüştür.

1. Tezin imla ve yazımında KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün "Lisansüstü Tez Yazım Yönergesi" esas alınmıştır.
2. Ayet-i kerime meâlleri "Kur'an Yolu Meâli" isimli meâlden alınmıştır.
3. Tezde İsnad atıf 2 sistemi kullanılmıştır.
4. Kısaltmalarda; bulunduğu kadarıyla Türk Dil Kurumu'nun "İmla Kılavuzu"; onda bulunmayanlara "DİA" esas alınmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Boşanma konusu geçmişten günümüze dek toplumun devamlı gündeminde bulunan ve konu ile ilgili farklı açılardan birçok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde tezimizi yakından ilgilendiren bazı araştırmalar kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır. Tezimizde yararlandığımız diğer çalışmalar da kaynaklar bölümünde yer alacaktır. Söz konusu araştırmalardan bazıları şunlardır:

Halil İbrahim ACAR ‘ın İslam Aile Hukuku

Evlenme akdi, doğum ve evliliğin sona ermesi (boşanma) gibi aile ile ilgili durumları Halil İbrahim ACAR’ın İslam Aile Hukuku eserinde bahsedilmektedir. Ayrıca İslam’ın aileye bakışını, genel hukuki çerçevesini çizerek evlenme, evliliğin sona ermesi, evliliğin sonuçları ve boşanma sonrasında doğacak neticeler hakkındaki konulara açıklık getirecektir. Bu çalışmamızda İslam ve Türk hukuk sistemlerinde boşanma ile ilgili hükümlerin mukayesesini psikolojik ve sosyolojik açıdan ele alınacaktır.

Mevdûdî’nin İslam’da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları)

Sosyal yapının olgusu olan aile, hukukî açıdan karı-koca haklarını düzenleyen elzem bir kurumdur. Bundan dolayı Kur’an ve Sünnetin öğretileri doğrultusunda hazırlanmış olan Mevdûdî’nin İslam’da Aile Hukuku (Karı-Koca Hakları) adlı çalışmasında boşanma ile ilgili hadislerin analizini ele almaya çalışılacaktır.

Mahmud Esad Seydişehrî’nin Nikâh ve Talâk

Mahmud Esad Seydişehrî’nin Nikâh ve Talâk kitabı giriş, birinci ve ikinci bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Osmanlı’da Hukukî Modernleşme ve Mahmud Esad Seydişehrî’nin 1856-1917 yıllarını kapsayan hayatı ve eserlerinden bahseder. Birinci bölümde Nikâh kitabı başlığında nikâh ile ilgili fikhî ıstılâhlardan nikâh akdi, velâyet, nikâh çeşitleri ve hükümleri, mehir, nafaka, muharremât, radâ’(süt emme) konularını maddeler halinde açıklamaktadır. İkinci bölümde ise Talâk kitabı başlığında eşlerin ayrılması, talâk, iddet, hidâne ve nesebin sübûtu gibi hususlardan bahsetmektedir.

Halil İbrahim ACAR’ın Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku

Halil İbrahim ACAR’ın, Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku eserinde cahiliye döneminde boşanma, talâk, boşanma çeşitleri, muhâlea, tefrîk (kazaî boşanma), tefvîz’ut- talâk, boşanmada ehliyet şartı ve boşanmanın şahsi ve mali sonuçlarından bahsetmektedir. Özellikle çalışmamızda bu kitabın boşanma ve boşanma ile ilgili kavramlar hususunda faydalanılmıştır.

Cansever DOKUZ’un Kur’an Ekseninde Boşanma Ahlakı

Cansever DOKUZ’un Kur’an Ekseninde Boşanma Ahlakı adlı kitabında Kur’an ekseninde zihâr, îlâ, nüşûz, şikâk, tefrîk, liân ve iddet ile ilgili kavramları müfessirler ayetler doğrultusunda yorumlamaktadır. Tezimizle önemli ölçüde ilişkili bu çalışmadan önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Ekrem DOĞANAY'ın İslam'da Talâk'ın Hükümü ve Hikmetleri

Ekrem DOĞANAY'ın İslam'da Talâk'ın Hükümü ve Hikmetleri adlı eserinde Talâk hakkında umûmî bilgiler verilmekte ayrıca talâk çeşitleri ve şartları anlatılmakta ve İbn-i Teymiyye, Ebû Rükâne, İbn-i Abbas, İbn-i Kayyim el-Cevziyye gibi âlimlerin üç talâk ile ilgili hadislerinin tenkidi yapılmaktadır. Tezimizle bağlantılı bu çalışmada İslam Aile Hukukunda boşanma çeşitlerinden yararlandığımız bir çalışmadır.

Orhan ÇEKER'in Osmanlı Hukûk-î Âile Kararnâmesi

Mecelle'nin Osmanlıcadan çevirisi olarak Orhan ÇEKER tarafından hazırlanmış Osmanlı Hukûk-î Âile Kararnâmesi eseri bâb ve fasl gibi bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümlerin yanı sıra nikâh, talâk gibi kavramları toplam 157 maddede toplayarak açıklamaktadır. Tezimizin Türk Hukukunda boşanma bölümünde maddelerinden yararlandığımız önemli bir eserdir.

Halil İbrahim ACAR'ın İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi

Halil İbrahim ACAR'ın İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi adlı kitabı giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bazı hukuk sistemlerinde evliliğin sona ermesinden, birinci bölüm de talâk, boşama çeşitlerinden, ikinci bölümde muhâlea, tefrik, tefvizu't-talâk, fesih, infisâh konularından, üçüncü bölümde ise taraflar açısından evliliğin sona ermesinin şartları ve sonuçlarından bahsetmektedir. Tezimizin konusu ve içeriği ile yakından ilişkili olan bu çalışmadan tezimizin büyük çoğunluğunda yararlanılmaya çalışılmıştır.

Hüseyin HATEMİ'nin Aile Hukuku

Hüseyin HATEMİ'nin Aile Hukuku eserinde aile kavramı, Türk aile hukuku kavramından nişanlanma, evlilik sözleşmesi, evlenme ehliyeti, evlenme izni belgesi, evlenme töreni, evlenme geçersizliği, evliliğin sona ermesi, soy bağı ve türleri ve nafaka gibi konularını Türk Medeni Kanun perspektifinde maddeler halinde incelemektedir. Tezimizin belli bir kısmında değindiğimiz Türk hukuk sisteminde evliliğin sona ermesi konusunda bu kitabın maddelerinden istifade edilmiştir.

Ali YÜKSEK'in İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talâk

Ali YÜKSEK'in İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talâk adlı tez çalışmasının giriş bölümünde İslam Aile Hukukunda boşanmanın tarihçesi, talâk, talâk çeşitleri, hikmeti ve hükmünden bahsetmektedir. Birinci bölümde üç talâkın yapılaş şekli, hükümleri ve bunların delillerinden bahsetmektedir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Tezimizde bu çalışmanın İslamda boşanma çeşitlerinden faydalandığımız bir çalışma olmuştur.

Müge VATANSEVER'in Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması

Tezimizin konusuyla yakın olan bu çalışmadan tezimizin çoğu bölümünde istifade edilmiştir. İslam Aile hukuku ve Türk hukukunda boşanma mukayesesi

yapılarak konunun psikolojik, felsefi ve sosyolojik yönlerine de değinilmeye çalışılmıştır.

Ömer ALAV'ın Kur'an ve Mezheplere Göre Talâk

Ömer ALAV'ın Kur'an ve Mezheplere Göre Talâk adlı araştırmasında talâka dair Kur'an'dan deliller açıklanmaktadır. Ayrıca talâk konusu mezheplere göre de analiz edilmektedir. Bu çalışmanın boşanma ile ilgili Kur'an'daki delillerinden tezimizde bahsedilmiştir.

Hüseyin TOKAT'ın Gaipliğin Aile Hukuku

Hüseyin TOKAT'ın Gaipliğin Aile Hukuku yönünden sonuçları adlı makalede gaiplik kavramının Medeni Kanun açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır. Tezimizin son bölümünde İslam ve Türk Hukuk sistemlerindeki boşanma ile ilgili mukayesesinde gaiplik konusunda yararlanılan bir çalışmadır.

Neşide YILDIRIM'ın Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri

Neşide YILDIRIM'ın Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri adlı makalesinde Türkiye'de boşanma ve boşanma sebeplerini hukukî zeminde irdelemektedir. Bu çalışma tezimizin Türk hukuk sisteminde boşanma ve boşanma sebepleri başlığında yararlandığımız bir çalışmadır.

3. BOŞANMA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE DİNLERDE BOŞANMA

Bu bölümde boşanma ile ilgili kavramlar temel kaynaklardan yararlanılarak açıklanacaktır. Ayrıca dinlerde boşanma konusunda semavi dinler ve uzak doğu dinlerinden yaygın olan Hinduizm ve Budizm dinleri açıklanacak olup cahiliye dönemindeki boşanma konusu izah edilecektir.

3.1. Boşanma İle İlgili Kavramlar

İslam Aile hukuku sisteminde boşanma ile bazı kavramlar çeşitli kaynaklardan yararlanılarak tanımlaması ve açıklaması yapılacaktır. Bu kavramlar dini ve hukuki açıdan irdelenerek izah edilmeye çalışılacaktır. Öte yandan Kur'an ve sünnet doğrultusunda bu kavramlar derinlemesine analiz edilerek konuya açıklık getirilecektir.

3.1.1. Boşanma

Boşanma (Talâk) kelimesinin sözlük anlamı, “Nikâh akdini belirli bir lafız ile derhal ortadan kaldırmak ve izale etmektir.”¹ Ömer Nasuhi Bilmen bu kavramı; “Talâk, nikâh akdini bir takım özel lafızlarla hemen ya da daha sonraki bir zamanda ortadan kaldırmaktır,”² şeklinde tanımlamaktadır. Bununla beraber kocanın kendi iradesiyle belirli lafızlarla evli bulunduğu eşini derhal veya gelecekte boşaması yönünde bir tanım yapmak da mümkündür.³ Bu kavramın Türkçe karşılığı ise boşama ve boşanma şeklindedir.

İslam dini, insanın yaratılışı gereği ve neslin devamı için evlilik müessesesini tavsiye etmiştir. Evlilik müessesesi, insan tabiatı ve neslin devamı için çok önemlidir. Karşılıklı sevgi ve saygı ortamının tesis edilmesi ve insanın sosyal bir varlık olması sebebiyle evlilik kaçınılmaz bir durumdur. Kur'an ve Sünnet de evliliği teşvik etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allah (c. c.), insanlar için kendi içlerinden huzura kavuşacağı eşler yarattığını bildiren bazı ayet-i kerime bulunmaktadır.⁴ Hz. Peygamber (s.a.s), evliliğin sünnet olduğunu bildiren bir hadis-i şerifte ise “Her kim evlenirse dinin yarısını tamamlamıştır,”⁵ buyurmaktadır. İslam dini, sünnetin gereği olarak kadın ve erkeğe evlilik birliğini korumalarını, aralarındaki bağı daha da güçlendirmelerini önermektedir. Buna bağlı olarak taraflar evlilik akdinin bozulmaması için fedakârlık göstermelidir. Eşler arasında soğukluk ve hoşnutsuzluk olması durumunda problemlerini konuşarak

¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Hüseyin Kahraman (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), “Talâk”, 8/542.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988), 425.

³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, 175.

⁴ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), Rum 30/21.

⁵ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Erkam Yayınları, 1991), “Sünen”, 45(No. 1448).

çözmelerini öğütlemektedir.⁶ Eşler arasında anlaşmazlıklar çözilemeyecek dereceye geldiğinde, her iki taraftan hakemler tayin edilerek anlaşmazlığın giderilmesi yolu meşru görülmüştür.⁷ Fakat evliliğin devamı noktasında tüm çareler değerlendirilmesine rağmen evlilik çekilmez hale gelmişse boşanma (talâk), artık en sevimsiz helal olarak görülmüştür.⁸ Ayrıca İslam dini ve insanların oluşturduğu hukuk sistemleri, kağıt üzerinde evli olup da kalben ve bedenen ayrı yaşamayı doğru bulmamıştır.

Evlilik kurumu, eşlerin hayat boyu süreceği inancıyla kurdukları, hukukî ve ahlaki birtakım ilişki ve menfaatlerin bütününden oluşan birlikteliktir.⁹ Evlilikten amaç, mutlu bir aile hayatının kurulması ve her şeyden önce eşler arasında uyumlu ilişkilerin yaşanmasıdır. Tüm evlilikler bu amaçla kurulmaktadır. Böyle iyi niyetle başlayan bazı evlilikler, istenildiği gibi devam etmemiş ve taraflar mutlu olamamışlardır. Bu durumda bu birlikteliği sürdürmenin bir anlamı yoktur. Öyleyse evliliğe son vererek ızdıraptan kurtulmaları gerekebilir.

Boşanma olgusu bir zaruretin sonucudur. Evliliğin normalde ölümle sonuçlanması gerekmektedir. Fakat bazen eşlerin birbirine kabir işkencesi çektiği söz konusu olmaktadır. Bu durumda evliliğin boşanma ile sonlandırılması bir çıkış yolu olarak görülmektedir.¹⁰ Hatta evlilik nasıl ki ihtiyaç ve zaruri ise boşanma da zaruri olduğunda ihtiyaca dönüşmektedir. Bu yüzden boşanma Allah (c. c.)'ın kullarına sunduğu nimeti ve rahmetidir. Şayet bu yol kapalı olursa ya intihar yahut fuhuş gibi birey ve toplum hayatını olumsuz etkileyecek pek çok olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır.¹¹ Bu sebeple boşanma, toplum için korkutma aracı olarak görülmemeli, aksine nikah gibi bir zenginlik olarak görülmelidir. Yine boşanma hoş karşılanmayan bir mubah olup, Kur'an açısından bakıldığında, yangın anında kullanılması gereken yangın merdiveni gibi görülmektedir.¹²

3.1.2. Muhâle'a

Muhâle'a ya da hul' kelimesi sözlük olarak, "Karı kocanın anlaşarak çoğu kez kadının mehrinden vazgeçmek gibi bir bedel vermesi karşılığında ayrılımları."¹³ manasına gelmektedir. İstilahî olarak ise, evlilik birlikteliğini, karının kabulüne itimat ederek özel lafızlardan biri ile giderip kaldırmak anlamına gelir.¹⁴ Muhâle'a da kadının, bir bedel karşılığında, evliliği sonlandırması gerekmektedir. Bu yola başvurulma sebebi,

⁶ en-Nisa, 4/19.

⁷ en-Nisa, 4/35.

⁸ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, "Sünen", nşr. Salih b. Abdulaziz b. Mühammed b. İbrahim (Kahire: Erkam Yayınları, 1991), "Sünen-i Nesaî", 16-17 (No: 2214).

⁹ Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2004), 366.

¹⁰ M.Kemal Oğuzman, *Türk Medeni Hukuk* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1971), 30.

¹¹ Yunus Vehbi Yavuz, "Kur'an'da Boşanmanın Mertebeleri", *Kur'an Mesajı İlmi Araştırmaları Dergisi*, 1/9 (Temmuz 1998), 25-33.

¹² Nihat Dalgın, *Küreselleşen Dünyada Aile*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 289-305.

¹³ Erdoğan, "Muhâle'a", 8/390.

¹⁴ Ekrem Doğanay, *Talak'ın Hükmü ve Hikmetleri* (İstanbul: Gonca Yayıninevi, 1984), 56.

karı ile kocanın birbirine karşı saygı sınırlarını çiğneyerek başkaldırıp birbiriyle geçinememesidir. Erkeğin karısını sevmemesi ve bakmaması aslında bir başkaldırı olarak görülmektedir. Kocaya itaat etmemesi, emirlerine zıt davranması ve ondan nefret etmesi karının bir başkaldırısıdır.

Muhâlea yoluyla boşamanın oluşması, kadının boşanma arzusunda bulunması zevçler arasında anlaşmazlıkların giderilememesi, kadının maddi manevi zarar görmesi, dolayısıyla evliliğin çile haline dönüşmesi ve kocanın karısını boşamaktan vazgeçmesi ile mümkündür. Kadın, beraber yaşamının çok zor olduğu, birbirleriyle uyumun olmadığı, hak ve hukuku ihlal eden kocasını, bir bedel veya mehir karşılığında kendisini boşamaya ikna edebilir. Bu şekilde muhâlea ya karşılıklı rıza ile ya da hâkim kararıyla gerçekleşmesi mümkün olabilir.¹⁵

Kadın nedensiz veya meşru bir zaruret gereği gibi durumlarda muhâlea kanalıyla eşinden boşanma talep edebilmektedir. Zira, muhâlea erkeğe tanınan boşama salahiyetine istinaden, kadına sunulan bir hak olduğunu ifade etmek mümkündür. Kadın hiçbir sınırlama olmaksızın kocasından ayrılabilir. Kadınlara tanınan bu hak istismarı, hem kadın hem de erkek için söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu hakların istismarı hususunda her iki tarafı aynı ve eşit kapsamda görmek gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim muhâleanın meşruiyeti ile ilgili şöyle buyrulmaktadır: *“İkisi Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkmadıkça, kadınlara verdiklerinizden bir şey almanız sizin için helal değildir. Eğer Allah'ın yasalarını ikisi koruyamayacaklar diye korksanız o zaman kadının fidyeye vermesinde ikisine de günah yoktur.”*¹⁶ ilahi emir doğrultusunda aslında Allah'ın kanunlarına uymakta zorlanan erkeğin, mehir ve bunun haricinde vermiş oldukları şeyleri geri almalarının uygun olduğunu belirtmektedir. Taraflar arasında söz konusu geçimsizliğin nüksetmesi anında, aralarında muhabbet kalmadığında erkeğin, boşamak amacıyla karısından bir bedel alması caiz olarak görülmüştür. İbn Abbas'tan nakledilen hadise göre, muhâlea kavramının sünnet açısından delili şöyle ifade edilmektedir: *“Sabit b. Kays'ın eşi peygamberimize gelerek ‘Ya Rasulullah onu ne din ne de ahlakında ayıplamıyorum. Fakat İslam'da nimete nankörlük etmekten korkuyorum.’ Hz. Peygamber (s. a. s.) ona ‘bahçesini geri verir misin?’ dedi. O da ‘evet’ dedi. Hz. Muhammed (a. s.) de kocasına ‘bahçeyi kabul et ve onu bir talakla boşa buyurdular.’ O bu kadın eşinden ahlakı kötü olduğu ve dini yaşantısının eksik olması sebebiyle ayrılmak istemiyor. Fakat onu çok sevmediğinden olsa gerek ona karşı görevlerinde hata etmekten ve iyiliklere karşı nankörlük etmekten korkuyor. Buna binaen Hz. Peygamber (s. a. s.) ona emretmekten ziyade ıslah düşüncesiyle kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi geri vermesini emretmiştir. İşte İslam'da yaşanan ilk hul' hadisesi budur.”*¹⁷ Alimlerin çoğunluğuna göre, kocanın eşine

¹⁵ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 222.

¹⁶ el-Bakara 2/229.

¹⁷ Vehbe ez-Zühayli, “Muhâle'a (Hul')”, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, Mehmet Fatih Saraç (İstanbul: Risale Yayınları 1994), 9/381.

verdiği mehir miktarından fazla bedel alması uygun görülmemiştir.¹⁸ “Kadın kocasına "Beni elimdeki karşılığında boşa" der ve elinde hiçbir şey de yoksa kadının bir şey vermesi gerekmez. Fakat öyle değil de "Beni elimdeki mal karşılığında", yahut "evimdeki eşya karşılığında boşa" der ve elinde mal veya evinde eşya bulunmazsa kocasına mehrini geri verir.”¹⁹ hadisi ile muhâle’a da mehir veya bir mal karşılığında fazla bedel alınması, Hanefî mezhebine göre mekruhtur.

Muhâle’a da mehir olarak verilen her şey bedel olabilir. İslâm hukukuna göre, ekonomik değeri olan menkul ve gayr-i menkuller ile alım satımı meşru olan her şey ve mehir muhâle’a da bedel anlamında uygun görülmektedir. Mehir veya alınan mal karşılığına denk gelen miktar muhâle’a da bedel olabilir. Meselâ; koca, çocukların giderlerinin belli bir yaşa kadar karısı tarafından karşılanması şartıyla muhâle’a yapabilir. Ayrıca kadın çocuklarına bakıp ahlaken yetiştirmesi de muhâle’a bedeli olarak kabul edilebilir.²⁰ Muhâle’a da ehliyet hususunda ise, nasıl ki boşama ehliyetine sahip olan hem erkek hem kadın aynı zamanda muhâle’a içinde ehliyet sahibidir. Muhâle’a, kadının arzusu üzerine kocasıyla karşılıklı anlaşmaya bağlı olup anlaşma gerçekleşmesi halinde muhale’a meydana gelir.²¹

Muhâle’a ile gerçekleşen boşanma, fesih mi yoksa talak mı olduğu önem arz etmektedir. Meydana gelen boşanma üç talaktan birisini kullanırsa talak olur. Karısını iki talakla boşayan koca, eşinden muhâle’a kanalıyla boşanırsa bu durumu talak olarak görenlere istinaden kadın başka bir erkekle evlenip cinsi münasebete girmedikçe ilk kocasına helal olmaz. Fesih olarak değerlendirenler ise muhâle’a ile talak meydana gelmeyeceğinden karı koca ilişkisi devam eder diye yorumlamaktadır.²²

Sonuç olarak, konu ile ilgili ayet ve Sabit b. Kays ile ilgili hadislerden anlaşıldığında göre, İslam hukuku nasıl ki boşama salahiyetini erkeğe vermişse bazı durumlarda da hul’ ile boşanma hakkını kadına tanımaktadır. Kadın bu hakkını kullanma hakkına sahip olmakla beraber erkek de kadının talebini ya aralarında anlaşma yoluna gitmek ya da mahkeme kararını kabul etmek durumundadır. Şayet bu durumda erkek aleyhine çıkacak mahkeme kararını, kabul etmemesi durumunda, kadın durumu mahkemeye tekrar taşıma hakkına sahiptir. Hakim her iki taraf için sağlıklı kararı araştırma ve soruşturma sonrasında ‘hul’ veya ‘talak’ şeklinde boşanmaya karar verir. Bu durumda kadın hul’ yoluyla boşanmak isterse rıza veya kazaî yolla bu hakkını kullanabilmektedir. Kadının bu talebini erkek kabul etmek zorundadır. Dolayısıyla

¹⁸ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 226.

¹⁹ İmam-ı Azam Ebu Hanife, “Muhâle’a”, *Mavera İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/176-177.

²⁰ Melhame-i Kübra, “Hul’ (Bedel Karşılığı Karının Kocasını Boşamak İstemesi)” *Darülkitap İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/154.

²¹ Abdulvahid Metin, “Talak”, *Ansiklopedi Derleme* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/162.

²² Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 235.

muhâle'a, rıza neticesinde olabileceği gibi zor koşarak da mahkeme karar mekanizmasıyla da gerçekleştirilebilir.²³

3.1.3. Tefrîk

Sözlük olarak Tefrîk 'ayırarak' manasına gelirken fıkıh literatüründe ise "Hakimin karı ile kocanın arasını bir sebebe binaen ayırması,"²⁴ anlamına gelmektedir. Tefrîk yerine bazen mufâkerat kelimesi kullanılmaktadır. İslam fıkıh literatüründe mufarekat "evlilik bağının talak veya fesh yoluyla çözülmesiyle karı ile kocanın birbirinden ayrılması"²⁵ manasına da gelmektedir. Kazaî boşanma diye isimlendirilen tefrîk, kadının mahkeme mekanizmasına kendi talebiyle başvurarak hakimin, boşanmaya hüküm vermesi şeklinde gerçekleşmektedir. Boşanma yetkisi erkeğe ait olması ve bu yetkisini, tek taraflı özgür iradesiyle kullanabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu yetkinin sadece erkekte olması, kadının tek çare olarak, mahkemeye başvurup tek taraflı boşanma beyanı ile boşanma talebinde bulunabilmesi gerekmektedir.²⁶

İslam'ın ilk yıllarından bugüne dek tefrîk uygulamasını İslam Fıkıh literatüründe görmek mümkündür. Hz. Peygamber sonrasındaki dört halife döneminde de bazı boşanmalarda eşler arasındaki problemin çözümünde üst mercilere başvurulduğu göze çarpmaktadır. Hz. Muhammed'in liân uygulaması ve Hz. Ömer'in iktidarsız erkeğin evliliği hususunda hüküm vermesi tefrikle ilgili örneklerdendir.²⁷

Kazaî boşanma Kur'an-ı Kerim'de erkeklere hitaben şöyle buyurmaktadır. "*Hem kadınları boşadığınız zaman iddetlerini bitirdiklerinde artık kendilerini ya iyilikle (nikâhınızda) tutun veya iyilikle salıverin; yoksa haklarını çiğnemek için, zararlarına olarak (nikâhınızda) tutmayın. Bunu kim yaparsa, kendi kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini alay konusu yapmayın, (özellikle evlenme ve boşanma konusunda çok ciddi olunuz. Çünkü Allah'ın ayetlerini hafife almak kafirliktir!)*"²⁸ şeklinde ifade edilerek erkekler için boşanma son çareyse hanımlarına işkence etmeden zarar vermeyip evliliğin sonlandırılması kazaî boşamadır. Bu ayet, tefrikin Kur'an'daki hukuki dayanağı olarak gösterilmektedir. Yukarıda ayette verilen kuralları, eğer erkek çiğneyip kadına zarar verirse ve erkek karısına işkenceden vazgeçmiyorsa, işte bu esnada mahkeme hakim kanalıyla devreye girerek zulmü önlemek ve yok etmek için boşanmaya karar verebilmektedir. Çünkü hakimin görevi, kadına yapılan haksızlığı

²³ İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 198.

²⁴ Erdoğan, "Tefrîk", 8/557.

²⁵ Erdoğan, "Mufâkerat", 8/387.

²⁶ Zeliha Zor, *Talak Suresi Bağlamında Boşama Sürecinde Eşlerin Birbirlerine Karşı Tutumları* (Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 23.

²⁷ Gülnihal Yılmaz, *İslam Aile Hukukunda Fesih, Talak ve Tefrik İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 76.

²⁸ el-Bakara 2/231.

gidermek ve zarar ve zulmü bertaraf etmektir. Dolayısıyla kadına, şahsına yapılan zarar ve zulmü yok etmek amacıyla tefrîk için mahkeme müessesine başvurma hakkı verilmiştir.²⁹

Tefrîk konusuyla alakalı Hz. Muhammed'in (s.a.s) döneminde yaşanmış bir hadise yoktur. Fakat Hulefa-i Râşidîn döneminde tefrik konusuna dair bazı olaylar yaşanmıştır. Mesela: Bir gün bir kadın Hz. Ömer'e gelerek eşinin kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadığını bildirdiğinde, Hz. Ömer o kadına bir yıl zaman tanıdı. Bir yılın neticesinde eşinin halen cinsel ilişkiye giremediği söyleyince, Hz. Ömer o kadını kararında serbest bıraktı ve kadın da eşinden boşanmayı tercih etmişti. Bu hadiseye istinaden Hz. Ömer, karı koca arasında tefrîke karar verdi ve bu tefrîki bir bâin talâk saydı.³⁰

Tefrîkin, hukuken ve dinen meşru olduğunu belirttikten sonra şimdi de tefrîkin gerekliliği açıklanacaktır. İslam Hukukuna göre, kadın boşama yetkisine sahip değildir. Kadın boşanma isterse hakim kararıyla bu hakkını kullanabilmektedir. Fakat kadınlar hangi durumlarda hakime başvurabilirler. Ya da hakimler hangi hallerde kadının talebi üzerine tefrîk kararını verebilirler. Tefrîk sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür:

- 1-Hastalık ve fizyolojik kusurlar,
- 2-Gaiplik (terk), hapis, tutuklanma ve esir olma,
- 3-Şiddetli geçimsizlik,
- 4-Aldatma,
- 5-Nikah akdi şartlarına uymama,
- 6-Nafaka temininde acz,
- 7-Muhâle'a (hul')
- 8-İlâ,

9-Liân,³¹ şeklinde kadının kocasının boşama yetkisine karşılık, ayrılma talebiyle hakime müracaat etmesi ve hakimin tefrîk kararı vermesinden sonra, bu kararın boşanmanın sayılarına etki edip etmeyeceği konusunda, mezhep imamları ihtilaf etmişlerdir. Hanefî ve Mâlikî mezhepleri bu şekilde boşamayı bâin talâk olarak değerlendirmiştir. Ayrıca hakimin bu şekilde karar vermesi mevcut zararı önleyip bertaraf etmek olduğundan amaç ancak bâin talâkla gerçekleşir.³²

Boşanma, hem dini hem ahlaki olduğu kadar örf adet açısından tasvip edilmeyen bir olgu olsa da, karı-kocanın evlilik beraberliği artık ızdırıp haline dönüşmesi durumunda İslam hukuk doktrini bir çözüm alternatifi olarak kocaya doğrudan, kariya ise dolaylı olarak verilen meşru bir haktır/yetkidir. Şayet bu durum kocayı boşama

²⁹ Ghulam Hazrat RayeQ, "İslam Aile Hukukunda ve Afgan Hukuk Sisteminde Bedensel Kusur ve Hastalık Nedeni ile Kazai Boşanma", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (Aralık 2019), 141-161.

³⁰ RayeQ, "İslam Aile Hukukunda ve Afgan Hukuk Sisteminde Bedensel Kusur ve Hastalık Nedeni ile Kazai Boşanma", 146.

³¹ İlyas Karşlı, *İslam Hukukunda Kazai Boşanma (Tefrik)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988), 13.

³² Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 188-189.

yetkisinin sadece kocada olduğu anlamına gelmemektedir. Koca İslam aile hukukuna aykırı ve kuralsız bir boşama gerçekleştirdiği durumda hem kazaî hem de dini olarak kabul edilemez bir gerçekliktir. Boşanma bir zorunluluk haline dönüşmesi durumunda uyarı ve tedbir mahiyetiyle bu hak istenilen şekilde kullanılmalıdır.³³ Böylece kadın kazaî boşanma ile aile kurumunda erkek kadar söz sahibi olmasa dahi yuvanın yıkılmaması için elini taşın altına koyabilmelidir.

3.1.4. Zihâr

Zihâr sözlük olarak “Kocanın, karısını neseb, süt emme veya sıhriyyet sebebiyle ebediyen kendisine evlenmesi haram olan bir kadının kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna benzetmesidir.”³⁴ manasına gelmektedir. İslam fıkhiinde ise zihâr, kocanın karısını veyahut karısının bir organını, aralarında evlenmenin haram olduğu kan, sıhri ve süt bağlantısından bir kadın veya onların vücudundan bir organa benzetmesidir.³⁵ Zihâr yapan kocaya da ‘muzahir’ denir. Açıkça görüldüğü gibi zihâr kelimesi zahr (sırt) kelimesinden türetilmiştir. Bu benzetme aslında sırta nispetle yapılır.

Zihâr, cahiliye toplumunda erkeğin karısını boşamada, farklı bir yöntem olarak başvurdukları çok ağır bir boşama çeşididir. Mesela, erkek karısına öfkelenildiğinde “sen bana annemin sırtı gibisin” ifadesinde zihâr yapmış olur ve bunun neticesinde kadın eşine ebedi olarak haram sayılmaktadır. Ayrıca bu kişinin başka birisiyle evlilik yapması söz konusu olmamaktadır. Bu yüzden kadın ne evli ve ne de bekar olmaksızın yalnızlığa bırakılarak ve rüzgâr önünde yaprak misali ne olduğu belli olmayan çaresizlik içinde kalmaktadır. Bu nedenle zihâr kavramı, kadını kocasına ve başkalarına haram kılma konusunda boşamanın en ağır ve zor şeklini göstermektedir.³⁶

İslam öncesi dönemde rastlanılan zihâr kavramı uygunsuz benzetmelerle kadını kocasına haram kılmaktadır. Mesela cahiliye döneminde araplar eşlerine “sen bana annemin sırtı gibisin”, ifadesi ile boşama gerçekleşmiş oluyor, telaffuzlarında “sırt/zahr”ı zikrederek aslında kadına cinsel ilişkiyi haram kılmaktadır. Erkek karısına “sen bana annemin sırtı gibisin”, dediğinde anne bana nasıl haram ise sen de bana öyle haramsın, manası çıkarılmaktadır.³⁷

Kur’an-ı Kerim; “*Ve işte böyle kadınlarından ‘zihâr’ ile ayrılmaya kalkıp da sonra dediklerini geri alacak olanlar için, birbirleriyle cinsel ilişkiden önce bir köle*

³³ Ayten Erol-Fatma Gökarp, “İslam Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı”, *Kalemname*, 7/13, (Haziran 2022), 29.

³⁴ Erdoğan, “Zihâr,” 8/620.

³⁵ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988), 85.

³⁶ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 173.

³⁷ Cansever Dokuz, *Kur’an Ekseninde Boşanma Ahlakı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 14.

azat etmeleri gerekir."³⁸ ayeti buyrularak zihâr kavramına bir dayanak oluşturmaktadır. Bu ifadesi verilen ayetin iniş nedeni olarak Havle b. Salebe'den şöyle bir rivayet anlatmaktadır. Ben Evs b. Samit ile evliydim. İhtiyar olduğu için huysuzlaşmıştı. Bana emrettiği bir konuda ona karşı çıktım. O da bana "Sen bana anamın sırtı gibisin" dedi. Sonra evden çıkarak kavminin toplandığı yere gidip oturdu. Belli bir müddet sonra gelip benimle cinsel ilişkiye girmek istedi. Ben de "Allah'a yemin ederim ki sen bana yaklaşamazsın. Allah ve Resulü bu konuda hüküm verinceye kadar sözüm budur." dedim. Beni ilişkiye zorladı. Ben de bir kadının ihtiyar bir erkeği engelleyebildiği ölçüde ona engel oldum. Bir komşunun yanına giderek üzerime bir şeyler giydim ve Hz. Peygamber'in yanına gittim. Ona yaşananları anlattım. O da (s. a. s) şöyle dedi: "O, senin eşin ve amcanın oğludur. İhtiyarladığı için ona iyi davran". Buna binaen ben onun kötü huyluluğunu Allah'a şikayet etmeye başladım. Bu esnada Peygamber'i vahiy gelirken gerçekleşen durum sardı. Bu durum kendisinden gidip normale dönünce: "Allah seninle eşin hakkında açıklama indirdi", şeklindeki ayetleri okudu.³⁹ Bunun yanı sıra "Allah, (hiç) bir adama, içinde iki kalp yaratmamıştır ve kendilerinden 'zihâr' yaptığınız eşlerinizi, analarınız kılmamıştır; evlatlıklarınızı da oğullarınız kılmamıştır; o, sizin ağzınızda gevelediğiniz lafınızdır. Allah ise, gerçeği söylüyor ve doğru yola yönlendiriyor"⁴⁰ ayetiyle de cahiliye örfünde bulunan hem zihâr hem de tebenni (evlat edinme) kavramlarına işaret edilmektedir. Ahzab suresi 4. ayette verilen ayette cahiliye geleneğinin ne kadar mantık dışı olduğunu misal vererek açıklayabiliriz. Bir insanın göğsünde nasıl ki iki kalp taşıması veya bir şeyin hem hak hem batıl olması ne kadar imkan dışı bir durumsa kadının da aynı anda erkeğin hem annesi hem karısı olması da mümkün değildir.⁴¹ Cahiliye dönemine ait bu akıl dışılık Allah'ın yeryüzündeki düzenine ve ahengine aykırı bir durumdur.

Zihâr yapacak kocanın akıl ve iradesi sağlam, müslüman, mümeyyiz ve bülûğ çağına ermiş olması gerekmektedir. Çocuk olan ve mümeyyiz olmayan gayr-i müslimlerin zihârı geçersiz sayılmaktadır. Ayrıca zihâr ile geçici olarak yasak ortaya çıkmakla beraber ve bu yasak keffaretle ortadan kalmaktadır. Gayri müslimler keffarete mükellef değildir. Öte yandan erkek zihâr yetkisine ve ehliyetine sahipken, kadın tarafından yapılan yasak benzetme zihâr sayılmamaktadır.⁴²

Cahiliye geleneğinde zihâr bir tür boşanma nedeni iken, İslam, zihârı boşanma nedeni olarak görmemekle birlikte onu bir tür yemin bağlamında değerlendirilerek, insanları bundan sakındırmak amacıyla zihâr yapanların keffaret ödemek şartıyla eşlerine dönmelerine açık kapı bırakmış, keffaret ödeyinceye kadar geçici olarak kadını kocasına haram kılmıştır. Öte yandan karısının herhangi bir organına teşbih eden koca,

³⁸ el- Mücadele 58/3.

³⁹ Serahsi, *El-Mebsût* (Beyrut: Gümüşev Yayıncılık, 479), 340.

⁴⁰ Ahzab 33/4.

⁴¹ Dokuz, *Kur'an Ekseninde Boşanma Ahlak*, 16.

⁴² Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 86.

keffaret ödeyinceye kadar eşi kendisine haram kılınmıştır. Şayet koca karısına bu nedenle keffaret vermekten kaçınırsa, mahkeme ondan ya keffaret verip eşine dönmesini ya da hanımını boşamasını ister. Mahkemenin bu taleplerinden biri gerçekleşmediği durumda mahkeme boşama yönünde karar verebilir.⁴³

Muzahirde aranan şartlar şunlardır:

- 1.Kocanın müslüman olması,
- 2.Koca akıl ve irade yönünde sağlam olması,
- 3.Kocanın boşanma açısından ehil bir kişi olması,
- 4.Müzahir erkek olması,

gibi durumların var olması halinde zihâr gerçekleşebilmektedir.

3.1.5. Fesih ve İnfisâh

Terim olarak Fesih, “bozma, hükümsüz kılma, bir sözleşmeyi ortadan kaldırma” anlamına gelirken İslam fıkıh literatüründe ise, “Hukuki bir muamelenin irade ile veya meşru sebeplere binaen hüküm ile ortadan kaldırılması durumu”⁴⁴ gibi manalar taşımaktadır. İnfisâh sözlük olarak, “bozulmak, hükümsüz kalmak” ıstılahtı olarak, “Hukukî bir muamelenin ve akdin veya bir cemiyet ve teşekkülün herhangi bir fesih sebebinin tahakkuku ile hükümsüz kalması ve ortadan kaldırılması.”⁴⁵ anlamına gelmektedir.

Fesih kavramı yukarıda tanımlar bağlamında ikiye ayrılmaktadır:

1. Akdin in’ikad ve sıhhat şartlarından birinin bulunmaması veya bozulması sebebiyle akdin infisâh olması yani kendiliğinden bozulmasıdır.⁴⁶

2. Akdin nefaz ve lüzum şartlarıyla ilgili bir noksanlık nedeniyle eşlerin veya kadının velisinin akdi feshettirme hakkına sahip olmasıdır ki, buna fikhî/hukûkî bir terim olarak “hıyâr-ı fesh/tefrîk hakkı” denilmektedir. Bu sebeple, akdin infisâhını gerektiren veya hıyâr-ı fesih/tefrîk hakkı doğuran sebeplerin oluşması için, akit anında ve akabindeki noksanlık ve bozuklukların neler olduğunu özetle şöyle belirtebiliriz.⁴⁷

Feshi gerektiren eksiklik, nikahtan önce veya sonra meydana gelme durumuna göre ikiye ayrılır:

A. Akdin yapıldığı esnada bulunan veya vuku bulan noksanlık.

1.Akitten sonra, nikahın sıhhat şartlarından birinin bulunmadığının anlaşılması. Örneğin, eşlerin yek diğerine mahrem akraba olmaları veya süt hısımlı olduklarının anlaşılması, kadının iddetli bulunduğu ortaya çıkması veya başka bir erkekle nikahlı olması bunlar arasında sayılabilir: Yine cariye üzerine hür kadının nikah edilmesi

⁴³ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 225-226.

⁴⁴ Erdoğan, “*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*”, 141.

⁴⁵ Erdoğan, “*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*”, 251.

⁴⁶ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 1.

⁴⁷ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 1.

veya şahitsiz akid yapılmasından dolayı fesattan ötürü ortaya çıkacak ayrılıklar da birer fesih örneğidir.

2.Velinin küçükleri evlendirmesi durumunda, bülûğa erme hakkını kullanılarak fesih talep etmesi,

3.Reşid kadının, velisinin rızası olmaksızın, dengi olmayan bir erkekle veya mehr-i misilden az bir mehir ile evlenmesi halinde velinin fesih talep etmesi. Fakat kadın gebe ise artık fesih gerçekleşemez. Haksızlığa maruz kalan kadın feshettirme yoluna gidebilir.⁴⁸

B. Sonradan vuku bulan eksiklik.

Aşağıdaki durumlar gerçekleşirse, evlilik kendiliğinden feshedilmiş sayılır. Ayrıca hakimın hükmüne ihtiyaç kalmaz.

1.Eşlerden birisinin irtidat etmesi yani dinden çıkması,

2.Evli olan karı kocadan erkeğin gayri müslim olduğu, İslam’a girmesine rağmen, müşrik olan eşinin müslüman veya ehli kitap ehlinden olmayı kabul etmemesi.

3.Eşlerden birisinin, diğerinin hısımlarından biriyle hurmet-i müsâharayı (evlilikle doğan ve ebedî evlenme engeli doğuran hısımlık) gerektiren bir fiil işlemesi. Örneğin; erkeğin, hanımının usûl veya fûrûundan birisiyle zina etse veya cinsel istekle öpse, eşler arasında derhal ebedî haramlık doğar ve nikâh kendiliğinden münfesih olur. Bu durumda, eşler birbirini terk etmezse, başvuru üzerine hâkim eşleri zorla ayırır.⁴⁹

Fesih, hâkimin hükmüne bağlı olduğu mihrin noksanlığı, bülûğ çağına girilmesi, denklik gibi durumlarda ya da dinden dönme (irtidat), hısımlık ve evlilik gibi herhangi bir takdir ve tahkike ihtiyaç duyulmayan anlarda hâkimin hükmüne bağlı olmaksızın evliliğin feshi gerekmektedir. Nikâhın feshi ile karı koca arasındaki evlilik sona ermiştir.⁵⁰

3.1.6. İlâ

Kelime anlamı itibariyle İlâ “ yemin” anlamına gelir. İslam fıkıh literatüründe ise; “kişinin, nikahlı olan hanımı ile cinsel ilişki kurmasına engel olan bir yeminden ibarettir.”⁵¹ İlânın meşrûiyeti Kur’an nassı ile sabit olup aşağıdaki ayetler buna açıklık getirmektedir.

“Kadınlarına uzlaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır.”⁵² ayeti ilâyı ertelenmiş (vadeli) bir talâk olduğuna işaret etmektedir.

⁴⁸ Halime Korkut, *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 58-59.

⁴⁹ Korkut, *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri*, 58-59.

⁵⁰ Nihal Yıldızbakan, *İbn Hazm’ın “Talâk” Ahkâmına İlişkin Görüşleri*, (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 36.

⁵¹ Serahsî, “İla”, 28.

⁵² el-Bakara 2/226.

Birey karısı ile talâktan sonra sonsuza dek (ebediyyen) birliktelik olmayacağına yemin etse ya da “ebediyyen” kelimesini zikretmeden, karısı ile birleşmeyeceğine yemin etse ilâ gerçekleşmiş olur. Çünkü verilen söz sürekliliği gerektirdiğinden ebedi olmayı gerekli kılmaktadır. Şayet erkek eşiyle ilâ yaptıktan sonra gerekli olan süre (dört ay) dolmadan onunla cinsi ilişkide bulunursa, yemin bozulduğundan yemin keffareti şarttır. Bu kapsamda ilâ hükmünü kaybeder. Çünkü ilan hükmü, kocanın hanımının birleşme hakkına engel olmak sebebiyle ona sıkıntı vermesi ve zarar göstermesi kastıyla gerçekleşmektedir. Koca karısıyla birleşip onun hakkını iade etmesi halinde bu durum ortadan kalkar.⁵³

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde yaşanmış konuya dair bir delil niteliğinde bir olay da şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.s.) zevcelerinin bazı maddi talepleri karşısında üzülmek, kendileriyle belli bir süre (bir ay) yaklaşmayacağına dair ilâ yapmış ve hadise Hz. Aişe'den rivayetle “Rasullullah eşleriyle ilâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yemininden dolayı kefareti verdi.” şeklinde nakledilmektedir.⁵⁴

Hanefilere göre koca, belirtilen süre zarfında hanımıyla birlikte olursa yemin keffareti vermesi gerekir veya bu sürecin içinde dönmezse bâin talâk gerçekleşmiş olur. Cumhura göre ise, yemin süresinin bitmesiyle talâk gerçekleşmez fakat koca bu noktada ya karısına dönmeli ya da onu boşamalıdır. Zira kadın mahkemeye başvurarak tefrik talebinde bulunabilir. Hakimin vereceği karar da aslında ric'î talâk kapsamındadır.⁵⁵

Cahiliye döneminde kadınları kötüye kullanarak değersizleştiren ve evli dullar durumuna düşürerek onları muallakta kalmalarına neden olmaktadır. Kadını, kocasından boşanamadığı için arada kalması, evlilik hayatının olmaması ayrıca yeni bir erkekle evlilik gerçekleştirilememesi kadın açısından ciddi bir mağduriyettir.⁵⁶ Kadının böylesi çıkmaza sokarak onu her açıdan yıpratın bu uygulamayı, bir zulüm aracı olarak gören Kur'an-ı Kerim ile kayıt ve şarta bağlayan⁵⁷ diğer bir ayet-i kerime de ise; “Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir.”⁵⁸ buyrulur ilâdan dönüşün mümkün olduğu aşıkardır.

İlâ için kocanın ehliyet anlamında müslüman, akıllı, mümeyyiz ve reşit olması gibi şartları aranmamaktadır. Bu duruma istinaden kölelerin, mümeyyiz olmayanların ya da çocuğun yaptığı ilâ geçerli değildir. Bunun yanı sıra dilsizin, sarhoşun ve sefihin ilâsı mümkün bir durumdur. Ayrıca sırf kadına zarar verme niyetiyle yemin etmeden eşine yaklaşmaması da ilâ kapsamında değerlendirilebilir. Yine karısına zıharla birlikte

⁵³ Serahsî, “İlâ, 28.

⁵⁴ Sünen-i Tirmizî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr b. Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Talâk”, 21(No. 4567)

⁵⁵ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 98.

⁵⁶ Meryem Merve Avcı, *Zeydiyye Fıkında Talâk ile İlgili Hükümler ve Hanefi Fıkıyla Mukayesesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 110.

⁵⁷ Fatma Açık, *İslam Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 18.

⁵⁸ el-Bakara 2/226.

keffaret ödeyip zarar verme düşüncesiyle eşine yaklaşmaması ilâ kapsamındadır. Öte yandan bir adamın niyetine bakılarak hasta karısına hasta olduğu için ya da doğum yapmış çocuğunu sütten kesilene dek yaklaşmayacağına dair yemin etmesi halinde, duruma bakılır, şayet adamın niyeti zarar vermekse bu durum ilâ olarak ifade edilebilir. Bu durumda direkt olarak ilâdan kaynaklı talak gerçekleşemez. İlâ müddeti sona erdiği an talâk yaşanmaz. Yani kadını kocası boşamadıkça ya da mahkeme kararıyla ayırma söz konusu olmadıkça kendisi için ilâ yapılmış kadın için boşama olamaz. Ancak kadın talâka tefviz-i talâk(temlik) ile sahip olmaktadır.⁵⁹ Diğer taraftan kadının yemin etmeyen erkekle evli olması bunun yanı sıra ayırıcı talak ile boşanmış kadınlar ve köle hakkında ilâ sahih olamaz. Ayrıca köle koca için yemin vakti, özgürlüğü elinde bulunanların yarısı yani iki ay şeklindedir.⁶⁰

İslam, ilâyı bir boşanma olarak değerlendirmekle beraber bunu kadına bir zarar verme ve değersizleştirme aracı olmaktan çıkarıp müddetin ve ilâ hükmünü tekrardan gözden geçirerek, bu süre içerisinde erkeğin evlilik hayatına dönmesini, aksi takdirde karısının hiçbir merciye başvurmaksızın ayrılabilceğini ifade etmektedir.⁶¹

3.1.7. Mülâane

Sözlük anlamı olarak mülâane; “tardetmek ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırmak”⁶² anlamına gelmektedir. Bu kökün türevlerinden olan liân ve mülâane fikhî bir terim olarak; “karısının zina ettiğinin veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hakim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve hakim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin masum olduğuna aynı tarzda yemin etmesidir. Hanımını zina yapmakla suçlayan ama bu suç isnadını dört şahitle ispatlayamayan kocanın, mahkeme huzurunda hanımıyla özel bir şekilde ve karşılıklı olarak yeminleşmesidir.”⁶³ şeklinde ifade edilebilir.

Liân uygulamasının Kur'an-ı Kerim'den delili şu şekilde zikredilmektedir: “Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, kendisinden cezayı kaldırır. Beşinci defa da eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise

⁵⁹ Enise Demirel, *Tahir Bin Aşur'un Talakla İlgili Görüşleri ve Maliki Mezhebi ile Mukayesesi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 60-61.

⁶⁰ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 85.

⁶¹ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 171.

⁶² Serahsî, “Liân”, 21/433.

⁶³ Neseî, “Liân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/196.

Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler."⁶⁴ buyrularak konuya dayanak olarak gösterilmektedir.

Yukarıda ifadesi verilen ayetin nüzül sebebi olarak şu olay gerçekleşmiştir. Hilal b. Ümeyye, Hz. Peygamber'in yanında hanımının Şerik b. Sahma ile zina yaptığının iddia edince, Allah Nebisi "Ya delil getirirsin ya da ceza sırtındadır."⁶⁵ buyurdu. Buna binaen Hilal, ey Allah'ın elçisi Liân ve Mülâane kavramı karşılıklı lanetleşme manasındadır. Yani bir kişiyi zina iddaasıyla ithamda bulunan kişinin bu iddiasını dört kişiyle ispat etmesi gerekmektedir. Bu ispatı yapamadığı takdirde zina iftirası (kazf) suçunu işlemiş olur. Kazf kelime olarak "*muhsan olan bir kimseye zina ithamında bulunmak veya nesebini reddetmek*"⁶⁶ anlamına gelmektedir. Örneğin, bir erkek eşine bu çocuk benden değildir diyerek çocuğun nesebini reddettiği halinde kadın, mahkeme merciisine başvurarak hakkını savunma maksadında şikayet de bulunması mümkündür. Bu kapsamda koca, böylesi zina iddiasını ispat etmekle mükelleftir. Şayet ispat edemezse liân gerçekleşmiş olur.⁶⁷

Allah-u Teala zina eylemini yasaklamaktadır. Başta İslâm dini olmak üzere diğer dinlerde de zina büyük günahlardan sayılmıştır. Allah-u Teâlâ, "*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o hayasızlıktır, çok kötü bir yoldur.*"⁶⁸ buyurmuştur. İslâm dininin gayesi kötülüğü önleyerek, aile düzenini istikamet üzere tutarak, insanlık için ahlakı, fazileti namus ve şerefi ayakta tutarak, bireyin hakkını ve içtimayı dengeyi sağlamaktır.⁶⁹ Bu sebeple toplumdaki bu dengeyi bozan ve insanlık için utanç kaynağı olan bu eylem hoş karşılanmamaktadır. Bunun yanı sıra zina ile suçlanan kişinin bu iddiayı reddedip ve kendini temize çıkarmaya hakkı vardır. Öte yandan erkeğin eşinin zina fiilini işlediğini bilen ve onu ispat edemeyen kişinin kendini bu durumdan paklamak için hakkını araması normal bir durum olarak görülür.⁷⁰

Liân uygulamasının yapılabilmesi için gerekli şartlar aşağıda sıralanmaktadır:

1-Evliliğin devam ediyor olması,

2-Nikahın sahih olması,

3-Zina ithamında ispat olmaması,

4-Şahitlik ve yemin ehli olma,

5-Kadının muhsan (iffetli) olması,⁷¹ gibi durumların gerçekleşmesi halinde liân eylemi gerçekleşmiş olur.

⁶⁴ en-Nur 24/6-9.

⁶⁵ Mehmet Akif Aydın, "Kazf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/256.

⁶⁶ Aydın, "Kazf", 2/256.

⁶⁷ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 300.

⁶⁸ İsra 17/32.

⁶⁹ Şule Aka, *İslam Hukukunda Liân ve Hükümleri* (Yozgat: Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 19.

⁷⁰ Aka, *İslam Hukukunda Liân ve Hükümleri*, 18.

⁷¹ Aka, *İslam Hukukunda Liân ve Hükümleri*, 45.

Mülâane yapılabilmesi için hem erkeğin hem kadının bazı ehliyetlere sahip olması gerekmektedir. Buna göre kadının akıllı, bülûğ çağına girmiş olmalı ve hür olmasının yanında iffet sahibi olmalıdır. Erkeğin ise, hür, akıllı ve bülûğ çağına girmiş olması gerekmektedir. Aynı zamanda her iki tarafın mülâane yapabilmesi için daha önce hiçbir surette zina isnadında bulunulmadığı şartının olması gerekmektedir. Yani kazf cezasıyla cezalandırılmaması gerekir.⁷²

Mülâanede yemin etmeye önce erkekten başlanır. Erkek şayet zina isnadında bulunarak liândan yani yemin etmekten kaçınırsa veya iftirada bulunduğunu kabul etmezse hakim kararıyla hapis başta olmak üzere çeşitli şekillerde yemine zorlanır. Ayrıca kendisine zina ithamında bulunulan kadın için de iki durum söz konusudur. Ya kocasının ithamını kabullenecek ya da liân işlemine başlayacak. Bunlardan birisini yapmadığı takdirde o kişi de hapsedilir.⁷³

İslam dini, kadın ve erkeğin nikahsız birlikteliğini zina olarak değerlendirmektedir. Nikahsız olarak yapılan bu eylem hatta bu eyleme yakınlaştıracak unsurlar da yasaklanmıştır. Kocanın zina sonrasında eşini boşaması yani evliliği noktalaması manidardır.

Aile kurumunu sarsan liân fiili ile İslâm, bu tür hadiselerin zevceler arasında yaşanmamasının engellenmesi ve toplum için ibret olması düşüncesiyle, hakim kararıyla kesin olarak ayırmaktadır. İslam liân uygulamasıyla erkek kendi izzetini korumak adına böylesi utancı ortadan kaldırarak aslında bu yolla iffetsiz bir eşten kurtulmaktadır. Öte yandan aralarında nikah bağı bulunan kişiler tarafından liân uygulaması yapılabilir. Bu uygulamada kendisine zina isnadında bulunan kadının mutlaka iffetli olması gerekmele beraber, eşlerden birisinin isteğine binaen yapılabilecek bir uygulamadır.

Liân hükümleri için şartların ortadan kalması durumunda bu uygulama hükmünü kaybeder. Liân için gerekli ehliyet durumlarının yok olması, boşanma, kocanın şahsını yalanlaması, eşlerden birinin ölümü veya kocanın kadına yaptığı zina ithamının karı tarafından doğrulanması gibi durumların yaşanması halinde liân uygulaması ortadan kalkar.⁷⁴

Günümüz İslam toplumlarında sık sık yaşanılmayıp Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Halifeler döneminde uygulanan liân, çocuğun soyunun reddi durumunda başvuru bir metottur. Ülkemizde İslâm Hukuk kurallarının uygulanmaması tıp biliminin üst düzey modern cihazlarla nesep tespiti kolay olduğundan liân uygulaması pek bilinmemektedir. Bu sebeple liân eylemi uygulanmamış olsa dahi nesebin reddi ile ilgili İslam'ın sunduğu farklı bir yöntem bulunmamaktadır. Bu yüzden liân uygulaması halen işlevselliğini korumaktadır.

⁷² Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmet Evi Yayınları, 2019), 231.

⁷³ Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: Ekev Yayınları, 2000), 301.

⁷⁴ Aka, *İslam Hukukunda Liân ve Hükümleri*, 86.

3.1.8. Nüşûz

Nüşûz kelimesinin sözlük anlamı “yükselmek, ayağa kalmak (eşler), geçimsiz davranmak” gibi manalarına gelen nüşûz kavramı İslam Hukuk terimi olarak da “kadının evlilik hukukuna riayet etmemesi, evlilik birliğini sürdürmeyi engelleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi” demektir.⁷⁵ Bu durumdaki erkeğe naşiz, kadına ise naşize denilmektedir.

Evlilik ritüelinde eşlerin birbiriyle belli bir uyum ve denge içerisinde olması gerekmektedir. Nasıl ki dünya hayatına baktığımızda neredeyse tüm çiftler karşılıklı bir ahenk içerisinde ve her açıdan birbirini tamamlar nitelikte olduğunu görmekteyiz. İşte evlilikte de aynı dünya hayatında olduğu gibi eşler aslında birbirini tamamlayan yapboz parçaları gibidir. Öte yandan birbirini tamamlayan karı kocanın birbirlerine karşı vazifeleri vardır. Bu vazifelerde herhangi bir aksaklık olması halinde evlilikte bazı çatlaklıklar olması kaçınılmazdır. Özellikle evliliği kucaklayıcı ve yapıcı yönü ağır basan kadın ayakta tutmaktadır. Fakat bazı kadınlar evliliği basite indirgeyerek duygusal ve nefsanî yönlerine yenik düşerek kocalarına karşı saygısızlık ve itaatsizlik gibi olumsuz tutum ve davranış sergilemektedirler. Lakin, kadın söz verilen mehri peşin alıp, kocası nafaka verme sorumluluğunu taşıdığı sürece, kocasının emirlerine yerine getirmek durumundadır. Ancak bu emre amade her zaman olacak anlamına gelmemeli. Bazen erkek kadından ahlak ve edep ölçülerine ve İslam’ın sınırları dışında emirler verirse kadının itaat borcu, ortadan kalkar. Bunun aksine istenilen talepler makul düzeyde ise kadın kocanın emrine itaatten daha ziyade karşı gelerek isyan ederek karşılık veriyorsa artık eşler arasında ciddi bir geçimsizlik yaşanmakta ve nüşûz dediğimiz kavram gündeme gelmektedir.

Kur’an-ı Kerim bir ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Kadınların makûl ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur.*”⁷⁶ belirtilerek karı kocanın karşılıklı olarak hakları olduğunu ve hakları uyulması gerektiği ilahi emir olarak göze çarpmaktadır. Diğer bir ayet-i kerimede ise “*Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.*”⁷⁷ şeklinde buyrularak karşılıklı iyi geçimin evliliğin devamı ve neslin korunması elzem bir durumdur.

Kadının kocasına karşı itaatsizlik durumunda Kur’an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “*(Evlilik hukukundan) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün.*”⁷⁸ şeklinde kocaya bir yöntem belirtilmiştir. Yukarıda ayette de belirlenen tedbirler bir sonuç vermezse ve eşler arasında geçimsizlik artık krize dönüştüğü an hakeme başvurmak

⁷⁵ Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/304.

⁷⁶ el-Bakara 2/228.

⁷⁷ en-Nisâ 4/19.

⁷⁸ en-Nisâ 4/34.

öngörülmektedir. Bu durumda hem erkeğin hem de kadının ailesinden birer hakem seçmek daha adilane çözüm için önemlidir.

Nüşûz kavramını sadece kadın açısından düşünmemek gerekir. Bazen erkek de nüşûzun müsebbibi olabilir. Kur'an-ı Kerim de: *“Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah’a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”*⁷⁹ buyrulurak geçimsizlik manasının çıkarıldığı bu ayette kastedilen nüşûz kavramıdır. Kadın açısından bakıldığında tahammül ve hoşgörü sınırlarını hiçe sayan ve evliliği zora sokacak davranışlar sezildiğinde kocanın haklı ve haksız bakılmaksızın nüşûz kavramı gündeme gelmektedir. Bunun yanı sıra kocanın kutsal yuvasına sahiplenmemesi de evliliği olumsuz etkileyeceğinden yine nüşûz kavramı göze çarpmaktadır. Bu gibi kocanın nüşûz durumunda bu kez evlilik devamını sağlamak ve ön planda olma görevi kadına yüklenmektedir. Kadın kocasıyla mevcut durumunu sorgulayarak çözüm bulmak için orta yol bulmaya çalışacaktır. Kadının yapıcı gayretini koca görmezden gelmemesi, onunla anlaşma yapılabilmesi için elini taşın altına koyması gerekmektedir. Ayrıca yukarıda ayette de açıkça uzlaşmaya varmanın daha hayırlı olacağı ifade edilmiştir.⁸⁰

3.1.9. Tefvîzü't-Talâk

İslam Aile Hukuku çerçevesinde karşı cinslerin saygı ve sevgi temelli oluşturduğu huzur ve sükunetin tesisi için kurulan müessese ailedir. Aile değerler üzerine inşa edilmiş kutsal bir birlikteliktir. Fakat bu birliktelik çeşitli nedenlerden ötürü zarar görmekte artık işin içinden çıkılmaz hale geldiğinde çözüm olarak talâk gündeme gelmektedir. Talâk sevimsiz helal olmasıyla birlikte bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Öte yandan bu talak eyleminin zuhûr etmesi için bir yetkilinin olması manidardır. Yani boşama yetkisi İslam Aile Hukukuna göre erkeğe ait olarak bilinmektedir. Fakat bazı durumlarda erkek bu yetkisini rıza göstererek karısına devredebilir. İşte bu başlıkta da yetkinin devredilmesi manasına kullanılan “Tefvîzü't-Talâk” kavramını açıklamaya çalışacağız.

Sözlükte “Kocanın talâk yetkisini karısına temli ve havale etmesi veya talâkı vekiline veya elçisine veya zevcesinin velisine tevdi eylemesidir.”⁸¹ İslam Aile Hukukunun bir terimi olarak da: “Kocanın boşama yetkisini karısına veya bir başka kişiye devretmesine” denir. “Bu hakkın kendisine devredildiği kişi

⁷⁹ en-Nisâ 4/128.

⁸⁰ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 47.

⁸¹ Erdoğan, “Tefvîzü't-Talâk”, 558.

“müfevvez/müfevveza” diye nitelenir.⁸² Tanımdan da anlaşıldığı gibi Tefvîzü’-Talâk eylemini erkek, karısına yapmasının yanında üçüncü bir şahsa yani vekile yapabilmektedir. Bu tefviz uygulamasının neticesinde tefvizin şahsına yapıldığı kişi, sahip olduğu boşama hak ve salahiyetinden istifade konusunda erkek ile kullanma konusunda erkek ile aynı haklara sahip olmaktadır.⁸³

Tefvîzü’-t-Talâk yapacak erkeğin ehliyet olarak akıl ve bulûğ çağına girmiş, müslüman ve tam ehliyetli olması gerekmektedir. Ayrıca kadın ise akıllı ve bulûğa ermiş, mükellef olmasının haricinde kendisine yetki devredilen kadın, boşamayı devredenin karısı ya da ric’î talâk iddetini bekliyor olması gibi şartları bulunmaktadır.⁸⁴

Tefvîzü’-t-Talâk kritiğinin meşrû oluşu Kur’an ve Sünnetle sabittir. “Ey Peygamber! Eşlerine söyle: “Eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereyim. Eğer Allah’ı, Peygamberini, ahiret yurdunu istiyorsanız bilin ki, Allah içinizden iyi davrananlara büyük ecir hazırlamıştır.”⁸⁵ buyurarak kadınların dünyaya meyillerinin ağır bastığından boşanmayı talep etmeleri ifade edilmektedir.

Hz. Aişe’de “Peygamber bizi serbest bıraktı, biz ise Allah ve Resulünü tercih ettik.”⁸⁶ şeklindeki görüşüyle aslında kadınların bu seçimde kendilerini seçip Allah ve Resulünü seçmeselerdi boşamayı talep ederek evlilik sona ermiş olacaktı.⁸⁷

İslamiyet öncesi döneme baktığımızda Hz. Peygamber’in dedesi Abdülmüttalib’in babası Kışam, Medineli dul bir kadın olan Selma bint Amr ile talâk hakkını ona vermek koşuluyla izdivaç gerçekleştirmişti.⁸⁸

Tefvîzü’-t-Talâk, cahiliye devri toplumunun da aşına olduğu ayrıca kısmi farklılıklarla İslam hukukunda da devam eden bir talâk şeklidir. Hatta o dönemde ileri gelen ailelerin kızları kendilerini garanti altına almak ve istediklerinde evliliğe son noktayı koyma niyetlerinin tezahürü olarak talâkta tefvizi şart sunabiliyorlardı. Öte yandan kadın kocasından aldığı bu yetkiyi şayet boşamak isterse çadırının kapısının yönünü değiştirebiliyordu. Koca kapısının yönünün değiştiği fark ettiğinde koca artık karısının kendisiyle boşanmak istediğini anlar ve onun yanına gitmezdi.⁸⁹

İslam Hukuku açısından bakıldığında Tefvîzü’-t-Talâk kavramı erkek açısından bağlayıcıdır. Gerek nikah öncesinde, sonrasında ve nikah esnasında boşama salahiyetini kadına devrettiğinde, hiçbir surette erkek bu yetkiden vazgeçme hakkına sahip değildir.

⁸² Abdussamet Bakkaloğlu, “Tefvizü’-t-Talâk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/310-311.

⁸³ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 112.

⁸⁴ Rukiye Karapıçak, “Tefvîzü’-t-Talâk”, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 51.

⁸⁵ Ahzâb 33/28-29.

⁸⁶ Buhari vd., *Talâk*, 4/12.

⁸⁷ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 264.

⁸⁸ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 263.

⁸⁹ Selcen Baktı, *Hanefî ve Hanbelî Ekollerinde Boşama Hukuku* (Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 36.

Bunun yanında vekil olarak tayin edilen kişiye talâkın tefvîz-ü durumunda bu talâktan dönmesi mümkün değildir. “Bir kimse karısına “kendini seç; boşama işin elindedir” ya da “dilersen kendini boş” diyerek boşama yetkisini tefvîz ettikten sonra “verdiğim bu yetkiden geri döndüm” veya “seni azlettim” diyerek kadının talâkı gerçekleştirilmesine mani olamaz. Çünkü boşamanın tefviz yoluyla başkasına devredilmesi temlik hükmündedir. Bir kimse bir şeyi başkasına temlik ettiğinde de temlik ettiği mülk üzerindeki velayetinden vazgeçmiş demektir. Dolayısıyla da bu temlikten dönme ve bu temlik engelleme ve feshetme suretiyle de bu hakkı iptal etme yetkisine sahip değildir.”⁹⁰

Prensip itibariyle evliliği sona erdirmeye salâhiyeti İslam Aile Hukukçularına göre erkeğe aittir. Erkek bu yetkisini eşine devredilebileceği gibi vekil konumundaki kişiye devredilmesi şeklinde bilinmektedir. Kadın kendisine verilen bu yetkiyi istediği zaman hakim kararına ihtiyaç duymadan kendisi veyahut vekili vasıtasıyla boşanma kararını açıklayarak kocasından ayrılabilir.

3.2. Dinlerde Boşanma

Toplumun en önemli mihenk taşı ailedir. Aile karı ile kocanın sevgi ve beden birlikteliğiyle oluşturduğu anlamlı hadisedir. Böylesi önem arz eden evliliği tüm dinler önermiştir. Fakat bu birliktelik işkence ortamına dönüştüğü an başvurulacak son nokta, boşamadır. Bu başlığımızda boşamayı, İslam dininin yanı sıra diğer semavi dinler ve uzak doğu dinlerinin birkaçı açısından ifade edilecektir.

3.2.1. Yahudilikte Boşanma

Tarihin yaklaşık dört bin yıl öncesine dayanan ve milli bir karaktere sahip oluşuyla göze çarpan Yahudilik dini monoteist bir dindir.⁹¹ Eski Ahit olarak da bilinen Yahudiliğin yazılı hukukun temel ilkelerini Hz. Musa'nın on emrinde bulunabilir. Yazılı olarak bilinen On Emrinde içinde bulunduğu en eski metin Tevrat'tır. Eski İsrail Hukuku kaynağını Tevrat'tan almaktadır.⁹² Bu dinde kısaca boşanma kavramı açıklanacaktır.

Yahudilik evlilik kurumuna önem veren dinlerden birisidir. Bu önem Ketuba adı verilen Evlilik Sözleşmesinde belirgin şekilde geçmektedir. Bu sözleşmenin gereği olarak erkek boşama yetkisini elinde bulundurduğundan, karısına boşama kağıdı verdiğinde boşanma gerçekleşir. Bundan ötürü boşanan kadın farklı bir erkekle evlenmediği müddetçe kocası ona dönebilir. Aksine kadın ikinci evliliğini yaptıktan

⁹⁰ Karapıçak, *Tefvîzü't-Talâk*, 58.

⁹¹ Erdinç İçten, “Yahudilikte Ketuba”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Haziran 2018), 13-37

⁹² Müge Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 22.

sonra boşanır veya kocası vefat ederse kendisini boşayan ilk kocasına dönebilir.⁹³ Bu hukuk sistemine göre erkek, evlendiği kadının kız olmadığını iddia eder fakat mevcut iddianın aksi ispat edilirse veyahut bir kızla zorla tecavüz etmesi halinde ve onunla evlenmeye mecbur bırakılırsa boşama hakkını kaybeder. Ancak ifadesi geçen bu durum haricinde istediği zaman karısını boşanma hakkına sahiptir. Ayrıca Yahudilere göre, eşlerden birisinin farklı bir dine geçmesi boşanma nedeni sayılmaktadır.⁹⁴

3.2.1. Hristiyanlıkta Boşanma

Toplumun temel yapısını aile oluşturmaktadır. Tüm ilahi dinlerde olduğu gibi Hristiyanlık da insana değer vermiştir. İnsana değer verişini evlilik kurumunda görülebilir. Hristiyanlık'ta evliliğin en önemli özelliği çözülmeyen bir birliktelik olmasıdır. Bu kutsal birlikteliği sadece ölüm ayırmaktadır. Bu yüzden Hristiyanlığın kutsal kitabında yer alan 'Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın'⁹⁵ emrinden ötürü yaygın Hristiyanlık inancında boşanmak yasaktır, evlilik bağı yapan bizzat Allah olduğu için ayırma yetkisi de ancak ondadır. Bu inançta evlilik, manevi bir bağ olarak görülmüş ve ancak ölümle sonuçlanacağı kabul edilmiştir.⁹⁶

Kilise hukuku evliliğin bozulamayacağını şu üç sebebe dayandırmaktadır. Hristiyanlıkta, Allah'ın huzurunda evlenen iki insanın Allah nezdinde artık tek bir insan olduğu kabul edilmektedir. İncil'de yer alan 'Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın'⁹⁷ ifadesi evlenmenin tamamen tanrının iradesiyle gerçekleştiğini kabul etmektedir. Bu yüzden kurulmuş bir evliliği sonlandırmak tanrının iradesine karşı gelmektir. Dolayısıyla evlilik, bedenlerin ve ruhların birleşmesini ve mukaddes bir hususu tesis etmektedir ve evliliğin insanlar aracılığıyla sona erdirilmesi kilise tarafından kabul görülmemiştir. Hristiyanlar ölüm dışında hiçbir sebebin evliliği sonlandırmayacağına inanmışlardır. Buna istinaden kadının boşanması ve tekrar evlenmesi mümkün değildir, evliliğin sona ermesi ancak ölümle gerçekleşir.

3.2.3. Hinduizm'de Boşanma

Evlilik, geçmişten günümüze dek toplumların çoğunluğu tarafından önem verilen bir olgudur. Hinduizm'de çözülemeyeceğine ve ölümden sonra dahi devam ettiğine inanılan kalıcı bir bağ olarak kabul edilmektedir. Yetişkin bir Hindu'nun yaşamındaki en kapsamlı ritüel olan evlilik töreni, bir erkek ve kadını birbirine bağlayan kutsal bir tören olarak kabul edilir. Tören ve uygulamalarla kurulan evlilik birlikteliği bazen istenildiği gibi gitmeyebilir. Bu durumda evlilik, diğer dinlerde olduğu gibi bu

⁹³ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 85.

⁹⁴ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 88+.

⁹⁵ Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: T.D.V. Yayınları 2011), 17/357.

⁹⁶ Nihat Dalgın, *İslam Hukukunda Boşanma Yetkisi* (Samsun: Etüt Yayınları 1999), 21-22.

⁹⁷ Aydın, "Hristiyanlık", 17/358.

dinde de boşanma eylemiyle son bulur. Aynı şekilde Hint toplumlarında törenlerle başlayan evlilik boşanma ile sonlanması hoş karşılanmamaktadır. Boşanma Hindu yasalarında hoş bir durum olarak görülmediğinden sık sık yaşanmamaktadır.⁹⁸ Çünkü bir Hindu için kutsal bir birliktelik olarak kabul edilen evlilik zorunlu görülmekte ayrıca eşlerin sadece ölene kadar değil, öldükten sonra dahi birlikte olacakları inancı hakimdir.

Hinduizm, dil, din, ırk bakımından farklı kültürleri içinde barındıran bir dindir. Böylesi çeşitli ritüelleri içinde barındıran Hinduizm bu durumu kendi kanun, örf ve adetleri ile yönetmektedir. Ayrıca burada yaşayan Müslüman ve Hristiyan ailelerinin hayatlarını düzenleyen kanunlar da bulunmaktadır. Hindu toplumu gelenek görenekleri, örf adetleri ile dini inanışları bakımından kast sistemine dayanmakta yani sınıfsal statü gruplarına ayrılmaktadır.

Hinduizm dininin, evlilik ve boşanma ile ilgili yasaları bulunmaktadır. Öte yandan 1955'te Hindular arasında boşanmaya müsaade eden Hindu Evlilik ve Boşanma Yasası'nın çıkarılması modern dönemlerde evliliklerin fesh edilebildiğini göstermektedir. Hindistan 1955'te Hindu Evlilik Yasasını kabul ederek birçok açıdan kendi geleneğinden sapmış ve boşanmayı tüm Hindular için normal bir hale getirecek bir yasal düzenlemeye gitmiştir.⁹⁹ Hindu Evlilik Yasası, kast konseyleri, yarı yasal ve resmi olmayan kurumların geleneksel yollarla yaptığı boşanmayı tanımamaktadır. Geleneksel hukukun bu şekilde tanınması, boşanmaların, herhangi bir kanun olmaksızın yapılabileceği anlamına gelmektedir. Ayrıca boşanmak isteyen taraflar, herhangi bir mahkemeye veya aile mahkemesine başvuruda bulunabilmektedir.¹⁰⁰ Hinduizm'de özellikle evliliğin devam etmesinde erkek çocuğa sahip olmak gibi bir inanış söz konusu olmuştur. Erkek çocuk sahibi olmanın önem arz ettiği bir toplumda erkek çocuk sahibi olmamak boşanma konusunu gündeme getirmektedir.¹⁰¹

Hindu Evlilik Yasası, boşanmanın gerçekleşebilmesi için bazı şartlar öne sürer. Bu yasaya göre, boşanmanın gerekçeleri, zina, zulüm, iki yıl boyunca firar, akli melekесinin kaybolması ve bulaşıcı hastalıklar olarak sıralanmaktadır.¹⁰²

Hinduizm'de boşanma baskıyla gerçekleşmişse gerek erkeğin gerekse kadının hayatında olumsuz anlamda derin izler bırakır. Ayrıca boşanma her iki tarafın hayatını pratik anlamda değiştirmekte ve ciddi zarar vermektedir. Özellikle, Hint kadınları için boşanma trajedi olmasına rağmen bu durum beraberinde büyük problemleri ve meşakkatleri getirmektedir.¹⁰³

⁹⁸ Hammet Arslan, "Manu Kanunnamesi'nde Evlilik", *MİLEL ve NİHAL İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Ocak-Nisan 2013), 124.

⁹⁹ Şeyma Nur Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 64.

¹⁰⁰ Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli*, 65.

¹⁰¹ Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli*, 65.

¹⁰² Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli*, 66.

¹⁰³ Deniz, *Hinduizm'de Evlilik Ritüeli*, 66.

3.2.4. Budizm’de Boşanma

Budizm, MÖ VI. yüzyılda Buddha tarafından kurulmuş ve evrensel nitelik kazanmış bir dindir. Hint kökenli bir inanç sistemine sahip olan Budizm, Uzak Doğu dinleri arasında gösterilmektedir. Yayılış itibarıyla Hindistan’da doğan Budizm, daha sonra hızlıca dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır.¹⁰⁴

Budizm’de aile müessesesi ahlak ve fazilet üzerine kurulmuştur. Budizm’in ilk dini metinlerinde evlilik hakkında pek bir şey bulunmamaktadır. Daha sonraki metinlerde özellikle (Sutta Pitaka) çocuğun anne babaya, anne ve babanın çocuğuna karşı vazifeleri hakkında ve münasip bir eşle evlenme gibi konulardan bahsedilmektedir.

Budizm’de evliliği önerilmekte; fakat evliliğin devamı sürecinde herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle evliliğin sonlandırılması hususunda herhangi bir engel bulunmamaktadır. Öte yandan eşler isterlerse evliliği sonlandırıp özgür olarak hayatlarına devam edebilmektedir. Bunun yanı sıra Budizm’in öğretilerinde boşanmanın yasak olmadığı belirtilmektedir.

3.3. Cahiliye Döneminde Boşanma

İslam öncesi Arap toplumunu ifade eden Cahiliye sözlük olarak, “barbarlık, bilgisizlik ve atılganlık,”¹⁰⁵ gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca bu kavram, İslamiyet öncesi yaşamı kasdetmektedir. Öte yandan Kur’an-ı Kerim’in pek çok ayetinde bu kavram geçmektedir. Bahsi geçen ayetlerde Cahiliye’nin sıradan bir bilgisizlikten çok sosyal yaşamı ilgilendiren farklı yerlerde farklı manalar içermesi ile ilgili açıklama yapılmıştır. Fetih suresinin 26. ayetinde, ‘Cahiliye bağnazlığı’ üzerinde durulmaktadır. Burada Hudeybiye Antlaşması esnasında (6/628) müslümanların ve müşriklerin içinde bulundukları ruh halini Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: “*O zaman kafirler kalplerine bağnazlığı Cahiliye bağnazlığını yerleştirmişlerdi; Allah da Resulüne müminlere sakinetini indirdi ve onları takva sözü üzerine sabit kıldı,*”¹⁰⁶ Bu ayet İslamiyet öncesi döneme yani cahiliyenin içinde bulunduğu taassup, müşriklerin hayatına hakim olan nefret, kin ve şiddet gibi olumsuz kavramlara işaret eder. Yine Cahiliye kavramı, Ali İmran Suresi’nin 154. ayetinde bazı münafıkların Allah (c. c.) ile ilgili yanlış düşüncelerini ifade eden ‘Cahiliye zannına’ kelimesi bilgisizliğin en açık ifadesi olmuştur. Aynı şekilde “*İlk Cahiliye devrindeki kadınlar gibi açılıp saçılmayın.*”¹⁰⁷ ayetiyle kadınlara ikazda bulunulmuştur.

¹⁰⁴ Fatih Şahin, *Budizm’de Nirvana Anlayışı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 14.

¹⁰⁵ Mehmet Salih Arı, “Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni Bir Sosyal Düzenin Doğuşu”, *İstem Dergisi* 4/4 (Aralık 2004), 175.

¹⁰⁶ el-Feth 48/26.

¹⁰⁷ Ahzâb 33/33.

Cahiliye Dönemindeki Araplarda kadının hiçbir şekilde değer görmediği gerçeği evlilik ve boşanmada da göze çarpmaktadır. Bu dönem ataerkil yapıya sahip olduğundan kadınların aleyhine işleyen bir sistem işlemektedir. Evliliğe Araplarda hayatı birleştiren bir kurum olmaktan ziyade mehir karşılığında kadınla yapılan birliktelik olarak bakılırdı. Bu anlayışın tezahürü olarak da kadın kocanın iki dudağı arasına mahkûm edilerek istenildiği anda boşanma ile karşı karşıya kalabiliyordu.¹⁰⁸

İnsanlık tarihinin her döneminde evlilik kadar boşanma da doğal kabul edilmiştir. Çünkü insan fıtratı gereği birlikte yaşama arzusundan ötürü evlenmektedir. Bu birlikteliğin krize dönüşmesi halinde boşanmalar söz konusu olmuştur. Zira bazı evliliklerde bireylerin farklı duygu ve düşüncelere sahip olmaları boşanmalara sebep olmuştur. Bu yüzden boşanma her zaman toplumların sosyal, dini ve hukuki bir problemi olagelmıştır. Ailenin boşanma ile sonuçlanması, aile hem de toplum için büyük problemler doğurmaktadır. Bundan ötürü toplumun kendine ait değerleri, hukuk sistemleri, boşanma konusunda farklı tasarruf şekilleri ortaya çıkarmaktadır. Bu durum farklı boşama şekillerine sebep olmuştur. Bu nedenle boşanma şekilleri ile ilgili hususlarda Hukuk sistemlerinin ilke ve kuralları baz alınmaktadır.

Geçmişten günümüze, aile hukuk sistemindeki evlilik ve boşanma gerçeği, zamana ve mekana göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, Eski Türk Hukuk sisteminde iradeye dayalı serbest boşanma sistemi hakimken; günümüz Türk hukuk sisteminde, elverişsizlik, irade, kusur gibi boşanmayı belli sebeplere ve hakimin hükmüne bağlayan durumlar mevcuttur.¹⁰⁹

İslamiyet öncesi Türk Hukukunda, koca nedensiz, kadınsa cinsel iktidarsızlık, zina, işkence gibi sebeplere binaen boşanma talebinde bulunabiliyordu. Bunun yanı sıra İslamiyet'in gelmesiyle birlikte Türk Hukukunda İslam Hukukunun hükümleri, görülmüştür. Ayrıca bu dönemde Talâk (erkek tarafından boşama) ve Muhâle'a (karşılıklı rızayla boşama) gibi farklı boşamalar bulunmaktadır. Böylelikle 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte boşanma nedenleri revize edilmiş artık kadınlar; gaiplik, engel ve fizyolojik kusur veya hastalık, kocanın nafaka borcunu yerine getirememesi ve geçimsizlik gibi nedenlerle mahkemeden boşanma talebinde bulunma hakkına sahip olmuştur. Medeni Kanun'da zina, suç işleme ve haysiyetten yoksun hayat sürme, hayata kast, gurur zedeleyici davranış, terk ve akıl hastalığı gibi özel, evlilik birliğinin temelden sarsılması, eşlerin anlaşması ve ortak hayatın tekrardan kurulamaması genel boşanma nedenleri şeklinde sayılmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*, 54.

¹⁰⁹ Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*, 18.

¹¹⁰ Vatansever, *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*, 19-21.

4. İSLAM HUKUKUNDA BOŞANMA

İslam hukuku kapsamında aile, akıl ve irade sahibi erkek ve kadının kendi tercih ve rızasıyla oluşturduğu bir müessesedir. Bu müessese, sağlam teminat üzerine kurulması gerektiğinden nikâh akdi ile kurulmaktadır. Nikâh akdi ile beraber her iki tarafta da bazı yasakların sona ermesi Allah (c. c.)'ın bir ikramıdır. İslam Hukuku evliliği, hem dini hem hukuki yönden ömür boyu devam etmesi gereken bir akit olarak görmektedir. Nikâh akdi ile böylesi kutsal müesseseyle başlayan ikili, bu beraberliği ömür boyu sürdürecekler anlamına gelmektedir. Ancak İslam Hukuku, evliliği önemli bir kurum yani hiç bitmeyecek bir olgu olarak görmek istemekte fakat evliliğin devam etmesi her iki tarafa da zarar verdiği anda eşlere ayrılabilme imkânı tanımaktadır.

İslam aile hukukunda toplumu ve sosyal hayatı ilgilendiren boşanmaya dair pratikleri tarihi süreç içerisinde görülebilir. Bu boşanma sisteminin geçmişten beri var olduğu fakat İslam dini ile birlikte ortaya çıkmış bir uygulama olarak görülmektedir.¹¹¹

Boşanma, Kitap, Sünnet ve İcmâ ile meşru kılınmıştır. Akıl ve irade melekesi de bu olguyu destekler niteliktedir. Çünkü eşler arasında sevgi ve barışın yerini kin ve nefretin alması, karşılıklı sadakati yok edecek tutum ve davranışların yaşanması, ömür boyu beraber yaşama arzularının yitirilmesi, dolayısıyla evlilikten beklenen durumların yok olması, beraberliğin sona ermesini gerektirecek hususlardandır. Şayet boşanmanın önüne engeller konulsaydı, beraberinde bir takım sakıncalar ortaya çıkabilirdi. Bu sakıncaların başında ihtiyaç hissedildiğinde boşanamayacağını bilecek insanlar, evlilik yapmaktan kaçınacak, bunun doğal sonucu olarak gayri meşru ilişkiler artacak ve toplum bu anlamda ciddi zarar görecektir. Bu yüzden İslam, aralarında uyumsuz eşleri, huzurun olmadığı aynı çatıda birlikte yaşama mecburiyetinde bırakmamaktadır. Çünkü arzu dışı birlikteliğe zorlamak, bu durumu evlilik olarak adlandırmak tabir bakımından doğru olmayacaktır.¹¹²

İslam Hukukunda Talâk, her ne kadar istenmeyen bir durum olsa bazen toplum için kaçınılmaz bir gerçeklik olabilir. Ayrıca talâk, toplumlarda meydana gelen psikolojik ve evrensel bir olgu olarak görülmektedir. Talâk, eşler arasında, anlama ve iletişim yollarının denenip tükenmişliklerin belirmesiyle, artık yaşamın yaşanılmaz hal alması nedeniyle toplum tarafından bir çıkış yolu olarak göze çarpmaktadır. Özellikle yakın tarihimize ve kadim medeniyetimize baktığımızda çok sık rastlanılmayan boşanma hadiseleri, günümüzde çok sık görülmekle beraber normal bir hal almıştır. İslam'da evlilik uzun vadeli ve kalıcı bir tasarruf olarak kabul görmüş, talak ise arızı bir durum olarak değerlendirilmiştir.¹¹³ Boşanma tasarrufu ile ilgili ayetler ve hadisler doğrultusunda, boşanma aşağıda açıklanacaktır.

¹¹¹ Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 167.

¹¹² Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 167.

¹¹³ Abdulhekim Öz, *Rivayetler Işığında Talâk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 17.

4.1. Kur'an ve Sünnette Boşanma

Evrensel olma özelliğiyle göze çarpan Kur'an-ı Kerim, içerik ve muhtevası bakımından çok kapsamlıdır. Kur'an konu olarak imandan ibadete, ahlaktan muamelata kadar sınırsız bir konu derinliğine sahiptir. Bu derinliğin içerisinde talâk kavramı görülebilir. Kur'an-ı Kerim de talâk konusunu içeren Talâk suresinin dışında doğrudan ya da dolaylı olarak talâktan bahseden otuz üç ayet bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim prensip itibarıyla karı koca arasında çıkacak anlaşmazlıkta hemen boşanılmasını önermemektedir. Öncelikle arada çözülebilecek bir durum varsa o sorunun çözülmesi üzerine çareler aranmasını tavsiye etmektedir. Yani boşanmadan önce çözüm için aranacak yolların denenmesini tüm yollar denendikten sonra sorun devam ediyorsa artık boşanmanın kaçınılmaz bir olgu olduğunu ifade etmektedir.

Allah-u Teâla (c. c.), “*Ey iman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size helal değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için –evlenme ve boşanma konusunda- engel çıkarmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah (c. c.)’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz,*”¹¹⁴ buyrulurken karı koca arasında boşanma konusu gündeme gelmeden evvel karşılıklı iyi niyeti ve uyumlu olmayı tavsiye etmektedir. Karı koca arasındaki problemin çözümünde arabuluculuk için bir hakeme başvurmak Kur'an da şöyle emredilmektedir. “*Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır,*”¹¹⁵ buyurmaktadır.

Evliliğin devamı için tüm çarelerin tükendiği hatta hakemlerin dahi arabuluculuğunun olumsuz sonuçlanması yani boşanmanın kaçınılmaz bir hal alması durumunda kadın adetten temizleninceye kadar beklenir. Adetten temizlenen kadın ilişkiye girmeden eşiyle bir kere boşanır. Şayet üç defa boşamak isteniyorsa, ikinci ve üçüncü boşamalar ikinci ve üçüncü temizlik müddeti sırasında yapılır. Kur'an'ın istediği boşama bu şekildedir. Bunun dışındaki boşamalar bid'î boşama adını almaktadır.¹¹⁶ Bid'î boşama kavramını ilerleyen konularda detaylı olarak ifade edilecektir. Farklı bir ayette ise “*Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın koyduğu sınırları aşarsa aslında kendine yazık etmiş olur. Bilemezsin ki; belki Allah*

¹¹⁴ Nisa 4/19.

¹¹⁵ Nisa 4/35.

¹¹⁶ Murat Osmanoğlu, *Şarta Bağlanan Talâk* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 7.

bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir,”¹¹⁷ buyurarak boşanmanın da aslında belli bir merhalesinin olduğu ilahi emirde belirtilmektedir.

Kur'an'a göre, insan, zihnen ve bedenen birbirini tamamlayan iki varlık olarak yaratılmıştır. Bu yaratılış hikmeti, aile kurumunun, dini ve hukuki temelini oluşturur. Ayrıca Kur'an-ı Kerim evliliğin muhafaza edilmesini tavsiye etmiştir. Kutsal birliktelik olan evliliğin devamı için mutlu yuvanın tesis edilmesi ve evlilik tasarrufunun istenilen şekilde ilerlemesi için birçok emir, yasak ve nasihatlere yer verilmiş ve gerekli tedbirler alınmıştır. Fakat bunlara rağmen evlilik hadisesi yerini nefret ve acıya bıraktığında bu sosyal gerçekliğin daha fazla yaralara yol açmaması için boşanma dini ve hukuki açıdan uygun görülmüştür.

Büyük bir özveriyle temellendirilen evlilik boşanmayla neticelenmeden Allah (c. c.) aslında şu ayetiyle “*Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç adet süresince beklerler. Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler. Kadınların, makul ve meşru ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir,*”¹¹⁸ ayetiyle bir yandan bekleme süresinin kadının hamile olup olmadığı anlaşılması açısından gerekli olduğu, diğer yandan her iki konuyu tekrar düşünüp durumu serinkanlılıkla bir kez daha değerlendirmelerinin büyük bir fırsat niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Nitekim kadın ister hamile kalmış olsun ister olmasın her iki tarafta bir pişmanlık duygusu veya aralarında yeniden oluşan yakınlaşma ortaya çıkması durumunda taraflarda evliliğe engel durumlar (bulaşıcı hastalıklar, çift cinsiyet, akıl hastalığı psikolojik sorunlar, şiddetli geçimsizlik ve cinsi münasebeti önleyen durumlar) ortadan kalkarsa tarafların gurura, öfkeye ve inat duygularına kapılmaksızın tekrar birleşmeleri, doğru bir tutum olabilir. Bu durumda öncelikle erkeğin niyet ve tutumuna bakılır. Eğer herhangi bir ıslah niyeti yoksa kadının eşine dönmemesi doğru olandır. Tam tersine koca ilk adımı atarak samimi ve gerçekçi bir niyetle eşiyile barış istikametini tercih ederse, kadının bu isteğe olumlu yanıt vermesi hoş bir davranış olur. Çünkü daha önce yaşanan birliktelik ve paylaşımın vefasına kocasının onun üzerinde diğer kişilere nazaran çok fazla hakkı var olduğu gerçeğini ortaya koyar.¹¹⁹

Koca iki defa boşadığı eşine tekrar dönebilir, şöyle ki: “*Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah’ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblağ*

¹¹⁷ Talâk 65/1.

¹¹⁸ el-Bakara 2/228.

¹¹⁹ DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve Soma Belediyesi, *Kur'an'da Aile Sempozyumu*, ed. Hüseyin Yaşar, (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2011), 341.

vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir, ”¹²⁰ şeklindeki ayetle aslında ilk iki temizlik dönemindeki iki boşamadan sonra erkeğin, hanımını istemesi halinde eşinin kendisine dönebileceği belirtilmiştir. Ayrıca evlilikte durum artık boşanmaya doğru gittiğinde, kocanın karısına sırf mehri alması için baskı yapması veya bu yönde çaba göstermesi uygun görülmemiştir.¹²¹

İyilikle boşanmanın amacı, kadına hakkını vermek ve boşandıktan sonra kendisine her açıdan zarar vermeyip ve onun arkasından uygunsuz ifadelerde bulunmamaktır. Buna bağlı olarak insanları onun gıyabında karamsarlığa sevk etmeden yeniden evlenmesinin kapılarını açmaktır. Bu bağlamda bir kadının korunması, bakımı ve hayatı devam ettirmesinde iyilik ve samimiyet gerektiği gibi aynı şekilde ayrılık hâsıl olduğunda da iyilik, samimiyet ve merhametle hayat birleştirmeleri önemlidir. Bu yüzden boşanma ve ayrılık sonrasında, tarafların karşılıklı olarak saygınlık ve itibarlarını koruyan bir tutumla davranmaları gerekmektedir.¹²²

Allah (c. c.) bir ayetinde şöyle buyurmaktadır: “Kadınları boşadığınızda onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında, ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onlara, zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın. Bunu yapan bilsin ki, kendine kötülük etmiştir. Allah'ın ayetlerini sakın alaya almayın. Allah'ın size bahşettiği nimetleri, kitaptan ve hikmetten size öğüt vermek üzere gönderdiklerini dilinizden düşürmeyin. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah her şeyi bilmektedir.”¹²³ Üçüncü kez boşanmış kadın başkasıyla evlenip ikinci kocası onu boşamadıkça veya ölmedikçe birinci kocasıyla evlenemez. Allah (c. c.)'in “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helal olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riayet edeceklerini zannederlerse, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır,”¹²⁴ şeklinde buyurması ilahi emrin aslında iki kişi arasındaki evliliğin ne kadar kutsal bir sadakat olduğunu ifade etmektedir. Bir erkek için en kötü ve onur zedeleyici şey, boşandıktan sonra meşru bir yolla da olsa eşinin bir başkasıyla evlenmesidir. Bu sebeple erkek, boşanma olmadan önce bu aşamanın nihai kararı olup olmadığından emin olmalı, söz konusu ilk iki boşama döneminde, kararın kendisi ve eşi için, ne tür sonuçlar doğuracağını, iyice düşünmelidir. Aksi halde üçüncü boşama artık, telafisi mümkün olmayan bir durum olarak göze çarpar. Şayet evliliğin yürümesi konusunda, bir ihtimal varsa, o bu boşamada son hakkını kullanmaktan vazgeçmelidir. Zira üçüncü yani son boşama hakkını kullandıktan sonra hiçbir pişmanlık fayda

¹²⁰ el-Bakara 2/229.

¹²¹ DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve Soma Belediyesi, *Kur'an'da Aile Sempozyumu*, 343.

¹²² Ömer Alav, *Kur'an'a ve Mezheplere Göre Talâk* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22.

¹²³ el-Bakara 2/231.

¹²⁴ el-Bakara 2/ 230.

vermeyecek ve bir araya gelmesi –kadın başka bir evlilik yapmadan- artık imkânsız hale gelecektir.

İslam dini, kadın ve erkeğin evlilik birlikteliğini, önemli ve gerekli görmektedir. Hatta iddet bekleyen kadın dahi, yakın bir dönemde eşine dönerse ailesinin ona engel olmaması istenilmiştir. Konuyla ilgili ayet-i kerime şöyledir: *“Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini tamamladıklarında, aralarında makul ve meşru ölçülerle rızalaştıkları takdirde boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın. Bu söylenenler, içinizden Allah’a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür. Bunlar sizin için en iyi iç ve dış temizliği sağlayan öğütlerdir. Tam manasıyla bilen Allah’tır, siz ise bilmezsiniz.”*¹²⁵

Günümüzde toplum ataerkil bir yapıya sahiptir. Özellikle kırsal bölgelerde, evlilik ve boşanma gibi konularda tarafların kendilerinden daha çok, toplumun yapısı gereği yakınlarının ve atalarının sözü geçmektedir. Bu sebeple her kafadan bir ses çıkması nedeniyle tatsız hadiseler yaşanmaktadır. Fakat evlilik başlangıcında ve devamında yakınların aile içine müdahalesi boşandıktan sonra daha da artarak devam etmektedir. İş boşanma noktasına geldiğinde bu defa devreye töre denilen şiddet ve tehdidin had safhada olduğu yanlış uygulamalar girmektedir.

Sosyal bir müessese olarak evlilik, artıları ve eksileriyle bir anda kesilip bitirilmesi mümkün olmayan uzun vadeli bir birlikteliktir. Bu yüzden her iki tarafın evliliğin her aşamasına ayrıca özen göstermesi gerekmektedir. Bu gösterilen özen ve saygı, evlilik sonrasına da yansıtılmalıdır. Nitekim boşanma sonunda, annenin bakımına muhtaç bir çocuğun bulunduğu veya boşanmadan sonra böyle bir çocuk dünyaya geldiği takdirde, iddet süresi bitmiş, evlilik ilişkisi sona ermiş olsa dahi, bu pozisyonadaki kadın, çocuğun emzirmek gibi biyolojik ihtiyaçlarını ayrıca baba da çocuğun yeme, içme ve giyim gibi masraflarını karşılamak zorundadır. Kur’an emzirmenin süresini bir ayetinde şöyle belirtmiştir: *“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur,”*¹²⁶ buyrulur. Evlilik bitirildikten sonra çocukla ilgili bazı önemli durumlar devam etmektedir. Hem anneye hem babaya muhtaç olan çocuk evlilik sonrasında en çok zararı kendisi görmektedir. Gerçekten çocuk için hassas bir dönem başlamış olduğundan gerek anne gerek baba bu durumda çocuk için uyumlu davranmak durumundadır. Çocuk konusunda, her iki taraf olabildiğince serinkanlı olmalı ve tahammül sınırları zorlansa bile sükûneti tercih etmelidir. Bu bağlamda hem boşanan kişiler hem de boşananların yakın çevreleri, yangına körükle gitmeden herkes üzerine düşeni yapmak süreci olumlu yönde ilerletmelidir. Yakın çevreler tarafları birbirlerine karşı kıskırtmak yerine sulha ve sükûnete davet eden bir

¹²⁵ el-Bakara 2/232.

¹²⁶ el-Bakara 2/233.

yaklaşım benimseyerek her kesimi de zora sokacak tutum ve davranışlardan kaçınılmalıdır.

Bu noktada tehdit ve baskı neticesinde çocuğu anneden ayırmak suretiyle anneye vicdani işkence çektirmek ve nafaka davaları açarak, hukuki açıdan babayı, maddi ve manevî olarak zora sokmak doğru değildir. Şayet her iki taraf vazifelerini yerine getirmekten acizlerse veya ölmüş durumda ise bu noktada vekaleten konuya dahil olacak kişiler ortadaki acıları dindirmeye çalışmalıdır. Bu sebeple gerektiğinde, sütanne tutma farklı bir çözüm olabilir. Bu durumda mühim olan geride kalan çocukların mağduriyet yaşamamasıdır. Konuya dair son olarak Boşanma ile ilgili Bakara ve Talak suresinde belli başlı hususlar ve bu esnada nelere dikkat edilmesi gereken esaslar net ve anlaşılır olarak belirtilmektedir.

Evlilikle kurulan aile, toplumun en küçük yapı taşıdır. İslâm dini aileye büyük önem atfetmiş, evliliği tavsiye ederek ancak boşanmayı doğru görmemiştir. İslâm aile biriminin asıl gayesi, evliliğin bitmeden devam etmesi, hayatın zor şartları karşısında karı kocanın birlikte mücadele etmeleridir. Eşlerin hayatın iniş ve çıkışlarında birbirleriyle tek vücut olmaları, sevinç ve acıları paylaşmaları, aile ortamını sıcak bir yuvaya dönüştürmeleri de evliliğin diğer bir amacıdır. Fakat çeşitli sebeplerle karı koca arasında bazen sorunlar oluşabilir, boşanmalar gerçekleşebilir. Boşanma, çok hassas bir konu olmakla birlikte, sonrası çok acı ve çoğunlukla geri dönüşü olmayan kritik bir karardır. Bu kapsamda Hz. Peygamber'in (s. a. s.) örnekliliği çok önemlidir. Hz. Peygamber (s. a. s.), söz, fiil ve takrirleriyle Müslümanlar için önemli bir rehberdir.¹²⁷ Kâmil bir mümin olabilmenin en önemli ve ilk şartı Hz. Peygamber'i (s. a. s.) örnek almaktır. *"Yüceliğine yemin olsun ki, kuşkusuz size Allah'ın peygamberlerinde pek güzel bir örnek vardır, Allah'a ve son güne ümit besler olup da Allah'ı çok anan kimseler için."*¹²⁸ ayetinde olduğu gibi onun örnek şahsiyeti Kur'an-ı Kerim'de vurgulanmıştır.

İslam dininin iki temel kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklar, vahiy ve vahyin şekillendirdiği peygamberlerin karakterleri, söz, fiil ve takrirleridir. Bu iki kaynak dini anlama ve anlamlandırmada bir bütünün ayrılmaz birer parçasıdır. Dinin istenilen şekilde anlaşılıp kavranması, ayrıca birey ve toplum hayatına sirayet etmesi ancak bu bütünlüğün muhafazasıyla mümkündür. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) söz ve davranışları, yani sünneti tüm insanlık için İslâm'ın vazgeçilmez ve birbirinden ayrılmaz iki temel taşıdır.¹²⁹ Peygamberler, *"Yüce Allah'tan aldıkları vahiyleri yani ilahi emirleri insanlığa eksiksiz olarak iletmekle görevli seçilmiş kimselerdir yani Allah'ın elçileridir."*¹³⁰ Kuran-ı Kerimde de *"Ey Âdemoğulları! Size her ne zaman, içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelir de her kim onlara karşı çıkmaktan*

¹²⁷ Köksal Durdu, *Hiz. Muhammed'in Boşanmalara Karşı Tavrı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 3.

¹²⁸ Ahzab 33/21.

¹²⁹ Durdu, *Hiz. Muhammed'in Boşanmalara Karşı Tavrı*, 1.

¹³⁰ Nisa 4/165.

sakinir ve halini düzeltme yolunu benimserse, artık onlara korku yoktur ve üzülecek olanlar onlar değildir."¹³¹ buyrulur.

Peygamberler, toplumun bir parçası olan aile içindeki bozulmaları gündemine almıştır. Bu kapsamda ortaya konulan ilkelerden bir bölümü de evliliğin sonlandırılmasıyla ilgilidir. Asimile olan toplumlarda aile kutsalının sağlam kalması, bu müessese de hak ve hukuka riayet edilmesi zordur. Bu yüzden ailedeki bozulmalar had safhada olduğundan peygamberler aile içi bozulmalardaki durumlarla mücadele etmişlerdir. Bu konuda haksızlığa maruz kalan taraf ise kadın olmuştur.

Peygamberler döneminde boşanma konusunda da kadına yapılan haksızlık en üst seviyeye ulaşmıştı. Hz. Aişe (r. a.) validemiz anlatıyor: Boşanmaya dair ayetler indirilmeden evvel bir kişi karısını istediği kadar boşuyordu. İddeti süresi içerisinde karısına döndüğü takdirde, o kadın onun eşi sayılırdı. Yüz kere dahi boşasa sonuç değişmezdi. Günün birinde bir adam karısına, "Allah'a yemin ederim, seni öyle bir boşayacağım ki benden uzaklaşıp ayrılamayacağım gibi, seni ölene kadar da karım olarak barındırmayacağım!" dedi. Kadın, "bu nasıl olacak" diye sorunca, adam da, "seni boşayacağım, iddetin dolmak üzereyken tekrar sana döneceğim" diye yanıt verdi. Hz. Aişe anlatmaya devam ediyor: "Bu durumda olan kadınlardan biri yanıma geldi. Bir şey diyemedim. Rasûlullah (s. a. s) gelince durumu ona bildirdim. O da bir şey demeden sustu. Kısa bir müddet sonra Bakara süresinin 229. ayeti indi: "(Dönüş yapılabilecek) boşama, iki defa olabilir. Üçüncüsünde evlilik ya iyilikle devam eder veya güzel bir şekilde sona erdirilir..." Hz. Aişe' nin belirttiğine göre, bundan sonra geçmişte hanımını boşayanlar da dâhil olmak üzere tüm Müslümanlar bu yeni hükmü pratiğe dökerek uygulamışlardır.¹³² Böylelikle boşanma hususunda kadına yapılan haksızlıklardan biri daha son bulmuştu.

Boşanma ile ilgili Kur'an ve sünnet belirli prensipler getirerek yöntem ve prensiplerini insanlığa sunmuştur. Sünnet, Kur'an'dan sonra önemli ikinci kaynaktır. Boşanma ile ilgili herhangi bir durumda karışıklık veya belirsizlik varsa önce Kur'an'a sonra Rasûlullah'ın sünnetine bakmak gerekir. Toplum nezdinde boşanma iyi bilinmesi gereken bir konu olmakla birlikte, nikâh ile ilgili hususlara genellikle riayet edilmesine rağmen, talâk ile ilgili konularda toplum bilgisiz ve ilgisizdir. Bu yüzden Kur'an ve Sünnete aykırı yorum ve uygulamalara gidilebilmekte, bu durum ise birçok aileyi felaketlere sürükleyebilmekte ve telafisi mümkün olmayan zararlar doğurabilmektedir.¹³³

Ailenin inşasında dini, ahlaki ve hukuki temeli nikah akdi ile gerçekleşen şey, evlilik bağıdır. Sebepsiz olarak sona erdirilmesi hoş olmayan evlilik birliği, boşamanın artık kaçınılmaz hale gelmesi durumunda tarafların hak ve hukuku gözetilerek talak ile

¹³¹ A'râf 7/35.

¹³² Tirmizî, Talâk, 16/4567.

¹³³ Durdu, Hz. Muhammed'in Boşanmalara Karşı Tavrı, 6.

nihayete erdirilebilir.¹³⁴ Talak Kur'an'da olduğu gibi hadislerde de hoş görülmemiştir. Erkekleri boşanmadan, kadınları da boşanma isteğinden sakındıran birçok hadis-i şerifi bulunmaktadır.

Hz. Peygamber (s. a. s.) boşanmayı mübah olarak görmekle birlikte fakat "Allah'ın helal kıldıkları arasında en sevmediği şey talaktır."¹³⁵ buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise şöyle buyrulmaktadır: "Hangi kadın çok ciddi bir gerekçe yokken kocasına boşanma talebinde bulunursa, bilsin ki cennetin kokusu kendisine haramdır."¹³⁶ şeklindeki ifadesiyle kadının boşama isteğinde bulunabilmesi hususunda mutlaka bir gerekçe sunulması belirtilmiştir.

4.2. Boşanmanın Dini ve Hukuki Yönü

İslam, insan hayatının her alanına müdahale eden bir dindir. Bu açıdan fıkıh, insanın her alanıyla ilgili düzenlemeleri kendine konu edinmiştir. Dinin, canın, malın, aklın ve neslin korunması İslam hukukunun gözetmesi gereken beş temel esastır. Ayrıca İslam Hukuku açısından insan şahsiyetinin korunması önemli bir gayedir. İnsan şahsiyeti maddi, manevi ve ekonomik boyutlardan oluşur. Bunlara yönelik her türlü olumsuzluklara karşı düzenlemeler İslam hukukunun önemli işlevlerindendir. Evlilik neslin korunması açısından ne kadar önemli ise evliliğin insan şahsiyetine zarar verecek bir durum alması durumunda boşanma da bu kadar önemlidir. Bu açıdan evlenmede olduğu gibi boşanma da İslam hukuku açısından önemlidir.

Saygı, sevgi, hoşgörü, empati, dayanışma vb. değerler ailenin devamı için önemlidir. Çünkü bunlar aileyi ayakta tutar ve devam ettirir. Eğer bu değerler aile fertleri arasında kaybolmaya yüz tutarsa huzur bozulur ve neticede aile dağılır. Boşanmaya sebep olur. Bu sebeple boşanma dinler ve hukuk açısından önemli bir olgudur.¹³⁷ Aksi halde taraflar arasındaki kin, nefret ve öfke gibi olumsuz duygular yaşanarak bireyler bu durumdan psikolojik olarak etkilenebilir.

4.3. Boşama Çeşitleri

İslam Hukukunda boşama, Kur'an-ı Kerim irşadına ve Hz. Peygamber'in bu yöndeki açıklama ve tavsiyelerine uygun olup olmadığına göre sünnî talak ve bid'î talak şeklinde tasnif edilmektedir. Sünni talak da kendi içinde hasen talak ve ahsen talak olarak ikiye ayrılır.

¹³⁴ İmran Karaca Teke, *Sünnette Boşanma* (Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18.

¹³⁵ Ebu Davud, Talâk, 3.

¹³⁶ Yusuf Doğan, *Hz. Peygamber Döneminde Boşanma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 75.

¹³⁷ Geniş bilgi için bakınız. Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 175.

4.3.1. Sünni Talâk

Kur'an-ı Kerim'in emir ve buyruklarına ve sünnetteki pratiğe uygun boşamalar sünnî talâk olarak isimlendirilmiştir. Bu uygunluk ise talak olgusunun niceliği ve boşanan kadının pozisyonu olmak üzere iki yönden değerlendirilmektedir. Talâk olgusunun niceliği ve boşama anında boşanan kadının durumu ise onun hayızlı olup olmaması ve temizlik döneminde cinsel ilişkiye girilip girilmemesi ile alakalıdır.¹³⁸

Boşanmalar ihtiyaç ve zaruri durumlarda şiddetli geçimsizlik ve karı kocanın birbirinden nefret ettiği durumlarda ani olumsuz karar ve çıkışlar neticesinde aile yuvası zarar görerek yıkılmaktadır. Bu yıkımın tedbiri ya da telafisi için İslam Hukuku Sünni Talâk kavramını öngörmüştür.

Sünnet üzere boşama, erkeğin karısını cinsel ilişkinin yasak olduğu temizlik döneminde sarıh ifadelerle bir talakla boşamasıdır. Buhari bu tanıma ilaveten iki şahit bulundurmaya şart olarak belirtmiştir.¹³⁹ Kadının hayız görmediği ve son hayızdan itibaren cinsel ilişkide bulunulmadığı bir dönemde bir boşanma hakkını kullanması durumunda gerçekleşebilir. “*Ey Peygamber! Kadınlarınızı boşadığınız zaman onları iddeti başlayabilecekleri bir zamanda boşayın ve iddetleri sayın!*”¹⁴⁰ ayeti ile karısını regl (hayız) olduğu bir dönemde boşayan Abdullah b. Ömer (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisi, sünnî boşamaya açıklık getirmektedir: “O eşine dönsün, hayızdan temizleninceye kadar onu evde barındırsın, sonra yeniden hayız görüp tekrar temizlenince isterse onunla ilişki kurmadan yeniden boşasın! İşte Yüce Allah'ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.”¹⁴¹ Bu kapsamda sünnî boşamanın gerçekleşmesi için kadının hayız görmediği ve son hayız sonrasında cinsel ilişkide bulunulmaması gerekmektedir. Böylesi durumda erkek, isterse iddet süresi bitinceye kadar eşine dönebilir. Boşanma konusunda kesin kararlı ise iddet süresince, karısına dönmez. İddet sona erdikten sonra kadın istediği kişi ile istediği kadar evlilik yapabilir. Yukarıda verilen “iddet” kavramıyla neyin belirtilmek istendiği anlaşılamamaktadır. Zira “iddet” kelimesi mücmel bırakılmıştır. Mücmel bırakılan bu kavram Hz. Peygamber Abdullah b. Ömer vesilesiyle beyan etmiştir. Bu hadiseden anlaşılan şey “iddet” kavramıyla temizlik dönemine denk gelen yani ay halinin söz konusu olmadığı dönemde cinsel ilişki öncesi boşanmaları tavsiye edilmiştir.¹⁴² Abdullah b. Mes'ud bir rivayetinde: “Sünnete uygun olan boşama, erkeğin karısını (aybaşı ve lohusalık halinden) temiz iken ve onunla cinsel ilişkide bulunmadan boşamasıdır.”¹⁴³ manasındaki hadiste aynı doğrultudadır.

¹³⁸ Hasan Hüseyin Güller, *Üç Talâkla İlgili Hadislerin Rivayet Tekniği Açısından Değerlendirilmesi* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 44.

¹³⁹ Buhari, Talâk, 1.

¹⁴⁰ Talak 65/1.

¹⁴¹ Buhari, Talâk, 1.

¹⁴² Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 201.

¹⁴³ İbn Mace, Talâk, 2.

İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'a göre hayız halinde karısını boşayan erkeğin, dönüş yapıp onu tekrar boşamak istemesi halinde, kadının içinde bulunduğu adet halinden temizlenip yeniden adet görmesi ve akabinde tekrar temizlenmesinin beklenmesi gerekir. Ebu Hanife'ye göre ise, karısını boşadığı hayzı takip eden temizlik süresi içinde tekrardan boşaması mümkündür. Boşama noktasında böyle bir yöntem izlenmesinin nedeni hakkında yapılan açıklamalar şöyle ifade edilebilir: Kadının ay hali döneminde meydana gelen ruhsal ve bedensel değişiklikler karı koca arasında şiddetli geçimsizliği etkileyeceğinden talak gibi önemli sonuçları olan ve soğukkanlılıkla düşünülüp kararlaştırılması gereken bir durumun bu yönde gerçekleşmesi doğru değildir. Cinsel birlikteliğin yaşanmadığı temizlik döneminde kadının talakı, kocanın karısından ayrılma isteğinin bir sonucudur. Zira, ay halinden sonraki dönem aslında kocanın karısına yaklaşp sıcak iletişim kuracağı bir süreçtir. Böyle bir ortamda kocanın cinsel ilişkide bulunmadan karısını boşaması, onun artık bu evlilik birlikteliğini gözden çıkardığı anlamına gelmektedir. Temizlik döneminde olmakla beraber cinsel ilişki sonrası yaşanan talakın da evlilik birliğini bitirme kararlılığından ziyade, arizi bir nedenden kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁴⁴

Kadınların temizlik sonrasında cinsel ilişkiden sonra boşanmasının hoş karşılanmaması hayız gören kadınlar hakkında olup, kadının hamile kalıp kalmaması ayrıca kocanın bu durumdan ötürü pişmanlık duymasıyla ilgilidir.¹⁴⁵ Yukarıda verilen ayet ve hadisler bağlamında değerlendirildiğinde sünnî talak, Kur'an-ı Kerim ve Sünnetin bu minvalde getirdiği emir, ölçü ve sınırlara uygun davranılarak gerçekleşen, dinen azarlanmayı gerektirmeyecek, pişmanlığın zarar vermeyeceği, verilen kararın yeniden değerlendirilmesine imkan tanıyacak bir boşama türüdür. Bütün müctehidlere göre öngörülen sünni talâk, erkeğin karısını temizlik döneminde, son hayız/regl döneminden sonra, zevci ilişki yaşanmaksızın boşaması gerekmektedir. Bunun yanında erkeğin bir talak hakkını kullanarak boşaması hayızdan sonra, kadının temizlik döneminde evlenmeyip bir kez boşaması gerekmektedir. Aslında sünni talâkın üç şartı vardır:

- a) Boşanma anında hayız hali görmemeli.
- b) Temizlendikten sonra (hayız bitişi) zevci ilişki yaşanmamış olmalı.
- c) Sadece tek boşama kullanılmalı.¹⁴⁶

4.3.2. Hasen Talâk

İçerisinde cinsel ilişkinin olmadığı bir temizlik sürecinde eşini boşamak ve boşamaya diğer talâk haklarını da kullanarak devam etmektir. Yani birinci boşamadan

¹⁴⁴ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 202.

¹⁴⁵ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 57-58.

¹⁴⁶ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 207.

sonra iddet süresi sona erinceye kadar ikinci talâkı gerçekleştirmemektir.¹⁴⁷ Temizlik sürecinde talâk hakları kullanılamaz. Birinci talâk hakkı kullanıldıktan sonra hayız dönemi başlayıp biter sonra ikinci talak hakkını kullanır, daha sonra bir hayız daha beklenir ve temizlik sürecine girildiği anın akabinde üçüncü talâk hakkı kullanılır. Hasen talak kullanılırken cinsel ilişki asla olmaz.¹⁴⁸

4.3.3. Ahsen Talâk

Hayız ve nifas durumunun olmadığı yani temizlik içerisinde iken kocası tarafından kendisiyle ilişkiye girilen kadının, bir ric'i talâkla boşanıp iki ve üçüncü boşama hakkının kullanmaksızın iddet süresi sona erinceye kadar kadının bir daha boşanmamasıdır. Bu nedenle bir talâkta, üç kuru süresince karısını bir daha boşamaması kocaya evliliği devam edip etmeme hususunda bir kez daha düşünme fırsatı sunmaktadır. Ayrıca boşamanın sünni olabilmesi için iki şahidin bulunmasının yanı sıra boşamaların yargı yoluyla gerçekleşmiş olması gerekmektedir.¹⁴⁹

4.3.4. Bid'î Talâk

Kur'an ve sünnette belirtilen esas ve yöntemlere aykırı olan sünni talâk, talâk dışı boşamaya "bid'î talâk" denir. Buna göre şu boşamalar bid'î boşama kapsamında değerlendirilebilir.

- 1-Hayız durumundaki karısını boşamak.
- 2-Temizlik döneminde kadını cinsel ilişkiden sonra boşamak.
- 3-Bir mecliste veya temizlik döneminde birden fazla boşamak.¹⁵⁰

Boşama şekillendiren birisi olan bid'î talâk, İslam'ın yasakladığı boşama şekilleridir. Adeti sona ermiş bir kadının veyahut halvet ve zifafın yaşanmadığı kadınların boşanması hususunda sünni ve bid'î ayrımı yapılmaz.¹⁵¹

4.3.5. Ric'î Talâk

Karı-koca arasında nikah münasebetini devam etmesi ve iddet süresi içinde boşadığı karısına mehir ve yeni bir nikaha gerek kalmaksızın dönüş hakkının olup

¹⁴⁷ Osman Eskicioğlu, *İslam Hukukunda Kadının Evlenme Ehliyeti ve Boşanma Yetkisi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 32.

¹⁴⁸ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 213-214.

¹⁴⁹ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 208.

¹⁵⁰ Orhan Çeker, *Tefvîzü't-Talâk* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 20.

¹⁵¹ Ali Yüksek, *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talâk* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 20.

olmaması açısından talâk, ric'î ve bâin olmak üzere iki kısımda mütalaa edilmektedir.¹⁵²

Erkeğin yeni bir nikah akdine ve mehre gerek kalmadan yeniden iddet süresi içinde eşine dönmesine imkân tanıyan boşamaya dönülebilir boşama anlamında “ric'î talâk” denir.¹⁵³ Boşamanın ric'î sayılması için en fazla iki kez yapılmış olması yani üçüncü defa yapılmamış olması, ayrıca karı-koca olarak fiili bir yaşamları olması, boşamanın bedelsiz yapılması, boşamada şiddet içerikli lafızların kullanılmaması ve Hanifilere göre sarih veya sarihe lafızlar ifade edilmesi gerekmektedir.¹⁵⁴

Boşamanın ric'î talâk olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekmektedir:

1. Talâk, cinsel ilişki sonrasında yapılmış olmalıdır. Yani evlilik devam ediyor olmalıdır.

2. Koca, boşama esnasında şiddet ve abartı içeren lafızlar kullanmayıp daha karısını açık ve net olarak boşadığını ifade eden lafızlar kullanmalıdır. Mesela “seni boşadım, boş ol, sen boşsun” gibi net lafızlarla ric'î boşama gerçekleşmiş olur. Boşamada birden fazla niyet edilmiş olsa dahi niyet şartı aranmaz. Ayrıca “hiçbir alimin ve hâkimin döndürmeyeceği şekilde boşsun” veyahut “sen dört mezhebe göre boşsun” sözleri de ric'î talak için yeterlidir. Çünkü bu lafızlar gayet net ve şaka, şiddet ve mübalağadan daha çok, islama uygun boşama kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

3. Kocanın üçüncü boşama hakkını kullanmıyor olması gerekir.

4. Boşamanın mal ya da maddi bir karşılığında yapılmamış olması gerekir.

Ric'î talâk sonucunda boşamaya maruz kalan kadın kocasının evinde kalmaya devam edebilir ya da kocasının göstereceği evde kalabilir. Erkek istediği zaman nikah kıymadan “sen yine benim eşimsin” ya da “sana döndüm” gibi abartı içermeyen net lafızlarla karısına dönebilir. Ancak bu dönüş şahitler huzurunda ve sözle yapılması istenilen durumdur. Ayrıca iddet süresince koca karısına dönmezse yani ric'î talâkı gerçekleşmezse talâk, bâin talâka dönüşmektedir.¹⁵⁶

Kur'an-ı Kerim'in Medine döneminde inen ayetlerinde ric'î boşamayla ilgili iki ayet bulunmaktadır. “Boşanma iki defadır. Bundan sonra eşini ya iyilikle tutmak veya güzellikle salıvermek vardır.”¹⁵⁷ İkinci ayette ise: “Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç kur' (ay hali veya temizlik süresi) beklesinler... Kocaları barışmak istedikleri takdirde, o süre içinde, onları geri almaya başkalarından daha fazla hak sahibidirler.”¹⁵⁸ buyrularak ric'î talâkın dayandığı delil ayetleridir.

¹⁵² Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 28.

¹⁵³ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*, 28.

¹⁵⁴ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 195.

¹⁵⁵ Korkut, *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 27.

¹⁵⁶ Baktı, *Hanefî ve Hanbelî Ekollerinde Boşama Hukuku*, 22.

¹⁵⁷ el-Bakara 2/229.

¹⁵⁸ el-Bakara 2/228.

Ric’i talakta karı koca aynı evi paylaşarak bir ihtimal olur da kocada pişmanlık duygusu oluşup karısına tekrar dönme imkânı tanınır. İslam hukuku, boşanma konusuna çok sıcak bakmamakta ve çocukların her açıdan zarar göreceği kutsal yuvanın yıkılmasını uygun görmemektedir. Oysaki fevri kararlar sonucunda net boşamalar gerçekleşebilir. Bu minvalde hemen yuva yıkılmasın diye her iki tarafa son kez dahi olsa düşünüp yeniden sağlıklı karar verme fırsatı tanınır. Dönülebilir boşama yani ric’î talâk bir anlamda yuvanın devamı adına önemli bir talaktır.

Ric’î Talâkta nafakanın iddet süresince kocaya ait olduğu ve karı kocanın iddet süresi içerisinde birbirine mirasçı olabileceği sonuçları göze çarpmaktadır.¹⁵⁹

4.3.6. Bâin Talâk

Bain talak, “Tarafların tekrar bir araya gelebilmesi için yeniden nikah akdinin ve mehir tespitinin gerekli olduğu boşamadır.”¹⁶⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca bir talakın bain sayılabilmesi için yalnız zifaf öncesi gerçekleşmesi veya hul’ (karşılıklı anlaşarak bir bedel karşılığında boşama) gibi durum vaki olması gerekmektedir. Buna ilaveten hâkim hükmü ile gerçekleşen boşamalar ve üçüncü talak ile yapılan boşamalar da bain talak kapsamına girer.¹⁶¹ Tanımdan da anlaşıldığı gibi yeni bir nikah sözleşmesi ve mehir olmaksızın kocanın boşadığı eşine tekrar dönerek evlilik yapması mümkün değildir.¹⁶²

Bâin Talâk’ı; beynûnet-i suğra¹⁶³ ve beynûnet-i kübra¹⁶⁴ olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Beynûnet-i suğra; “Yeni bir nikah ve yeni bir mehir ile ailenin yeniden kurulmasına imkân veren talâktır.”¹⁶⁵ Beynûnet-i kübra ise; “Kocanın eşinin üçüncü kez boşamasıyla gerçekleşen talâktır.”¹⁶⁶ şeklinde tanımlanmaktadır.

Bâin talâkın gerçekleşmesi bazı şartlara bağlıdır. Bunları şöyle sıralanabilir:¹⁶⁷

- a) Kocanın eşinin talebine binaen hul’ (bir bedel karşılığında anlaşarak boşama) ile boşaması bain talaktır.
- b) Kinayeli lafızlarla yapılan boşama ve net ayrılık belirten ifadeler de bâin talâk niteliğindedir.
- c) Erkeğin fiili birleşme öncesi veya sahih halvetten sonra boşaması bâin talâk kapsamındadır fakat bu durumun nikah sonrası gerçekleşmesi gerekmektedir.
- d) Üçüncü talâk ile yapılan boşama da bâin talâk sayılmaktadır.

¹⁵⁹ Demirel, *Tahir Bin Âşur’un Talâkla İlgili Görüşleri ve Mâlikî Mezhebi ile Mukayesesi*, 46.

¹⁶⁰ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 198.

¹⁶¹ Gazi Kablan, *İslam Hukukunda Boşanma Gereççeleri* (Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 26.

¹⁶² Durdu, *H. Muhammed’in Boşanmalara Karşı Tavrı*, 26.

¹⁶³ Osmanoglu, *Şarta Bağlanan Talâk*, 19.

¹⁶⁴ Osmanoglu, *Şarta Bağlanan Talâk*, 19.

¹⁶⁵ Osmanoglu, *Şarta Bağlanan Talak*, 19.

¹⁶⁶ Osmanoglu, *Şarta Bağlanan Talak*, 19.

¹⁶⁷ Korkut, *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri*, 31-32.

e) Kocanın kaybolması, yeminleşerek boşanma, şiddet sonucu kadının can güvenliği tehlikede ise hâkimin boşanma yönünde karar vermesi de bâin talâktır.

Bâin talâk, üçüncü yani son boşamayla gerçekleştiğinden geri dönüşün ancak kadının başka bir erkekle evlenip cinsel ilişki yaşanması sonrasında eski kocasına dönülebileceği talak şeklidir. Fakat bu durum hulle olarak nitelendirilmektedir. Hatta “Peygamberimiz "hulle" yapan bu ikinci erkeği kiralık tekeye benzettiği”¹⁶⁸ ve "Allah, hulle yapana da kendisi için hulle yapılan da lânet etsin"¹⁶⁹ buyurması nedeniyle İslam alimleri, bu yanlış tutumun hiçbir akla, mantığa sığmadığı ayrıca fitrî olarak çok çirkin ve haram bir iş olduğu noktasında hemfikirdirler.

Bâin talâkın sonuçları kısaca şöyle sıralanabilir:

1- Beynûnet-i Suğranın Sonuçları:

a) “Talâk vaki olur olmaz sadece nikfill mülkiyetinin kalkması, fakat helfillığın devam etmesi. Buna göre talâk verildiği an istimta ve halvet kesin olarak haram olur. Koca ancak yeni bir nikah akdi ile hanımına dönebilir. Lakin -ister iddet içinde ister daha sonra olsun- yeni bir akitle kocasına helal olma vasfı devam eder.”¹⁷⁰

b) “Aynen ric’î talâkla olduğu gibi kocanın sahip olduğu talâk sayısının eksilmesi.”¹⁷¹

c) “Ölüm veya talaktan biri vaki oluncaya kadar ertelenen mehrin talâk verildiği an derhal ödeme zamanının gelmesi.”¹⁷²

d) “Karı kocanın birbirine varis olmaması. Karı-kocadan biri iddet esnasında ölse diğeri ona varis olamaz. Çünkü bâin talâk sırf ağızdan çıkmasıyla karı-kocalık hayatına son verir. Ancak bu talâk, ölüm hastalığında verilir. Bununla kocanın hanımını mirastan mahrum etme niyeti olduğu bir takım karinelerle anlaşılırsa, Şafiiler hariç cumhura göre, eğer adam kadın iddet halinde iken ölürse kendisine niyetinin tam aksi muamelede bulunularak kansı ona varis kılınır. Malikilerde iddetten sonra da ölse kocasına varis olur. İşte firar talâkı budur.”¹⁷³

e) Hanefilere göre, iddet esnasında sarîh talâk bilinden bilin talâk da sarîhten sayılır. Ancak ikinci talâk, birinci talâkın bilin olduğunu ifade eden kinayeli sözle verilmiş bir talâk olursa sarîhten sayılmaz.¹⁷⁴

2- Beynûnet-i Kübranın Sonuçları:

“Bu hem mülkiyeti hem de helallığı ortadan kaldırır. İddet ve onunla ilgili diğer hükümlerin dışında aile hayatına ait hiçbir iz kalmaz. Talâk veya vefata kadar tecil edilmiş olan mehr-i müeccelin ödeme zamanı gelir, birbirlerine varis olamazlar. Ancak Şafiiler hariç diğer mezheplere göre, bu firar talakı olursa beynûnet-i suğrada olduğu gibi

¹⁶⁸ İbn Mâce, Nikâh, 33.

¹⁶⁹ İbn Mâce, Nikâh, 33.

¹⁷⁰ Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

¹⁷¹ Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

¹⁷² Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

¹⁷³ Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

¹⁷⁴ Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

niyetinin aksi ile muamele olunarak kadın kocasına varis yapılır. Beynûnet-i kübra ile boşanan kadın kocasına haram olur. Başka bir koca ile evlenip gerçek zifaftan sonra talâk veya ölüm ile ondan ayrılıp iddetini bitirmedikçe ona helal olmaz.”¹⁷⁵

4.4. Boşama Ehliyeti ile İlgili Özel Hususlar

Ehliyet kavramının sözlük anlamı; “Hukuk sujesinin haklara sahip olması, haklarını kullanması, vazife, mükellefiyet ve mesûliyetler yüklenebilmesi hali.”¹⁷⁶ anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle kişinin sözlü ve fiili tasarruflarının hukukî açıdan geçerli olması ehliyet sahibi olmasına bağlıdır. Aksi halde tasarruflarının hukukî zeminde geçerliliği manasına da gelmektedir. Buna bağlı olarak evliliğin sona ermesi konusunda, erkek boşama yetkisine sahiptir. İslam Hukukçularına göre, bu yetkiyi elinde bulunduran erkeğin bu hakkını kullanabilmesi için, hukuken gerekli nitelikleri taşıması gerekir. Talâkın geçerli olabilmesi için erkeğin boşama ehliyetine sahip olması gerektiği gibi kadında boşanma ehliyetine sahip olması gerekir.¹⁷⁷ Kocada ehliyet bakımından fiil(eda) ehliyetine sahip olmalı yani akıl, irade sahibi ve bülûğ çağına ermiş olmaktır. Çünkü talâk kâmil bir karar ve tam bir akıl isteyen tasarruftur.¹⁷⁸ Bu sebeple tam olarak eda ehliyetine sahip olmayan çocukların ve akıl hastalarının boşamaları geçersizdir.¹⁷⁹ Kocada bulunması gereken boşama ehliyetine dair şartlar olduğu gibi kadında da bazı şartlar aranmaktadır. Fakat boşama yetkisini elinde bulunduran erkek olduğundan kadında boşama anlamında şart aramak gereksiz bir durumdur. Çünkü koca sebepsiz olarak karısını boşayabilmektedir. Ama yine boşamanın her iki taraf açısından bir anlam teşkil etmesi için kadın, boşayanın eşi olmalıdır. Tam olarak eda ehliyetine sahip olmayan çocukların ve akıl hastalarının boşamaları -ki bunların velileri vasıtasıyla nikahları mümkündür- geçersizdir. Boşama ehliyetinin gerçekleşmesi için erkek ve kadında bazı özel durumlar, söz konusu olmaktadır. Örneğin, şaka yoluyla yapılan boşama, öfkeli haldeyken boşama, sarhoşun veya hastanın boşaması ya da baskı ve tehdit altında yapılan boşama gibi özel durumlar da boşama gerçekleşir mi ve bu tür özel durumlar hukuken geçerli midir, gibi sorulara cevap aranacaktır.¹⁸⁰

4.4.1. Ciddi Olmayan Boşama

İslam Hukuk literatüründe “hezl” olarak isimlendirilen, gayri ciddi boşama hakkında, İslam hukukçuları farklı kanaattedir. Boşama niyeti olmaksızın sırf şaka ve

¹⁷⁵ Zühaylî, “Bâin Talâk”, 9/346.

¹⁷⁶ Erdoğan, “Ehliyet”, 8/115.

¹⁷⁷ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, 194-195.

¹⁷⁸ Zühaylî, “Deli ve Medhûşun Talâkı”, 9/289.

¹⁷⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 78.

¹⁸⁰ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 80.

eğlence olsun diye yapılan ciddi olmayan boşama hakkında klasik İslam hukukçuları farlı kanaatlere sahiptirler.

Boşama kastı olmaksızın, gerçek veya mecazi bir anlam kasdetmeyen bir kişinin ciddiyet arzetmeden boşama ifadeleri kullanması halinde Ebu Hanife, İmam Şafi, İmam Malik, İbn Kayyim ve Şevkani'ye göre talâk gerçekleşmiş olur.¹⁸¹ Zira Kur'an Kerim'de “Allah'ın ayetlerini alaya almayınız.”¹⁸² buyrulmaktadır. Ayrıca “Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Evlenme, boşama ve eşine dönme (ric'at),”¹⁸³ hadisiyle de Hanefiler ve Şafililer hâzilin talâkını muteber görmüşlerdir. Bu iki mezhepten farklı olarak Malikîler ve Hanbelîler ise boşamanın geçerli olabilmesi için boşamada ifade edilen lafız sarîh de olmuş olsa niyet ve kastın bulunmasını şart olarak öne sürdüklerinden ciddi olmayan boşamaları geçersiz saymışlardır.¹⁸⁴ “Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah (c. c.) hakkıyla işitendir ve hakkıyla bilendir.”¹⁸⁵ ayetinden hareketle boşamanın azim ve niyetle olacağını belirten bu iki mezhep, “Ameller ancak niyetlere göredir”¹⁸⁶ hadisini de delil olarak öne sürmüşlerdir.

İnsanları evlilik hayatına saygı duymaya teşvik etmek, ortaya çıkabilecek yalan iddiaların önüne geçmek, boşamayı eğlence ve oyundan ibaret saymamak için, boşama lafızlarını ifade eden fakat insanın bu lafızları, eşinden ayrılmayı kasdetmediği durumlarda boşamasının muteber sayılmaması gerektiği görüşünü uygun bulmaktayız.

İslam da ciddiyet ve vakar ön planda olduğundan her konuda olduğu gibi dini konularda da ciddiyet önemlidir. Bu sebeple aile kurumu ciddi adımlar atılarak kurulduğundan şakaya alınacak tarafı yoktur. Bu bağlamda aklı başında insanların şaka yollu da olsa ağızlarını boşama lafızlarını alıştırılmamaları gerekir. Bu hassasiyeti göstermekle beraber, gerçekte boşama niyeti yokken şaka yoluyla yapılan talâk İslam hukukçuları tarafından kabul görmüştür.

4.4.2. Sinir Krizi İçindeyken Boşama

İnsanın doğuştan gelen değişmez fitrî özellikleri vardır. Bu özellikler kişiden kişiye değişebilmektedir. Bazı kişiler gayet sakin ve uyumlu iken bazıları sinirli ve agresif bir yapıdadır. İnsanın boşama ehliyetini ifade ederken kocada bulunması gereken en önemli özellik akıl ve irade sağlamlığının bulunmasıdır. İslam hukukçuları bu konuda ortak görüş ifade etmişlerdir.

¹⁸¹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 287.

¹⁸² el-Bakara 2/231.

¹⁸³ Ebû Davûd, Talâk, 9.

¹⁸⁴ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 189.

¹⁸⁵ el- Bakara 2/22.

¹⁸⁶ İmam Muhammed İsmail Buhari, *Sahih-i Buhari*, çev. Mehmet Sofuoğlu (Ötüken: Ötüken Yayınları, 2013), 6/254.

İslam hukukunda aşırı sinirlilik ve öfke halindeki bireye ‘ğâdban’ denilmektedir. Kişinin akli dengesini kaybedecek söz ve davranışlarda bulunması, ölçüyü kaçırıp kendini kontrol edememe durumu, ğadban (öfke, kırgınlık) kavramıyla ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Öfkeli insanın düşünme kabiliyetini yitirmesi, doğru ile yanlış ayırt etme gücünü kaybetmesi, normal bir durumdur. Muhakeme gücünü kaybeden insan kendi benliğini kaybettiğinde akıl ve iradesi perdelenir bu durumda birey ne söylediğinin farkında olmadığı gibi ne istediğini de bilemez hale gelir. Bu durumda akıl devre dışı kaldığından neticesinde doğru ve tutarlı sözler söyleyemez ve istenilen davranışlarda bulunamaz.

Hz. Aişe (r. a.) yoluyla rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s. a. s), “İğlâk halinde boşama ve köle azadı geçerli değildir,”¹⁸⁸ buyurarak öfke ve sinir krizi halindeki boşamayı, geçersiz saymıştır. İğlâk, kelime olarak “kilitlemek, meselenin içinden çıkılmaz hale gelmek”¹⁸⁹ anlamına gelir. Sinir krizi halinde insan, salim düşünme becerisini kaybeder. Bu durumda kişinin, akıl mekanizması ve sağlıklı düşünüp karar verebilme yeteneği zarar görür hatta kaybolur. Sağlıklı düşünemeyen kişinin, sağlıklı bir söz söylemesi beklenemez. Bu durumda olan kişiden sadır olan sözlü tasarruflar, muteber kabul edilemez.

4.4.3. Sarhoşun Talâkı

Sarhoşluk, insanın içki veya uyuşturucu madde alması neticesinde ayıldıktan sonra o esnadaki söz ve fiillerini bilemeyecek derecede aklî melekelerinin zaafa uğramasını ifade eder.¹⁹⁰ Sarhoşluk, bireyin fiil/edâ ehliyetini etkilediği gibi boşanmasını da etkiler.

İçki ve benzerlerini kullanarak gökyüzü ile yeryüzünü, siyah ile beyazı, annesiyle eşini ayırt edemeyecek kadar, iradi ve bedeni sarhoşluğu olan veya sarhoşluğu sona erdikten sonra yaptıklarını hatırlayamayan, akli melekelerini yitirmiş ya da telaffuzlarında saçmalayan sarhoşun durumunu, iki madde halinde izah edebiliriz.¹⁹¹

1. İlaç almak, çok fazla bal yemek ya da baskı altında zorla içki içirmek suretiyle, sarhoş olanların boşaması geçerli değildir. Bu şekildeki sarhoşluk hali, hastalık ve baygınlık gibi elde olmayan nedenler nezdinde sayılarak kişi mazur görülür.¹⁹²

¹⁸⁷ İbrahim Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 56.

¹⁸⁸ Buhari, Talâk, 11.

¹⁸⁹ Erdoğan, “İğlâk”, 1/233.

¹⁹⁰ Dönmez, “Sarhoşluk”, 36/141.

¹⁹¹ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2021), 334.

¹⁹² Acar, *İslam Aile Hukuku*, 334.

2. Yasaklanan şeylerin kullanılmasıyla meydana gelen sarhoşluk hali, isteyerek, sarhoşluk verdiği bilinen içki vb. gibi maddelerin hiçbir geçerli neden olmadan kullanılmasıyla gelen sarhoşluk halidir. Bu yolla sarhoş olan kimselerin boşaması Said b. El- Müseyyeb, Cabîr b. Zeyd, Hasan'ı- Basrî, en-Nehâi, Sevri, Evzâi, Mâlik, İbn Şübrûme, Hakem, Memun b. Mihran, İbn Vehb, Ebû Hanîfe, Malikî ve Hanbelî alimlerinin çoğuna göre bu şekildeki sarhoşun boşaması geçerlidir.¹⁹³

Kur'an Kerim'de *"Ey İnananlar! Sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar, cünübken-yolcu olan müstesna- gusledene kadar, namaza yaklaşmayın."*¹⁹⁴ buyrulmaktadır. Bu ayette, muhatap sarhoşlar olduğundan onlar mükellef olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, sarhoş olan kimsenin mükellefiyeti düşmediğinden boşaması da geçerli sayılır.

İslam Hukuku, boşamada mükellef olarak gördüğü muhatabın akıl ve iradeye sahip olmasını şart koşmaktadır. Akıl ve irade, sarhoşlu iken devre dışı kalacağından sarhoş olanlar önemli bir ehliyetten yoksun kalmaktadır. Bu yüzden uyuyan, baygın halde bulunan ya da sinir krizi geçiren kimselere benzemesinden ötürü, doğru ile yanlış ayırt etme gücünden mahrum kalacaklardır. Bu bağlamda boşamada, nasıl ki akıl hastalarının boşamaları, geçerli sayılmıyorsa, sarhoşların da boşaması, geçerli sayılmamaktadır.¹⁹⁵ Nitekim, Osmanlı Aile Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'nde "sarhoşun talâkı muteber değildir,"¹⁹⁶ şeklinde belirtilen ifadeye göre, sarhoşun talâkı muteber sayılmamıştır, ifadesi kanunlaştırılmıştır.

4.4.4. Hasta Halinde İken Boşama

Boşama ehliyeti konusunda diğer bir durum ise hasta halinde iken boşamadır. Bu tür boşamada kastedilen kavram, Maraz-ı Mevt'tir. Maraz-ı mevt kavramı, "ölüm hastalığı. Hastayı (erkekse ev dışında, kadınsa ev içinde işlerini göremez derecede) zayıf düşürüp kendisinde ölüm korkusu bulunan hastalıktır ki, araya sağlık hali girmeden en geç bir sene içinde ölümle sona erer,"¹⁹⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Yani sıhhat hali girmeden ölümle sonuçlanan hastalıktır.

Aklı başında olup hasta olan kişinin boşaması, geçerli sayılır. Zira bu durumda eda ehliyetine zarar verecek bir husus bulunmamaktadır. Öte yandan hastalığı nedeniyle ölüm geldiğini hissederek karısını boşama kavramı 'talâk-ı fâr' olarak isimlendirilir. Temyiz gücünü ifade eden akıl ve irade sahibi kişi ölüm hastalığına yakalandığında yaptığı boşama İslam hukukçuları tarafından kabul görmüştür. İslam hukukçuları, bu tür boşamayı, erkeğin karısını mirastan mahrum etme düşüncesini akla getireceğinden ve boşama yetkisini kötüye kullanmış olacağından dolayı, boşama geçerlidir görüşünü

¹⁹³ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 279-280.

¹⁹⁴ en-Nisa 4/43.

¹⁹⁵ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 82.

¹⁹⁶ Orhan Çeker, *Osmanlı Aile Hukûk-ı Kararnâmesi* (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017), 49.

¹⁹⁷ Erdoğan, "Maraz-ı Mevt", 344.

bildirmişlerdir. Fakat karısından miras kaçırma bağlamında hasta halinde iken yapılan boşama ile ilgili iki farklı görüş vardır.

1. Hastalık halinde iken boşama Şafii mezhebinin görüşüne göre, bu anda yapılan boşama sahih olduğu için kadın kocasına varis olamaz. Boşama ile veraset hakkı sona erer.

2. Aynı şekilde Cumhûra göre, ölüm halinde yapılan boşamaya maruz kalan kadın, eğer bu boşamaya razı değilse kocasına varis olur. Onlar bu meseleyi “sedd-i zerâi (aslında yasak olmayan bazı yolların, kötülöklere götürmesi nedeniyle kapatılmasıdır),”¹⁹⁸ kavramıyla açıklamaktadır. Çünkü ölüm anında karısını sırf mirastan mahrum kalsın düşüncesiyle boşuyorsa burada hakkın ihlali söz konusudur. Ayrıca bu durumda zevciyyet bağı devam etmektedir. Mesela Abdurrahman b. Avf (r.a) ölüm hastalığı anında eşini boşayınca Hz. Osman, karısının ona mirasçı olacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hz. Osman, evinde muhasara altına alındığında eşini boşamıştır. Yine şehit edilince, boşanan eşi Hz. Ali’ye gelerek miras durumunu anlatınca Hz. Ali karısına vâris olacağı yönünde hükmetmiştir.

2. Aynı şekilde Cumhûra göre, ölüm halinde yapılan boşamaya maruz kalan kadın, eğer bu boşamaya razı değilse kocasına vâris olur. Onlar bu meseleyi “sedd-i zerâi (aslında yasak olmayan bazı yolların, kötülöklere götürmesi nedeniyle kapatılmasıdır).”¹⁹⁹ kavramıyla açıklamaktadır. Çünkü ölüm anında karısını sırf mirastan mahrum kalsın düşüncesiyle boşuyorsa burada hakkın ihlali söz konusudur. Ayrıca bu durumda zevciyyet bağı devam etmektedir. Mesela Abdurrahman b. Avf (r. a) ölüm hastalığı anında eşini boşayınca Hz. Osman, karısının ona mirasçı olacağını ifade etmiştir. Aynı şekilde Hz. Osman, evinde muhasara altına alındığında eşini boşamıştır. Yine şehit edilince, boşanan eşi Hz. Ali’ye gelerek miras durumunu anlatınca Hz. Ali karısına vâris olacağı yönünde hükmetmiştir.²⁰⁰

Fıkıh alimleri, ölüm hastalığına yakalanan kişinin eşini boşamasının geçerli olduğu görüşünü beyan etmektedirler. Fakat aralarındaki görüş ayrılığının sebebini sedd-i zerâinin uygulanıp uygulanmamasını görmüşlerdir. Bu konuda Sedd-i Zerâi uygulayanlar, kadının miras alacağı uygulamayanlar ise mirasçı olamayacağı yönünde hüküm vermişlerdir.²⁰¹

4.4.5. Zorla ve Tehdit Altında Yapılan Boşama

İslam Hukuk kaynaklarında ‘ikrâh’ olarak isimlendirilen bu hal, ıstılâhî olarak “tehdit, zor kullanma. İnsanı tab’an ve şer’an hoşlanmadığı bir şeyi yapmaya icbar etme. Bir kimseyi, tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı bir işi

¹⁹⁸ Erdoğan, “Sedd-i Zerâi”, 498.

¹⁹⁹ Erdoğan, “Sedd-i Zerâi”, 498.

²⁰⁰ Acar, *İslam Aile Hukuku*, 340.

²⁰¹ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 293.

yapmaya zorlamayı ifade eder. İkrâha maruz kalan kimseye ‘mükreh’ ya da ‘mücbir’, ikrâhı yapana da mükrih”²⁰² denir. Bu bağlamda iki türlü ikrâh (zorlama) vardır: Mülcî ve gayr-i mülcî. Öldürme, bir uzvun kesilmesi, uzun dönem hapis, çok miktarda malın alınması, vatandan ihraç, bir organı yok etme ve yaralayıcı biçimde vurma ile korkutarak yapılan ikrâha mülcî; kısa süreli hapis, önemli olmayacak şekilde dövme, sövme, az miktarda malın alınması gibi keder ve üzüntü veren bir şeyle yapılan da gayr-i mülcî denir.²⁰³ Bu açıdan ikrâhın geçerli olabilmesi için, mükrihin söylediklerini yapabilme gücüne sahip olması, söylediklerini yapabileceğine kanaat getirilmesi, mükrehin de mükrihten gelecek zararı gidermeye gücünün yetmemesi gerekir.

Hanefî hukukçularının dışında kalan büyük çoğunluk, tehdit ve zorlama altında gerçekleşen boşamayı, geçersiz saymışlardır. Kur’an ikrâh konusunda şöyle buyurmaktadır: “Gönlü imanla dolu olduğu halde zor altında olan kimse müstesna, inandıktan sonra Allah’ı inkâr edip gönlünü küfre açanlara Allah katından bir azap vardır. Büyük azap da onlar içindir.”²⁰⁴ Bu ayet ışığında gönlü imanla dolu olduğu halde küfrü gerektiren lafızları tehdit ve zorlamayla söylemeye zorlanan kimse, sözlerinden ötürü cezalandırılmaz. Boşama niyeti bulunmayan bir kimsenin, zorlamadan dolayı boşama kelimelerini kullanmasıyla boşama gerçekleşmez.

Hz. Peygamber’in “Kuşkusuz Allah, ümmetinden yanılma, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyin hükmünü kaldırmıştır.”²⁰⁵, “Sarhoşun ve tehdit edilen kişinin talâkı caiz değildir”²⁰⁶, “Akli dengesi yerinde olmayanın yaptığı talâk hariç her talâk geçerlidir.”²⁰⁷ şeklindeki hadisleri ile mükrehin boşamasının geçerliliği hükmüne delil olarak öne sürmektedir. Ayrıca mükreh, böylesi durumda canını korumak ve eziyetten kurtulmak amacı ile boşama lafızlarını telaffuz edeceğinden bu şekildeki talak fasit olup ona itibar edilmez. Mükreh o an için irade özgürlüğünden yoksun bir kimsedir. Böylesi bir durumda mükreh mükellef olmadığından o kimse tasarruflarından ötürü yaptıklarından sorumlu tutulamaz. Zira zorlama ve tehdit altında mükrehin, irade yetkisi elinden alınmıştır. Ayrıca irade, mükellef olmanın esaslarından birisi olarak kabul edilir.

Osmanlı Hukûk-î Aile Kararnâmesinde “İkrâh ile gerçekleşen talâk muteber değildir.”²⁰⁸ şeklindeki ifadesi ile tehdit ve zorlama anında yapılan boşama konusunu kanunlaştırmaktadır.

²⁰² Erdoğan, “İkrâh”, 241.

²⁰³ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 272.

²⁰⁴ en-Nahl 16/106.

²⁰⁵ İbn Mâce, “Talâk”, 16.

²⁰⁶ Buhâri, “Talâk”, 11.

²⁰⁷ Tirmizî, “Talâk”, 15.

²⁰⁸ Çeker, *Osmanlı Aile Hukûk-ı Kararnâmesi*, 49.

4.4.6. Çocuğun, Dilsizin, Uyuyan ve Baygının Boşaması

İslam Hukukunda, boşama eyleminin geçerli olması için erkekte, bazı şartların bulunması gerekmektedir. Boşamanın geçerli olması ancak kocanın eda ehliyetine sahip olması ve aklî tasarrufunu isabetli kullanmasına bağlıdır. Bu duruma istinaden akıl ve bülûğ çağına ermemiş bir çocuğun karısını her ne şekilde olursa olsun boşaması hem dinen hem de hukûken geçerli değildir. Bu boşama hukuki bir sonuç doğurmaz. Hanefî alimleri Hz. Peygamber (s. a. s)’in “Çocuk ve delinin boşaması dışındaki bütün boşamalar geçerlidir.”²⁰⁹ hadisini delil olarak öne sürmüşlerdir.

İslam Hukûk literâtüründe “ahres” kavramı ıstılâhî olarak, “Dilsiz; devamlı ve tamamen konuşma melekesinine sahip olmayan kimse”²¹⁰ anlamına gelmektedir. Buna binaen konuşma yeteneğinden yoksun olan kimsenin boşaması geçerlidir. Bu kavrama dair Mecelle’de: “Dilsizin işaret-i ma’rûfesi (anlaşılan işareti) lisân ile beyan gibidir.”²¹¹ kaidesi gereği dilsizin kendisine ait işareti ile beyanı söz konusudur. Hanefî mezhebine göre, dilsizin işaret beyanı ile boşaması amacına delâlet etmesi gerekir. Şöyle ki eğer dilsizin işaret beyanından eşini boşama amacı ve niyeti anlaşılmıyorsa veya işareti ile boşama amacının olup olmadığı hususunda kuşku varsa onun işareti geçersizdir ve talâk gerçekleşemez. Şayet dilsiz, yazı yazmasını biliyorsa talâk isteğini işaretle değil yazıyla ifade etmesi gerekir.²¹² İslam hukukçularının çoğunluğuna göre eğer koca boşama amaç ve niyetiyle bir kâğıda eşini boşadığını yazsa veya bu yönde kısa mesaj ya da elektronik ortamda iletse bu boşama meydana gelmiş sayılır. Çünkü boşama niyeti ile yazılan tıpkı boşama niyeti ile söylenen söz gibidir.²¹³

“Bayılanın, uyuyan ve delinin talâkı geçersizdir.”²¹⁴ Uyuyan ve baygın kimse yarı ölü gibidir. Bu durumda olan kimse doğru ile yanlış ayırt edemez. Bu haldeyken doğru karar alması düşünülemez. Aynı şekilde uyuyan ve baygın olan kimseden sorumluluk kaldırıldığından bu durumda boşama taarrufunun gerçekleşmesi geçerli olmaz. Sarhoşun ve uyuyan, baygının, çocuğun ve delinin talâkları, geçerli olmadığı gibi bu kimselerin boşama ile ilgili kalplerinden geçirdiği niyetin ne olduğunun anlaşılması da önem arz etmektedir.

Sefih ıstılâhî olarak “Malını beyhude, faydasız yere harcayıp, masraflarında israf ve savurganlık ile mal varlığını tüketen kimse,”²¹⁵ şeklinde tanımlanabilir. Öte yandan malın, ölçüsüzce savrulması ister hayır ister şer niyetiyle olsun vasfı belirtilen kimseler sefih kapsamına girmektedir. Ayrıca malî tasarruf noktasında ipotek altına alınmış olsa bile sefih olma, kişinin eda ehliyetini ortadan kaldırmaz. Sefih aklî

²⁰⁹ Baktı, *Hanefî ve Hanbeli Ekollerinde Boşama Hukuku*, 139.

²¹⁰ Erdoğan, “Ahres”, 17.

²¹¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, sad. Ahmet Şimşirgil-Ekrem Buğra Ekinci (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2016), 1/112.

²¹² Baktı, *Hanefî ve Hanbeli Ekollerinde Boşama Hukuku*, 140.

²¹³ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 84.

²¹⁴ Baktı, *Hanefî ve Hanbeli Ekollerinde Boşama Hukuku*, 144.

²¹⁵ Erdoğan, “Sefih”, 499.

melekesine sahip olmakla birlikte aklî selim bir insan gibi davranmadığından ibadetlerin tamamından sorumludur. İslam hukukçuları, bu statüdeki kişinin, sorumluluğu sebebiyle yaptıklarının bedelini, olumlu olumsuz olarak üstlenmesini belirtmektedirler. Nasıl ki sefihin evlilik kararını vermekte özgürse evlilikten doğabilecek boşanma kararını vermesi ve sonuçlarına katlanma sorumluluğuna da sahip olmaktadır.

4.4.7. Boşama Yetkisi

Tarihi süreç içerisinde taraflar arasındaki boşanma, hukuki bir nitelik kazanmalı, boşamanın haklı ve makûl gerekçelere dayanmalı ve yetki sahibi olan kişi ve kişilerce gerçekleştirilmelidir.²¹⁶ Boşamanın hukuki açıdan değer kazanması hususu, beraberinde boşanma yetkisinin kime ait olduğu sorulur. Evlilik bazen tek taraflı, bazen karşılıklı rızayla neticelenirken, bazen de hukukun gereği olarak hâkim tarafından sonlandırılabilir.²¹⁷

Ayet ve hadislere bakıldığında boşama yetkisi, prensip açısından kocaya aittir.²¹⁸ Söz konusu boşama yetkisinden bahseden birkaç ayet şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikah bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır. Hoşgörülü davranmanız takvaya daha uygundur. Aranızda lütfekar davranmayı unutmayın. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.”*²¹⁹ mealindeki ayette boşama yetkisinin erkeğe ait olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ayet-i kerime de ise:

*“Kadınları boşadıysanız, onlar da bekleme sürelerini doldurduklarında ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikah altında tutmayın. Bunu yapan bilsin ki kendine kötülük etmiştir. Allah (c.c.)’ın ayetlerini sakın alaya almayın. Allah(c.c.)’ın size bahsettiği nimetleri, kitaptan ve hikmetten size öğüt vermek üzere gönderdiklerini dilinizden düşürmeyin. Allah’tan korkun ve bilin ki Allah her şeyi bilmektedir.”*²²⁰ buyurarak boşama yetkisinin erkekte olduğu fakat bu yetkiyi kullandıktan sonra dikkat etmesi gereken durumlar belirtilmektedir.

Boşama yetkisinin erkeğe ait olduğunu ifade eden Hz. Peygamber’den (s.a.s.) nakledilen rivayetlerden birkaçı şu şekildedir:

Hz. Ömer (r.a.), karısını hayızlı iken boşayan oğlu Abdullah’ın durumunu Hz. Peygamber (s.a.s.)’e sormuş o da: “Oğlun, Abdullah’a emret, karısına dönsün. Sonra

²¹⁶ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 181.

²¹⁷ Bedri Aslan, “Boşanma Yetkisi Hakkında Yapılan Tartışmalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55 (Şubat 2018), 919.

²¹⁸ Ali Yüksek, “İslam Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/32 (Ocak 2020), 342.

²¹⁹ el-Bakara 2/237.

²²⁰ el-Bakara 2/231.

kadın hayızdan temizlenip tekrar hayız görünceye kadar onu yanında tutsun. İkinci hayızdan temizlendikten sonra dilerse yanında tutup aile hayatını devam ettirsin, dilerse –cinsel ilişkide bulunmadan-onu boşasın.”²²¹ demişti. İbn Abbas’tan rivayet edilen bu hadise göre Hz. Peygamber (s.a.s), “Boşama hakkı erkekler, iddet beklemek ise kadınlara aittir.”²²² buyrulmuş boşama yetkisinin erkekte ait olduğu ayet ve hadislerden anlaşılabilir. Ayet ve hadislerden anlaşıldığı gibi, boşama yetkisi erkeğe verilerek ona sorumluluk yüklenmiştir. Malum olduğu üzere, ailenin inşasında ve devamında erkek kadına kıyasla daha büyük sorumluluk almaktadır. Evliliğin başlangıç aşamasından itibaren mehir ve nafaka gibi maddi sorumluluğunun üzerinde olduğu ayrıca ailenin huzurunu sağlamak amacıyla gösterdiği gayretle zorlukların üstesinden gelme noktasında erkek, tahammülünün bittiği ve sorumluluklarının daha fazla üstlenemeyecek duruma geldiğinde bu hakları sona erdirmeye yetkisinin kendine verilmesi adilane bir durum olabilir. Haklı olarak erkek, evliliğin başlangıcından sonuna kadar hem maddi hem de manevi olarak elini taşın altına koymaktadır. Bundan dolayı erkek evliliğin kaybedilmesine müsaade etmeyecek gücünün yettiği nisbette o kurumu koruma gayretinde olacaktır. Ancak bu kurumu koruma konusunda başka çaresi kalmadığında istemeyerek de olsa onu bırakma yoluna gidecektir.²²³

Boşama yetkisinin erkeğe verilmesi ilk etapta haksızlık, adaletsizlik ve erkeklerin hakimiyeti gibi anlaşılabilir da bu durum, detaylı olarak analiz edildiğinde, bu yetkilendirmenin, evliliği daha sağlam temellere oturtulması düşüncesini orta çıkardığının ve kadınların haklarının koruma altına alındığının bir göstergesidir. Aksi halde boşanmalar hız kesmeden devam edecek ve istenmeyen hadiselerin yaşanması kaçınılmaz hale gelecektir. Çünkü erkekler duygusallıklarını frenleyip mantıksal hareket ettiklerinde ve öfkeli ve kızgın oldukları zaman, muhakeme yönleri, kadınlara göre daha güçlüdürler. Ayrıca erkekler boşamanın kendilerini hem maddi hem manevi açıdan zarara uğratacağını bildiklerinden boşama yetkisini daha temkinli kullanacaklardır.²²⁴

Allah (s.a.s), erkek ve kadına farklı kişilikler/özellikler vermiştir. Kadın ve erkek insan olarak eşittir. Ancak cinsiyetleri açısından farklıdırlar. Buna bağlı olarak hukuki yetki ve sorumluluklarının da farklı olmaları doğaldır. Bu durumu göz önünde bulunduran İslam Hukukunda boşama yetkisinin erkekte olması da bu duruma örnektir. Bu yetki, erkeğin kadından üstün olduğu anlamına gelmez. Şayet boşama yetkisi erkeğe değil de kadına verilmiş olsaydı bu sefer de kadınlar için söylenen mağdur oluyorlar ifadesi erkekler için söylenecekti. Kaldı ki geçerli bir nedeni olan kadının kocasından mahkeme kararıyla boşanması mümkündür.²²⁵

²²¹ Buharî, “*Talâk*”, 1.

²²² Muvatta, “*Talâk*”, 25.

²²³ Mevdûdî, *İslam’da Aile Hukuku* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2013), 48-49.

²²⁴ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 57-58.

²²⁵ Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*, 63.

4.4.8. Boşamanın Sonuçları

Yüce Allah, farklı cinsten yaratmış olduğu kadın ve erkeğin neslinin devamı için evlilik kavramı ile onlara ortak yaşam sunmuştur. Fakat farklı cinsten yaratılmış olan insanların birbirinden farklı karakter, huy ve mizaçlara sahip olmaları nedeniyle birleştirdikleri hayatlarını devam ettirmeleri bazen mümkün görünmemektedir. Bu gibi anlarda kocanın hemen boşamadan yana tercih kullanmayıp, birtakım ıslah metodlarını kullanması tavsiye edilmektedir. Bu tavsiyelere uyulmasına rağmen şiddetli geçimsizlik artıyorsa son çare olarak boşamanın gündeme gelmesi manidar bir durum olabilir.

İslam dini gerek Kur'an'da gerekse hadislerde boşamayla ilgili doğru yolu göstermiştir. Ayrıca bu temel kaynaklarda boşamayla ilgili usulleri ve yöntemleri açıkça ifade edilmiştir. Bu kaynaklarda boşama noktasında her iki tarafların menfaati gözetilerek aile daha da ötesi toplum zarar görmesinden düşüncesiyle emir ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Lakin insanlar her zaman bu emir ve tavsiyelere riayet etmemişler, çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemlerden biri de ayrı ayrı çözülmesi öngörülen nikah bağının tek lafzın aynı zamanda art arda ifade edilmesidir.²²⁶

Yüce Allah'ın (c.c.), hoşnut olmadığı hususlardan biri ki Hz. Peygamber'in hadislerinin de gündeminde olan kavram boşanmadır. Bundan ötürü eşlerin uyumsuz bir beraberliğin ömür boyu devam etmesi her iki taraf için eziyettir. Çünkü kalp ve ruh birlikteliği olmayan evliliğin sadece kâğıt üzerinde evli olmalarının yarardan daha çok zararı olacaktır.²²⁷ Ama zorunlu olmadığı müddetçe, sebepsiz yere boşanmaya karar vermek de doğru değildir.²²⁸

İslam Hukuku kapsamında boşanmanın bireysel ve mali sonuçları bulunmaktadır.

a) Bireysel Sonuçları: Boşanmayla birlikte eşler artık bağımsız bir kişi olarak hayatlarına devam etmektedir. Öte yandan eşlerin birbirine karşı bireysel anlamda tüm sorumluluklar ortadan kalkmış ve artık birbirlerine yabancı birer birey olmuşlardır. Bunun yanı sıra her iki taraf bekar olarak farklı mekânda hayatlarına devam etmeleri söz konusudur.

b) Mali Sonuçları: Başlangıcında maddi ve manevi bağlılık sözüyle başlayan evlilik sonucunda da maddi ve manevi kayıplarla sona ermektedir. Maddi olarak nafaka ve maddi tazminatın temin edilmesiyle birlikte evlilikte mali yönden de ipler artık kopmuştur. Böylelikle eşlerin birbirlerinden yasal olarak da dahi hiçbir birliktelikleri söz konusu değildir. Bunun yanı sıra ekonomik anlamda bu süreç sonrasında bağımsız

²²⁶ Yüksek, *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*, 77.

²²⁷ Alim Demir, *İzmir İl Müftülüğü Fetva Hattına Gelen Talâkla İlgili Soruların İslam Hukuku Açısından Tahlili* (Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 60.

²²⁸ Demir, *İzmir İl Müftülüğü Fetva Hattına Gelen Talâkla İlgili Soruların İslam Hukuku Açısından Tahlili*, 60.

bir hayata girerler. Ekonomik bağımsızlık beraberinde farklı sorunları beraberinde getirecektir. Bu sorunlar maddi sorun olmaktan daha da ötesi psikolojik, sosyal ve sağlık sorunlarını gündeme getirecektir.

Mali sonuç bakımından kadın hayatta ev hanımı olarak konumlandırıldığından dolayı kadın iş sektöründe çalışıp ihtiyaçlarını gidermesi çok zor görünmektedir. Bu sebeple boşanan kadın ekonomik olarak ciddi mağduriyetler yaşamaktadır. Bu mağduriyet neticesinde kadın depresyon gibi psikolojik sonuçlarla karşı karşıya gelmektedir.

Boşanmanın bireysel ve mali sonuçlarının yanı sıra eşler açısından çocuklar ve çevre konusunda da farklı problemler oluşmaktadır. Aslında boşanmanın dolaylı olarak eşlerden ziyade çocuklara kesilmektedir. Böylece şefkate, merhamete ve sevgiye ihtiyacı olan çocuğu hangi yaşta olursa olsun bu duygulardan mahrum bırakmak ne vicdana ne de insanlığa sığar. Bu gibi önemli değerlerden mahrum yetişecek çocuk, suçluluk, kırgın, hırçın ve yalnızlık gibi telafisi mümkün olmayan duygularla karşı karşıya gelmektedir.

Boşanma eşlerin çevresi tarafından da farklı sonuçları bulunmaktadır. Boşanmış eşler çevre tarafından yadırganır ve dışlanabilmektedir. Çevrenin boşanmış eşlere haklı haksız olarak bakmaksızın böylesi suçlamalarda bulunması beklenen bir durumdur. İşte çevrenin böyle suçlamalarına maruz kalan eşler artık kendilerini toplumdan soyutlanmış ve toplumun kabul görmediği kimlikler olarak tanımlanmaktadır. Eşler çevre tarafından her türlü eleştiriye maruz kaldığından suçluluk psikolojisini de hissetmeleri çok normal hale gelecektir.

Sonuç olarak, boşanma hayatın en çetin kararlarından biridir. O yüzden taraflar, defalarca düşünmeli, iş çıkılmaz hale geldiğinde bu karar verilmelidir. Hatta bu karar verilmeden önce ıslah metodu denenmeli sonrasında boşanmaya hükmedilmelidir.

5. TÜRK HUKUKUNDA BOŞANMA

Türk Medeni Hukukunda Boşanma, eşler henüz hayatta iken, bir eşin kanunda öngörölmüş olan sebeplerden birine dayanarak açacağı dava sonucunda evlilik birliğine geçmişe etkili olmayacak şekilde ve mahkeme kararıyla son verilmesidir, şeklinde tanımı yapılmaktadır. Farklı bir tanımda ise “Boşanma, nikâh akdi ile birlikteliğe başlayan evli çiftlerin; kişilikleri, inançları, sosyoköltürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamama durumunda nikâh akdini bozma ve ayrılma halidir, şeklinde ifade edilmektedir. Aile toplumun temel taşıdır ve Medeni Hukukta önemli bir yer tutmaktadır. Toplumun çekirdeği niteliğindeki aile, sağlıklı ve güçlü olduğu oranda toplum güçlüdür. Öte yandan sağlıklı ve güçlü bir toplum oluşması için, aile hukukunda yer edinen boşanma hukuku, haiz bir öneme sahip olmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal bir sorun olarak göze çarpan boşanma, dünyada her geçen gün artarak devam etmektedir. Geçmişten günümüze dek devletlerin boşanma noktasındaki tavrı, farklı fikirlerin doğmasına binaen, dönemden döneme değişiklik göstermektedir. Bu görüşler temelinde iki düşünceye dayanmaktadır. Bireyci düşünce, karı ve kocanın isteğine, menfaatlerine ve iradelerine dayanan evlilik birliğinin, onların menfaat ve iradeleriyle çatıştığında, yine eşlerin arzularıyla çözölməsi gerektiğini; tam aksine toplumcu düşünce ise, evliliğin sadece zevki ve mutluluğu için değil, özellikle nesillerin devamı amacına hizmet ettiğini, bunun için de devamlı olması gerektiğini savunmaktadır. Aslında bu iki bakış açısı sosyal bilimlerde kullanılan ayrımdır.

Evlilik müessesesi sadece birey için değil kamu için de büyük önem taşımaktadır. Kanunun getirdiği hükümlere bakıldığında eşlerin evlilikleri çeşitli sebeplerle sarsıldığında kanun koyucunun evlilik birliğini sona erdirmekten, taraflar arasındaki sorunları çözüme kavuşturmayı amaç edindiği görölmektedir. Öte yandan evlilik esnasında karı kocanın birinin veya her ikisinin evlilik kurumunun gerektirdiği sorumlulukları yerine getirememesi, taraflar arasında önemli bir sıkıntı yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu gibi durumlarda boşanma, tek çözüm yolu olarak görölmemelidir. Medeni Kanun bu sebeple evlilik birlikteliğinin korunması amacıyla çeşitli düzenlemelerde bulunmuştur. Bu düzenlemelerle aslında evliliğin devamı amaçlanmış ve eşler arasındaki problemler çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Evlilik birliğinin son bulmasının önüne geçmek maksadıyla kanun, taraflara hâkim tarafından müdahale talep etme salâhiyeti tanımaktadır. Fakat bu müdahale, sınırsız bir yetkiyi içermemektedir. Bunun yanı sıra TMK m. 195’de: “Evlilik birliğinden doğan yükümlölüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşölmesi hâlinde, eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Hâkim, eşleri yükümlölükleri konusunda uyarır; onları uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası ile

uzman kişilerin yardımını isteyebilir. Hâkim, gerektiği takdirde eşlerden birinin istemi üzerine kanunda öngörülen önlemleri alır.”²²⁹ hükmü yer almaktadır.

Türk Medeni Hukuk’ta karı ile kocanın hayatlarını devam ettirebilmeleri için yaptıkları birliktelik evliliktir. Evlenme ile oluşturulan evlilik birliği, zamanla çeşitli sebeplerden dolayı sarsılarak, dağılma noktasına gelebilir.

Boşanma, eşlerin nikah akdi ile başlattıkları evliliğin hukuki bir zeminde tamamen sona erdirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Boşanma kavramı evlilik kadar eski bir kurumdur. Ayrıca belli bir kültür seviyesine ulaşmış ve evliliği sosyal bir gerçeklik olarak görmüş bazı toplumlarda boşanma hakkı, bazı hukuk kuralları ve geleneklerle kısıtlanmış lakin hiçbir zaman yok sayılmamıştır. Öte yandan bu kurallar boşanma sürecinde ve sonrasında her iki taraf için önem arz etmektedir. Yani hem kadının hem erkeğin boşanma neticesinde yaşadığı madden ve manen kayıpları ve buhranları bu hukuk kuralları bağlamında değerlendirdiğimizde boşanma bir bitiş değil bir başlangıç olarak görülmüştür. Çünkü boşanma öncesinde evlilikle ilgili hiçbir olumlu durumun yaşanmaması boşanmanın önemini ve gerekliliğini gündeme getirmektedir.²³⁰

Boşanma olgusu sosyal bir problem olduğu kadar hukuken de büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanı sıra İslam ve Türk Medeni Hukuku açısından bakıldığında evliliğin devamı için tüm tedbirler ve çareler değerlendirildikten sonra boşanma son çıkış yolu olarak görülmektedir. Ayrıca istenilmeyen bir durum olsa da boşanma her iki taraf için hem kendileri hem de çocukları açısından yeni ve mutlu bir hayatın habercisi olabilir. Yani boşanma her ne kadar sonuçları bakımından zarara yol açmış olsa da aslında her iki taraf için beden ve zihin sağlığı yönünden tazelenme anlamı taşımaktadır. Gerek bireyler gerek toplum için evlilik ne kadar önemli bir durum olsa da boşanma da bir noktadan sonra o kadar önemli bir durum haline gelmektedir.

5.1. Türk Medeni Kanununda Boşanma

Boşanma kavramını İslam Hukuku yanında Türk Hukuk sisteminde de yer edinmiştir. Bu sebeple boşanma ile ilgili Kanunlara Türk Medeni kanunda görebiliriz.

5.1.1. Boşanma Sebepleri

Madde 161-(Zina) Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve herhâlde zina eyleminin üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.

²²⁹ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001), Kanun No. 4721, md.195/36.

²³⁰ Neşide Yıldırım, “Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri”, *Bilig Dergisi* 28 (Haziran 2004), 59-60.

Madde 162- (Hayata kast ve pek kötü veya onur kırıcı davranış) Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir.

Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve herhâlde bu sebebin doğumunun üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.

Madde 163- (Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme) Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğ er eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir.

Madde 164- (Terk) Eşlerden biri, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğ erini terk ettiğ i veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmediğ i takdirde ayrılık, en az altı ay sürmüş ve bu durum devam etmekte ve istem üzerine hâkim veya noter tarafından yapılan ihtar sonuçsuz kalmış ise; terk edilen eş, boşanma davası açabilir. Diğ erini ortak konutu terk etmeye zorlayan veya haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönm esini engelleyen eş de terk etmiş sayılır.

Davaya hakkı olan eşin istemi üzerine hâkim veya noter, esası incelem eden yapacağı ihtar da terk eden eş e iki ay içinde ortak konuta dönm esi gerektiğ i ve dönm emesi hâlinde doğacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunur. Bu ihtar gerektiğ inde ilân yoluyla yapılır. Ancak, boşanma davası açmak için belirli sürenin dördüncü ayı bitmedikçe ihtar isteminde bulunulamaz ve ihtardan sonra iki ay geçmedikçe dava açılmaz.

Madde 165- (Akıl hastalığı) Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğ er eş için çekilmez hâle gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir.

Madde 166- (Evlilik birliğinin sarsılması) Evlilik birliğ i, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Yukarıdaki fıkrada belirtilen hâllerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğ inde ise ve evlilik birliğ inin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değ er bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir.

Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eş in diğ erinin davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliğ i temelinden sarsılmış sayılır. Bu hâlde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın malî sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü

değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü hâlinde boşanmaya hükmolunur. Bu hâlde tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz.

Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi hâlinde, her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamışsa evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır ve eşlerden birinin istemi üzerine boşanmaya karar verilir.

5.1.2. Dava Açma

Madde 167- (Dava konusu) Boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanma, dilerse ayrılık isteyebilir.

Madde 168- (Yetki) Boşanma veya ayrılık davalarında yetkili mahkeme, eşlerden birinin yerleşim yeri veya davadan önce son defa altı aydan beri birlikte oturdukları yer mahkemesidir.

Madde 169- (Geçici önlemler) Boşanma veya ayrılık davası açılınca hâkim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri re'sen alır.

5.1.3. Boşanmada Karar

Madde 170- (Boşanma veya ayrılık) Boşanma sebebi ispatlanmış olursa, hâkim boşanmaya veya ayrılığa karar verir. Dava yalnız ayrılığa ilişkinse, boşanmaya karar verilemez. Dava boşanmaya ilişkinse, ancak ortak hayatın yeniden kurulması olasılığı bulunduğu takdirde ayrılığa karar verilebilir.

Madde 171- (Ayrılık süresi) Ayrılığa bir yıldan üç yıla kadar bir süre için karar verilebilir. Bu süre ayrılık kararının kesinleşmesiyle işlemeye başlar.

Madde 172- (Ayrılık süresinin bitimi) Süre bitince ayrılık durumu kendiliğinden sona erer. Ortak hayat yeniden kurulmamışsa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Boşanmanın sonuçları düzenlenirken ilk davada ispatlanmış olan olaylar ve ayrılık süresinde ortaya çıkan durumlar göz önünde tutulur.

Madde 173- (Boşanan kadının kişisel durumu) Boşanma hâlinde kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur; ancak, evlenmeden önceki soyadını yeniden alır. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verilmesini isteyebilir. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir. Koca, koşulların değişmesi hâlinde bu iznin kaldırılmasını isteyebilir.

Madde 174- (Maddî ve manevî tazminat) Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddî tazminat isteyebilir. Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.

Madde 175- (Yoksulluk nafakası) Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.

Madde 176- (Tazminat ve nafakanın ödenme biçimi) Maddî tazminat ve yoksulluk nafakasının toptan veya durumun gereklerine göre irat biçiminde ödenmesine karar verilebilir. Manevî tazminatın irat biçiminde ödenmesine karar verilemez. İrat biçiminde ödenmesine karar verilen maddî tazminat veya nafaka, alacaklı tarafın yeniden evlenmesi ya da taraflardan birinin ölümü hâlinde kendiliğinden kalkar; alacaklı tarafın evlenme olmaksızın fiilen evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğunun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz hayat sürmesi hâlinde mahkeme kararıyla kaldırılır. Tarafların malî durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin gerektirdiği hâllerde iradın artırılması veya azaltılmasına karar verilebilir. Hâkim, istem hâlinde, irat biçiminde ödenmesine karar verilen maddî tazminat veya nafakanın gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Madde 177- (Yetki) Boşanmadan sonra açılacak nafaka davalarında, nafaka alacaklısının yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir.

Madde 178- (Zamanaşımı) Evliliğin boşanma sebebiyle sona ermesinden doğan dava hakları, boşanma hükmünün kesinleşmesinin üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar.

Madde 179- (Boşanma halinde mal rejiminin tasfiyesi) Mal rejiminin tasfiyesinde eşlerin bağlı olduğu rejime ilişkin hükümler uygulanır.

Madde 180- (Ayrılık halinde mal rejiminin tasfiyesi) Ayrılığa karar verilirse mahkeme, ayrılığın süresine ve eşlerin durumlarına göre aralarında sözleşmeyle kabul edilmiş olan mal rejiminin kaldırılmasına karar verebilir.

Madde 181- (Miras hakları) Boşanan eşler, bu sıfatla birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar ve boşanmadan önce yapılmış olan ölüme bağlı tasarruflarla kendilerine sağlanan hakları, aksi tasarruftan anlaşılmadıkça, kaybederler.

(Değişik ikinci fıkra: 31/3/2011-6217/19 md.) Boşanma davası devam ederken, ölen eşin mirasçılarında birisinin davaya devam etmesi ve diğer eşin kusurunun ispatlanması hâlinde de yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Madde 182- (Hâkimin takdir yetkisi) Mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler.

(Ek ikinci fıkra:24/11/2021-7343/37 md.) Mahkeme, kararında kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin yerine getirilmemesi hâlinde, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini ihtar eder.

Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen bu giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Madde 183- (Durumun değişmesi) Ana veya babanın başkasıyla evlenmesi, başka bir yere gitmesi veya ölmesi gibi yeni olguların zorunlu kılması hâlinde hâkim, re'sen veya ana ve babadan birinin istemi üzerine gerekli önlemleri alır.

5.1.4. Boşanma Yargılanma Usulü

Madde 184- (Boşanmada Yargılama Usulü) Boşanmada yargılama, aşağıdaki kurallar saklı kalmak üzere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa tâbidir:

1. Hâkim, boşanma veya ayrılık davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmediği, bunları ispatlanmış sayamaz.
2. Hâkim, bu olgular hakkında gerek re'sen, gerek istem üzerine taraflara yemin öneremez.
3. Tarafların bu konudaki her türlü ikrarları hâkimi bağlamaz.
4. Hâkim, kanıtları serbestçe takdir eder.
5. Boşanma veya ayrılığın fer'î sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz.
6. Hâkim, taraflardan birinin istemi üzerine duruşmanın gizli yapılmasına karar verebilir.

5.2. Türk Hukukunda Boşanmanın Sebepleri

Türk Medeni Kanunda boşanma sebepleri genel ve özel sebepler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Özel sebepler bir olguya dayanırken genel sebepler ise bir olguya dayanmayan sebepler şeklinde ifade edilmektedir.²³¹

²³¹ Ebru Ceylan, “İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 1/1(Haziran 2018), 323.

5.2.1. Özel Sebepleri

Türk Medeni Kanuna Modern Hukukta, özel boşanma sebepleri, detaylı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca özel boşanma sebepleri açık, net ve detaylı olarak düzenlenen belirli olay ve olguları ifade etmektedir.²³² Öte yandan özel boşanma sebepleri Türk Medeni Kanunu'nun 161. ile 165. maddeleri arasında geçmektedir. Özel boşanma sebepleri, zina (TMK.m.161), hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış (TMK.m.162), suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (MK.m.163), terk (MK.m.164) ve akıl hastalığı (MK.m.165) dır.²³³ Ayrıca Kanun özel boşanma sebeplerinin belli şart ve sınırlarının olması gerektiği ifade etmektedir.²³⁴

5.2.1.1. Zina

İslam dininin özellikle din, mal, akıl, can ve ırz da olmak üzere korunması konusunda üzerinde durmaktadır. Aynı şekilde sadece İslam Hukuku değil Türk Medeni Hukuk da ırz ve namusunda korunması gereken önemli değerler olarak görmektedir. Her iki hukuk sistemi açısından da boşanma sebebi olarak görülmektedir. Fakat bu başlık altında sadece Türk Medeni Hukukta boşanmanın özel sebeplerinden birisi olan zinadan bahsedeceğiz.

Zina sözlük olarak; “Şer’i bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan haram bir cinsel ilişki,”²³⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Istılâhi olarak TMK. 129. Maddesinde zina; “evli olan bir erkek veya kadının, başka cinsten üçüncü bir şahısla isteyerek cinsi münasebette bulunmak suretiyle evlilikteki sadakat mükellefiyetini ihlal etmesidir,”²³⁶ şeklinde açıklanmaktadır.

Boşanmanın özel sebeplerinden olan zina neredeyse tüm hukuk mercilerinde boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir. Öte yandan boşanmanın sebebi olarak kabul edilen zinanın karı veya kocadan herhangi biri tarafından yapılmış olması yeterlidir. Dolayısıyla zinanın boşanma nedeni olabilmesi için farklı cinsten kimselerin cinsi münasebette bulunmuş olması gerekmektedir. Fakat aynı cinsten kişilerin cinsi münasebette bulunması (livata, sevicilik) boşanma sebebi dışında kalmaktadır.²³⁷ Bununla birlikte bu uygunsuz hareketler boşanma sebebi olmasa bile haysiyetsizlik kavramı ile nitelendirilebilir.

Zina kavramının TMK ‘nın ilgili maddelerinde şu şekilde bahsedilmektedir: “Zina sebebine dayanan boşanma davası açılması için zina eyleminin gerçekleşmesi ve sebebi öğrenmeden altı ay ve zina eyleminden itibaren beş yıl içindeki hak düşürücü

²³² Uğur Ersöz, *Türk Hukukundan Zina Sebebiyle Boşanma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 15.

²³³ Öztürk, *Genel Boşanma Sebepleri*, 18.

²³⁴ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 218.

²³⁵ Erdoğan, “Zina”, 1/622.

²³⁶ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 221.

²³⁷ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 223.

süre içinde dava açılmalıdır. (TMK.m.161) Hayata kast veya pek kötü davranış veya onur kırıcı davranış sebeplerinden birine dayanan boşanma davası açılması için bu davranışın gerçekleşmesi ve sebebi öğrenmeden altı ay ve zina eyleminden itibaren beş yıl içindeki hak düşürücü süre içinde dava açılmalıdır. (TMK.m.162) Küçük düşürücü suç işleme veya haysiyetsiz hayat sürme sebeplerinden birine dayanan boşanma davası açmak için bu sebebin gerçekleşmesi ve bu sebepten dolayı beraber yaşamının beklenemez olması aranır. (TMK.m.163) Terk sebebine dayanan boşanma davasının açılması için evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri yerine getirmemek için bir eşin, diğerini terk etmesi veya bir eşin haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmemesi veya bir eşin diğerinin ortak konutu terk etmeye zorlaması veya haklı sebep olmadan dönmelerini engellemesi ve en az altı ay ayrılığın sürmüş olması ve devam ediyor olması sayılmaktadır,” şeklinde zinanın gerçekleşmesi sürecinde ve sonrası için hukukun önerdiği yol haritasıdır.

Karı kocanın evlilik sürecinde birbirlerine karşı çeşitli yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükten en önemlisi sadakattir. Sadakat yükümlülüğünün en önemlisi cinsel yükümlülüktür. Karı koca hayatları boyunca bu yükümlülüğü içselleştirerek hayatlarına yansıtması gerekmektedir. Bu durum hiçbir sürette ihlale gelmez. Şayet böyle bir yükümlülük ihlale gelirse evliliği ayakta tutan güven ve sadakat gibi önemli değerler yitirilecektir. Telafisi mümkün olmayan bu durumda boşanma artık kaçınılmaz hal alacaktır.

Boşanmanın özel nedeni olan zina olgusunda, taraflar birbirine karşı sorumluluklarını çiğnemiştir. Bu durumda taraflardan birinin mağduriyeti söz konusudur. Bu mağduriyetin giderilmesi için üst merci olan yargıya başvurmak bir gerekliliktir. Türk Medeni Kanunu, bu durumda eşlerden birisinin bilerek veya isteyerek zina yapmış olması gerektiğini belirtmektedir.²³⁸ Yargı bu noktada boşanma talebinde bulunacak kişiye nafaka ve maddi tazminat gibi maddi hakların teminini de sağlamaktadır.

5.2.1.2. Cana Kast ve Pek Fena Muameleler

Cana Kast kavramı ile eşin yaşamını hedef almış ve onun hayatını elinden almak düşüncesiyle yok etmek niyetini taşıyan hal ve hareketler kastedilmektedir.²³⁹ Mesela eşini intihara kışkırtmak ve öldürmeye teşebbüs etmek cana kast olarak ifade edilebilir.²⁴⁰ Pek fena muameleler ise şiddetli işkenceye maruz kalınması ve ağır şekilde dayak hatta şiddetin abartılıp eşin sağlığını zora sokacak davranışlar şeklinde

²³⁸ Berna Berfin Kaya, *Medeni Hukukta Zina* (Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 139.

²³⁹ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 229.

²⁴⁰ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 229.

belirtilmektedir.²⁴¹ Burada kastedilen şey sergilenen olumsuz davranışların kişilerin sosyal ve kişisel haklarına gasp ve bedensel sağlığının hiçe sayılmasıdır. Bu noktada İslam korunması gereken dört maslahat arasında gösterdiği canın korunmasını önemle üzerinde durmakta ve bu durumun ihlaline TMK şiddetle karşı çıkmakta ve durumun yargıya taşınıp orada çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtmektedir.

Evlilik sürecinde karı kocanın yüklenilmesi gereken sorumluluklardan biri de karşılıklı güvenin tesis edilmesi ve diğer eşin beden sağlığına saygı duyulmasıdır. Bu başlıkta aslında eşlerden birinin sorumluluğunu yerine getirmemesinden kaynaklı boşanma sebebinden bahsedeceğiz. Bu başlık TMK'nın 162. maddesinde ifade edilmektedir.²⁴² Kanun bu iki boşanma sebebini özel ve mutlak kategorisinde değerlendirmektedir.²⁴³ Evliliğin krize girmesi ve ortak hayatı tehlikeye sokacak bu davranışların kanun tarafından boşanma sebebi olarak sayılmaktadır.²⁴⁴

5.2.1.3. Yüz Kızartıcı Suç İşleme ve Haysiyetsiz Hayat Sürme

Yüz kızartıcı suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme özel boşanma sebebi olarak düzenlenmiştir. TMK'nın 163. maddesinde yüz kızartıcı suç işleme kavramıyla rüşvet, gasp, hırsızlık, sahtekârlık, tefecilik, kaçakçılık, zimmet ahlak dışı davranışlar gibi kişinin toplum nezdinde kişiliğini yerle bir eden ve zihniyet fukaralığını ortaya koyan eylemlerdir,²⁴⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra haysiyetsiz hayat sürmeden kasıt TMK'nın 131. maddesinde sosyal hayat tarafından kabul görmeyen genel ahlak kriterlerinin yanında dini ve inanç değerleriyle ters düşen tutum ve davranışlardır. Mesela alkol bağımlısı olmak, genel ev işletmek, kumarhane köşelerinde sefilane hayat yaşamak, hemcinsleriyle cinsi münasebette bulunmak, evli bayanın farklı bir erkekle flörtleşmesi v.s gibi şeref ve namus değerleriyle bağdaşmayacak bir hayatı yaşamak, haysiyetsiz hayat sürme kapsamındadır.²⁴⁶

TMK'nın 163. maddesi uyarınca yüz kızartıcı suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme noktasında mağdur olan eş için evlilik çekilmez hal almışsa ayrıca ahlaki değerlere ters bu davranışlar süreklilik arz ediyorsa boşanma davası açma hususunu gündeme getirmektedir. Yargıya taşınması muhtemel bu durumun suçu işleyene kesilen cezaya göre değil, işlenen suçun toplum nezdinde karşılığının hakim hükmüne göre belirlenecektir.²⁴⁷ Bu noktada evlilik her yönden zarar görmüşse ve bitme konusunda

²⁴¹ Oğuzman, Medeni Hukuk, 229.

²⁴² Kübra Çınar Mutlu, *Boşanma Sebepleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 100.

²⁴³ Çınar Mutlu, *Boşanma Sebepleri*, 100.

²⁴⁴ Çınar Mutlu, *Boşanma Sebepleri*, 101.

²⁴⁵ Oğuzman, Medeni Hukuk, 232.

²⁴⁶ Oğuzman, Medeni Hukuk, 233.

²⁴⁷ Gökçe Kaya Gökmen, *Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 60.

üst merci olarak yargıda boşanmayı desteklemektedir. Öte yandan yüz kızartıcı suç işleme haysiyetsiz hayat sürme sadece evlilik çekilmez hale geldiğinde boşanma sebebi olarak kabul göreceğinden nisbî boşanma sebepleri arasında değerlendirilmektedir.²⁴⁸

5.2.1.4. Terk

TMK'nın 164. maddesi uyarınca: “Eşlerden biri, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğerini terk ettiği veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmediği takdirde ayrılık, en az altı ay sürmüş ve bu durum devam etmekte ve istem üzerine hâkim veya noter tarafından yapılan ihtar sonuçsuz kalmış ise; terk edilen eş, boşanma davası açabilir. Diğerini ortak konutu terk etmeye zorlayan veya haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmesini engelleyen eş de terk etmiş sayılır. Davaya hakkı olan eşin istemi üzerine hâkim veya noter, esası incelemeyen yapacağı ihtar da terk eden eşe iki ay içinde ortak konuta dönmesi gerektiği ve dönmemesi halinde doğacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunur. Bu ihtar gerektiğinde ilan yoluyla yapılır. Ancak, boşanma davası açmak için belirli sürenin dördüncü ayı bitmedikçe ihtar isteminde bulunulamaz ve ihtardan sonra iki ay geçmedikçe dava açılmaz.” şeklindedir.

Evlilik ortak mekânda başlayan ve o mekânda devam eden birlikteliktir. Bu yüzden evliliğin mekân birlikteliğini sebepsiz yere terk eden, kendisine ısrarla yapılan dön uyarılarını ciddiye almayıp evine dönmeyen eş hakkında terk nedenli boşanma davası açılabilir. Fakat kastedilen terk kişinin tamamen kendi talebiyle gerçekleşmiş olmasıdır. Aksi takdirde zorla evinden çıkarılıp tekrar evine dönüşü engellenen ayrıca kendi talebi dışında dönemeyen eş hususunda terk kaynaklı boşanma davası açılmaz. Ayrıca terk; özel, mutlak ve kusur kapsamında değerlendirilen boşanma nedenidir.²⁴⁹

Terk, eşlerden birinin evlilik olgusunun şahsına yüklediği sorumlulukları yerine getirmemek maksadıyla, hür iradesini kullanarak ve devamlı olarak müşterek yaşamı sebepsizce terk etmesi ve tekrar geri dönmemesidir.²⁵⁰ Bu ifade doğrultusunda terk fiilinin boşanma sebebi olması için kanunda aranan bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Eşler müşterek hayata pratikte son vermesi, haksız ve kanun dışı olması, evlilik yükümlülüğünü yerine getirmemek dışında ortak hayata yok etme amacı taşıması ve en az üç ay ve süreklilik arz etmesi gibi şartlarını sayabiliriz.²⁵¹

Medeni Kanun'daki üç aylık süre boşanmanın gerçekleşmesi için yetersiz görülmüş ve aile gibi kutsalın kısa bir zamanda yıkılmasında müsaade edilmeyerek daha

²⁴⁸ Kaya Gökmen, *Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi*, 61.

²⁴⁹ Kaya Gökmen, *Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi*, 61.

²⁵⁰ Nurşen Ayan, “Terk Nedeniyle Boşanma”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (Mart 2007), 39.

²⁵¹ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 237,238,239.

uzun süreye ihtiyaç duyulması nedeniyle altı ay olarak düzenlenmiştir.²⁵² Ayrıca terk eylemine maruz kalan eş dört ay bekledikten sonra üst merci olarak yargıya başvuru ile terk eden eşin iki ay süre içerisinde ortak yaşama dönmesi ihtarında bulunmalıdır.²⁵³ İhtarın olması için terk eyleminden itibaren dört aylık sürenin bitmiş olması gerekmektedir.²⁵⁴ Belirtilen ihtar süreleri, hakkın yok olmasını ifade etmektedir. Bu süre sonunda dönmeyen eş hakkında boşanma davası açılabilir.²⁵⁵

5.2.1.5. Akıl Hastalığı

Türk Medeni Hukuk’a göre, özel boşanma sebeplerinden biri de akıl hastalığıdır. TMK’nın 165. maddesine göre: “Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden müşterek hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek şartıyla bu eş boşanma davası açabilir,” belirtilerek evlilik diğer eş tarafından devam edilemeyecek düzeye geldiğinde akıl hastalığı sebebiyle boşanma talebini yargı da desteklemektedir.

Evlilikte eşler için akıl sağlığı büyük önem taşımaktadır. Öte yandan eşlerden birisi akıl hastalığına yakalanmış ve tıbben bu durumun kalıcı olduğu beyan edilir ve bu durum sağlık raporuyla tescillendiğinde diğer eş boşanma talebinde bulunabilir. Çünkü böylesi bir durum için halk arasında “sonsuz bir felaketten felaketli bir son iyidir” veya “ölüsü olan bir gün, delisi olan her gün ağlar” sözleri aslında akıl hastalığının eşler açısından evliliği çekilmez hale getirdiğini göstermektedir.²⁵⁶ Fakat bu durum evlilik iyi günde kötü günde, hastalıkta sağlıkta sözleriyle başlarken kara gün dostluğu sözüyle çelişmektedir.²⁵⁷

Akıl hastalığı kusura dayanmayan, özel ve nisbî boşanma nedenidir. Özel boşanma nedeni sayılan akıl hastalığı sebebiyle boşanma davası açılabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi, akıl hastalığının sağlığına kavuşması imkânsız olmalı ve bu durum bilirkişi raporuyla ispatlanmalıdır.²⁵⁸ İkincisi, akıl hastalığı en az üç yıldır devam ediyor olmalıdır.²⁵⁹ Üçüncüsü ise akıl hastalığı akıllı eş için evliliği çekilmez hale getiriyorsa boşanmanın üst merci olan yargıya taşınması mümkündür.²⁶⁰

Akıl hastalığı bulunan eşle evliliği devam ettirmek hem eş için hem de çocuklar için bir meziyettir. Aksi takdirde sağlıklı eş için bir mağduriyet söz konusudur. Ayrıca

²⁵² Filiz Güneşlioğlu, *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 13.

²⁵³ Güneşlioğlu, *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, 13.

²⁵⁴ Güneşlioğlu, *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, 14.

²⁵⁵ Güneşlioğlu, *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, 14.

²⁵⁶ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 247.

²⁵⁷ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 247.

²⁵⁸ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 248.

²⁵⁹ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 249.

²⁶⁰ Oğuzman, *Medeni Hukuk*, 249.

bu durumda evliliğin devamının istenmesi hakkaniyet prensibine ters düşmektedir.²⁶¹ Bu yüzden akıl sağlığına dayanan bir sebep nüksettiğinde çocukların gelişimini de göz önünde bulundurarak boşanma davası açılarak hâkimin hükmünün beklenmesi gerekmektedir.

5.2.2. Genel Sebepleri

Genel boşanma sebepleri, özel boşanma sebeplerinin aksine belirgin bir olay ya da olguya dayanmayan, önceden tayin edilmesi ve saptanması imkânsız olan çok farklı olaylardan veya olgulardan meydana gelen bir durumu ifade etmektedir. Bu nedenle belli bir olay söz konusu olmamaktadır ve kesin olarak yasada düzenlenmemiştir. Ayrıca nitelik ve kapsamı bakımından düzenlenmesi söz konusu değildir.

Bir önceki başlığımızda TMK'nın 161 ile 165. maddeleri arasında özel boşanma sebeplerinden zina, cana kast ve pek fena muameleler, yüz kızartıcı suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığı olmak üzere beş maddede inceledik. Öte yandan bu boşanma sebeplerinin şartlarının ve sınırlarının yasada görmek mümkün olmakla birlikte ve dayanağının olması gerekmektedir.

Türk Medeni Hukuk'ta boşanma, kanunda kabul görmüş olan nedenlerden birinin gerçekleşmesi durumunda ve bu nedenin hâkim tarafından tespiti ve boşanma minvalinde vereceği hükümle mümkün olabilir. Öte yandan hukuk sisteminde boşanma sebepleri özellik ve kapsam açısından birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu yüzden boşanmada özel ve genel sebep olmak üzere ikili ayrıma gidilmektedir.

TMK'nın 166. Maddesine göre; “Evlilik birliğinin temelden sarsılması, eşlerin boşanma hususunda anlaşmaları ve müşterek hayatın kurulamaması” olmak üzere üç başlıkta inceleyeceğiz.

5.2.2.1. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması

Evlilik birliğinin temelinden sarsılması, genel boşanma sebebi olarak TMK'nın 166. maddesinde düzenlenmiştir. Evlilik birliğinin temelinden sarsılması, “evlilik birliğinin devamına olanak bırakmayan ve objektif bir nedene dayalı olarak temelden yıkılmasıdır²⁶²veya “eşler arasında önemsenecek derecede görüş ve fikir ayrılığı,”²⁶³ şeklinde tanımlanmaktadır. Evlilik birlikteliği artık devam edemeyecek düzeye gelmişse, eşlerin birbiriyle paylaşacak hiçbir şeyi kalmamışsa veya aynı ruh ve beden birlikteliği yok olmuşsa evlilik birliği temelinden sarsılmıştır. Çünkü evlilik birliği ciddi zarar görmüş ve eşler arasında şiddetli geçimsizlik nüksetmişse o evliliğin

²⁶¹ Yasemin Erol, “Akıl Sağlığına Dayalı Boşanma”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (Temmuz 2011), 120.

²⁶² Öztürk, *Genel Boşanma Sebepleri*, 40.

²⁶³ Çiğdem Yılmaz, “Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Sebebiyle Boşanmada Tarafların Kusuruna İlişkin Yargıtay Kararı incelemesi”, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/3 (Aralık 2016), 154.

devamını istemek daha kötü sonuçlara yol açabilir. Aksi takdirde sağlam temeller üzerine konumlandırılan evlilik tasarrufu temelinden sarsılacak düzeye gelmişse tarafların artık bu birliktelikten hiçbir fayda görmediği aşikâr olacaktır.

Evlilik birlikteliğinin temelinden sarsılmasına neden olacak olay ve olgular, daima taraflara kusur atfedilecek bir durum değildir.²⁶⁴ Öte yandan evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına neden olan tutum ve davranışlar yalnız hukuka aykırı bir durumdan kaynaklanması gibi bir koşul söz konusu değildir.²⁶⁵ Bu yıkım tarafların evliliği sürdürme isteklerinin yok olmasına yol açan herhangi bir davranış olabilmektedir. Bunun yanı sıra evlilik temelden sarsıldığında evde düzen bozulmuştur. Bu düzensizlik düzelip tekrar normal bir hayata dönüşmesi imkânsızsa evlilikten beklenti içine girilmemeli o birliktelik yargıya taşınmalıdır.

5.2.2.2. Eşlerin Boşanma Hususunda Anlaşmaları

Genel Boşanma sebeplerinden biri olan eşlerin boşanma hususunda anlaşmaları TMK'nın 166/3. maddesinde yer verilmektedir. TMK m. 166/3 hükmüne göre, "Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde, evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu halde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur. Bu halde tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz." Aralarında müşterek hayatı yaşanılmaz kılacak düzeyde bir şiddetli geçimsizlik varsa eşlerin boşanmada anlaşmaya gidebileceklerini bu maddede belirtmektedir. Çünkü boşanmanın da evlilik sürecindeki gibi bazı sıkıntılı noktaları vardır. Böylesi sıkıntılı süreci her iki tarafı daha fazla yıpratmasına izin vermeden boşanma konusunda anlaşmalarını önermektedir. Aslında bu boşanmada amaç hızlı ve kolay şekilde boşanmaya karar verilmesidir.

Hukuki çerçevede baktığımızda eşlerin boşanma konusunda anlaşarak karar verebilmesi bazı şartlara bağlanmaktadır. Eşlerin evliliğini en az bir yıl devam ettirmiş olması, eşlerin üst merci olan yargıya birlikte başvurmaları, hâkimin eşleri aynı anda dinlemesi, eşlerin boşanmanın mali sonuçlarına ve çocuklarla ilgili düzenlemesi gibi şartların gerçekleşmesi gerekmektedir.²⁶⁶ Hâkim talep ederse bu şartları araştırabilir.

²⁶⁴ Yılmaz, "Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Sebebiyle Boşanmada Tarafların Kusuruna İlişkin Yargıtay Kararı incelemesi", 154.

²⁶⁵ Yılmaz, "Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Sebebiyle Boşanmada Tarafların Kusuruna İlişkin Yargıtay Kararı incelemesi", 154.

²⁶⁶ Emine Serin Of, *Boşanma Mali Sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 9.

Aykırı bir durum varsa hâkim takdir yetkisini kullanarak boşanmanın reddi şeklinde karar verebilir. Ayrıca hâkim adilane hüküm verebilmesi için tarafları dinlemelidir. Dolayısıyla taraflar hâkim karşısında hiçbir baskı ve tehdit altında kalmaksızın özgür iradelerini kullanarak boşanmada anlaşmaya vardıklarını ifade edebilmelidir.²⁶⁷ Hâkim bu noktada özellikle çocukların ve eşlerin çıkarlarını düşünerek hükmünü verebilir.²⁶⁸

5.3. Türk Hukukunda Boşanmanın İlkeleri

Türk Medeni Hukuk'ta boşanma hukukunun prosodür ve pratiği noktasında karı kocanın boşanma kanalıyla evliliği sonlandırmaları bazı nedenler ve bu nedenlere zemin oluşturacağı hususu devletin benimsediği ilkelerle bağlantılıdır. Yani hangi şartlarda ve yerlerde boşanma kararının alınabilmesi için bahsi geçen ilkeler önem arz etmektedir.

Devlet ve toplum yapılanmasında boşanmaya ilişkin ilkeleri belirtirken, mevcut durumda uygulamada olan hukuk politikalarının yanı sıra o ülkenin toplum tarafından kabul kapsamında görülen kültürel norm ve değerler dikkate alınmaktadır. Aslında toplum yararına olacak temelini sosyo-kültürel faktörlerin ön planda olduğu bir ilke mekanizması oluşturulmuştur.²⁶⁹ Bu ilkeler İrade, kusur, evlilik birliğinin temelinden sarsılması, elverişsizlik ve eylemli ayrılık olmak üzere beş başlık altında toplayabiliriz.²⁷⁰

5.3.1. İrade İlkesi

Hukuk mekanizmalarına bakıldığında evlilik olgusu eşlerin karşılıklı sözleşmesi ve iradeleriyle gerçekleşmektedir. Aynı şekilde boşanma da evlilikte olduğu gibi ortak iradenin tezahürü şeklinde ifade edilebilir.²⁷¹ Bu ilke doğrultusunda eşler kendi iradelerini kullanarak tek taraflı boşanma ya da her iki tarafın birlikte karar verebileceği iradeyle de boşanma söz konusu olmaktadır. Öte yandan boşanmada irade ilkesi ya karşılıklı anlaşarak boşanmayı ya da şahsi iradeyi gerektirir.²⁷²

Türk Medeni Hukuk'un ilkelerinden birisi olan irade ilkesinde boşanma talebinde bulunan eşlerin herhangi birisinin veya her iki tarafın birlikte boşanmak için hâkimin hükmüne müracatı yeterli görülmektedir.²⁷³ Bunun yanında mahkemede hâkim her iki tarafın özgür iradesi üzerine karar vermektedir.²⁷⁴

²⁶⁷ Öztürk, *Genel Boşanma Sebepleri*, 90.

²⁶⁸ Öztürk, *Genel Boşanma Sebepleri*, 90.

²⁶⁹ Dilek Tunç Türköl, *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 15.

²⁷⁰ Türköl, *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*, 15.

²⁷¹ Türköl, *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*, 16.

²⁷² Türköl, *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*, 16.

²⁷³ Zehra Gizem Aydoğdu Gül, *Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 10.

²⁷⁴ Aydoğdu Gül, *Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 10.

İrade ilkesi bağlamında taraflardan biri mahkemeden boşanma talebinde bulunması sonucu boşanmanın yaşanması durumu bu ilkeyi sakıncalı hale getirmektedir.²⁷⁵ Çünkü bu noktada iradesini özgür kullanan her iki taraftan birisi boşanma talebinde bulunarak ailenin birliktelik ruhuna ve sosyal olarak ailenin önemine ciddi zarar vermektedir. Bu yüzden yüksek kutsallık atfedilen evliliğe serbest bir iradenin kullanılması ile boşanmayla sonuçlanması ailenin özüne aykırı olmaktadır.²⁷⁶

“İrade ilkesine göre eşler, kendi iradeleriyle kurulmuş olan evliliklerini yine hür iradeleri ile sonlandırabilmektedirler. Bu durum kısmen TMK’nın 166/3. maddesine yansımıştır. TMK’nın 166/3 madde hükmüne göre; evlilik en az bir yıl sürmüş ve eşlerin birlikte başvurusuyla ya da taraflardan birinin açtığı davayı diğerinin kabul etmesi hâlinde evlilik birliğinin temelden sarsılmış olduğu kabul edilmektedir. Bu hükme göre eşlerin boşanma ve tüm fer’i sonuçları hakkında anlaşmaya varması, bu yöndeki iradelerini bizzat hâkim huzurunda açıklamaları ve hâkimin bu anlaşmayı uygun bulmasıyla boşanma gerçekleşmektedir.”²⁷⁷

5.3.2. Kusur İlkesi

Türk Medeni Hukuk’ta boşanmanın dayandığı ilkelerden ikincisi kusur ilkesidir. Kusur ilkesi; boşanma davası açma hakkının ancak eşlerden herhangi birinin diğerine karşı kusursuz ya da daha az kusurlu halinde mümkün olmaktadır.²⁷⁸ Bu noktada eşlerden birinin mutlaka kusurlu olması söz konusudur. Öte yandan kusurlu olan eş dava açmadığı gibi açtığı dava da kabul görmemektedir.²⁷⁹ Yani boşanma davası açmak için eşlerden birinin veyahut her ikisinin evliliğin kendilerine yüklemiş olduğu sorumluluğu yerine getirilmesinde aksaklık veya evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütmesinde kusurlu davranış sergilemesi boşanmaya bir neden olarak kabul edilmektedir.²⁸⁰

“Bu ilkenin temelindeki düşünce; kimseye kendi kusuruna dayanarak hukuken korunan bir yarar elde etmesi fırsatı verilmemesi yaklaşımıdır. İsviçre’de yeni düzenleme ile kusur ilkesinden vazgeçilmiştir denilebilir. Ancak TMK’da kusur ilkesi halen mevcut olmakla birlikte, 4.5.1988 tarihli 3444 sayılı yasa ile Eski Medeni Kanun m.134’de yapılan değişiklikle kusur ilkesi yumuşatılarak, TMK m. 166/I-II’e göre; dava açma hakkı kusurlu olmayan eşe de tanınmıştır. Buna göre; davalı eş tarafından kusurun ileri sürülmesi yani itiraz hakkının kullanılması, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde

²⁷⁵ Aydoğdu Gül, *Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 10.

²⁷⁶ Aydoğdu Gül, *Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*, 10.

²⁷⁷ Türköl, *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*, 16.

²⁷⁸ Beyhan Kaplan Güler, *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 71.

²⁷⁹ Güler, *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*, 71.

²⁸⁰ Aslı Oşar Şahin, *Boşanma Sebeplerinde Kusur İlkesi*, (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 23.

ise ve çocuklar /davalı eş bakımından korunmaya değer bir yarar kalmadığı anlaşıyorsa, hâkim tarafından, davayı açan eş kusurlu olsa dahi boşanmaya karar verileceği hükmüne yer verilmiştir. Bu hükümle kusur bir itiraz olmaktan çıkarılıp defi haline getirilmiş bununla birlikte def'inin ileri sürülmesi hakkın kötüye kullanılmasına neden oluyorsa dikkate alınamayacağı hükme bağlanmıştır.”²⁸¹

Boşanmaya dair hukukî uygulamalarda evliliğin temelden sarsılma ilkesi baz alınırken boşanma da kusur ilkesine de yer verilmektedir. Hatta dava açma hakkı suç işleme, hayata kast, zina, kötü ve onur kırıcı davranış, haysiyetsiz hayat sürme, terk gibi boşanma nedenlerinde kusur ilkesi aranmakla birlikte; bu hak kusursuz veya daha az kusurlu eşe tanınmaktadır.²⁸²

“Kusur ilkesinin mutlak olarak kabul edilmesinin boşanmak için eşlerin birbirine sürekli kusur yükleyeceği, eşlerin bir kusur olmadan evliliği sürdürmelerinin mümkün olmadığı hallerde boşanmayı engellediği düşüncesiyle eleştirilmiştir.”²⁸³

Türk Medeni Aile hukuku düzenlemesinde genel boşanma davası özel boşanma nedenlerine indirgenip göz ardı edilse dahi boşanma hükümlerinin neticelerinin düzenlenmesinde kusur ilkesini yok sayılmamalıdır. Zira eden eşin karşı taraftan nafaka alıyor olması etik anlamda geçersiz bir durumun yaşanması muhtemel hal alacaktır.²⁸⁴

5.3.3. Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması İlkesi

Toplumsal temel taşı ailedir. Aileyi oluşturan bireylerin birleşiminden toplum inşa edilmektedir. Öte yandan aile hem eşler açısından hem de toplum açısından pek çok önem ve işleve sahiptir. Dolayısıyla toplumu oluşturan ailenin düzenli olması evliliğin sürekliliği yönünden önem arz etmektedir. Zaten bireylere bu kutsal birlikteliğin devamı için bazı vazifeler düşmektedir. Bu vazifelerin istenilen şekilde yerine getirilmemesi halinde bu birliktelik temelden zarar görmekte olup ve bu birlikteliğin sürekliliğinin tüm aile fertlerine daha da ötesi topluma zarar vereceği belirtilmektedir.

Evlilik birliği, TMK m. 185 uyarınca evlenmeyle kendiliğinden oluşan yasal bir birliktir. Bu yasal birliktelik karşılıklı saygı ve sevgi eksenli birlikteliktir. Bazen bu birliktelik ciddi zarar gördüğünde evlilik kutsalı temelden sarsılmaktadır. İşte bu durum Medeni Hukuk literâtüründe “*Evlilik Birliğinin Temelden Sarsılması*” şeklinde ifade edilmektedir.

Bu kavram Türk Medeni Kanununun 166. Maddesinde: “Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Öte yandan davacının kusuru daha ağır ise,

²⁸¹ Güler, *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*, 71.

²⁸² Güler, *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*, 72.

²⁸³ Ceylan, “İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi,” 320-321.

²⁸⁴ Güler, *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*, 72.

davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir. Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurusu ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu hâlde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın malî sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü hâlinde boşanmaya hükmolunur. Bu hâlde tarafların ikrarlarının hâkimi bağlamayacağı hükmü uygulanmaz,”²⁸⁵ şeklinde açıklanmaktadır.

Evlilik birliğinin temelden sarsılması yargıya taşınıp sonuçlandırılması için psikolojik, fiziksel, sosyal, cinsel ve ekonomik şiddet durumlarının gerekçe olarak gösterilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde evlilik birliğinin temelden sarsılmasına neden olacak tutum ve davranışlar eşlere kusur atfedecek mahiyette olmamakla birlikte sadece hukuka ters düşecek bir sebepten kaynaklı olması gerekmektedir.²⁸⁶ Dolayısıyla tarafların karşılıklı güvenin yok olması, birlikte yaşama arzusunun bitmesi ve eşler arasında duygu ve fikir ayrılığının olması evliliğin temelinden sarsıldığını göstermektedir.

5.3.4. Elverişsizlik İlkesi

Türk Medeni Kanunu evlilik sürecinde eşlerden birinde ruhi ve bedeni sağlığının önemli derecede bozulmasından dolayı evlilik yükümlülüğünü yerine getiremeyecek bir hal almışsa yargı boşanmaya hükmedebilir.²⁸⁷ Örneğin iktidarsızlık, akıl hastalığı, cinsel sapıklık, kısırlık, uyuşturucu bağımlılığı ve eşleri ilerde sağlığını tehlikeye sokacak hallerde üst merci boşanma yönünde karar kılabilir.²⁸⁸ Dolayısıyla bu ilkenin eşlerden birisinde mevcut olan özrün diğerinin hayatına yaşanılmaz hale getirdiğinde boşanma aranmaktadır.²⁸⁹

Bu ilkeye Türk Medeni Kanunu 165. Maddesinde geçen “Akıl Hastalığı” durumu boşanma sebebi olarak göze çarpmaktadır. Çünkü Medeni Hukuk taraflar arasında muhtemel sağlık sorunları durumunda üst merci boşanma kararına hükmederek aslında sağlıklı eşin menfaatini amaçlamaktadır. Yani sağlıklı evlilik vazifelerini yerine

²⁸⁵ TMK, md. 166/30.

²⁸⁶ Çiğdem Yılmaz, “Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Sebebiyle Boşanmada Tarafların Kusuruna İlişkin Yargıtay Kararı İncelemesi”, Hukuk Fakültesi Dergisi 2/3(Aralık 2016),154.

²⁸⁷ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 24.

²⁸⁸ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 24.

²⁸⁹ Pınar Çiftçi, “Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Temel Hak İhalalleri ve İspat Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 16/Özel Sayı (Temmuz 2014), 1776.

getirecek düzeyde olan eşin boşanma sonrasında sağlıklı ve mutlu bir evlilik gerçekleşmesi söz konusu olabilir.

5.3.5. Eylemli Ayrılık İlkesi

Türk Medeni Kanunun 166. Maddesinin konusu olan eylemli ayrılık ilkesi; eşlerin evliliğin özü olan birlikteliğin uzun bir müddet devam ettirilmemesi neticesinde sona erdirilmesidir.²⁹⁰ Yani taraflar resmi kanalda evliyken sosyal yaşam bakımından evlilik atmosferi dışında hayatlarına devam etmektedir. Bu durumda hukukun önünde her iki tarafın hak ve sorumlulukları devam eder fakat olması gereken ortak yaşamın dışındadırlar. İşte birlikte yaşamın söz konusu olmadığı bu durumda eşlerin hukuki zeminde evli olmalarının hiçbir faydası yoktur. Böylesi bir hal sosyal bir varlık olarak yaratılan insanı maddi ve manevi yönden tatmin etmemektedir. İşte bu noktada üst merci olarak yargıya müracaatın olması gerekmektedir. Herhangi bir tarafın yargıya boşanma talebinde bulunması gerekmektedir. Öte yandan boşanma talebinde bulunabilmek için Türk Medenin Kanunun 166/4. Maddesi uyarınca eşlerin üç yıl boyunca birbirlerinden bağımsız yaşamaları gerekmektedir. Burada kastedilen süreden kısa bir süre olsaydı bu boşanma sebebini tarafların kötüye kullanması gündeme gelebilirdi. Ayrıca belirtilen sürenin daha da uzun olması tarafları bekleyen mutlu bir evliliğin set çekmesi söz konusu olabilir.

²⁹⁰ Şeyma Kahraman Irmak, *Boşanmanın Eşler Bakımından Kişisel Sonuçları* (İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 9.

6. BOŞANMANIN İSLAM VE TÜRK HUKUKU AÇISINDAN MUKAYESESİ

Sosyal yaşamın önemli problemlerinden birisi boşanmadır. Tarih boyunca boşanma aileye verilen önemin azalmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır. Buna istinaden İslam Hukuku boşanmaya dair hükümlerini iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra ihtiyaçlar ve şartların değişmesi ile birlikte boşanma farklı hukuk sistemleri açısından kendine yer edinmiştir. Bu hukuk sistemlerinden birisi de Türk Hukuk sistemidir. Bu başlık adı altında İslam ve Türk Hukuk sistemleri açısından ilke, hüküm ve uygulama olarak mukayesesı yapılmaya çalışılacaktır.

6.1. Kocanın Kaybolma veya Evini Terk Edip Geri Dönmeme Durumu Üzerine

İslam Hukuku ve Türk Hukuk mukayesesinde kocanın kaybolması (mekûd) veya evini terk edip dönmemesi durumunu karşılaştırmasını şu şekilde yapılabilir.

İslam Hukuk literâründe Mefkûd sözlük olarak “mevcut olmayan, kaybedilmiş, yitirilmiş, manasına gelen mefkud kavramı terim olarak kaybolmuş hayatta olup olmadığı hakkında bilgi bulunmayan kişiyi ifade etmektedir,”²⁹¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım ışığında eski yıllarda savaşların uzun sürmesi ve kocanın birden fazla eşle evlenebilmesi durumuna istinaden kaybolma kavramı daha çok erkeği bağlamaktadır. Bu yüzden erkek şahsiyet bakımından mevcut değilse kaybolmuş, hayatta kaybedilmiş statüsünde görülmektedir. Bunun yanı sıra şahsiyetin ölümünün ispatı mümkün değilse o kişi mefkud nezdinde görülmektedir. Öte yandan erkeğin çeşitli sebeplerle (ilim yolculuğu, savaş ve nafaka temin etme) uzun bir müddet evini terk etmesi ya da evine geri gelmemesi neticesinde kadının mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunması yönünde bazı mezhepler görüş beyan etmişlerdir.²⁹² Bu durumda bulunan kadın için Hanefî ve Şafî mezheplerinin görüşüne göre akranlarının yaşı kadar beklenilir.²⁹³ Belirtilen sürenin sona ermesiyle birlikte ölümüne karar verilerek karısına evlenme yolu açılır.²⁹⁴

İslam Hukuk literâtüründe gâib kavramı “yaşadığı halde nerede olduğu bilinmeyen ve kendisinden uzun bir süre haber alınamayan kişi”²⁹⁵ anlamına gelmektedir. Bu durumda kocanın hayatta olduğu fakat ailesiyle hiçbir iletişim kurulamadığından irtibatın koptuğu kimse olarak değerlendirilmektedir. İslam hukuk sistemi kocası gâib olan kadının mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabileceğini belirtmektedir.

Genel Boşanma Sebeplerinden sonuncusu müşterek (ortak) hayatın kurulamaması durumudur. Bu boşanma da evlilik pratikte çökmüş iken bu durumu

²⁹¹ Ferhat Koca, “Mefkûd”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 28/353.

²⁹² Erol-Gökalp, “İslam Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme hakkı”, 23.

²⁹³ Zühâylî, “Mefkûd”, 9/505.

²⁹⁴ Zühâylî, “Mefkûd”, 9/505.

²⁹⁵ Ethem Ruhi Fığlalı, “Gâib”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), (İstanbul: TDV Yayınları, 2009),13/292.

teoriye yani konu yargıya taşınarak bu duruma hukuki zemin kazandırmak amaçlanmıştır. Böylece boşanmaya resmiyet kazandırılarak karar daha da hızlandırılmak istenmiştir. Bunun dışında “müşterek (ortak) hayatın yeniden kurulamaması boşanma sebebine dayanan davanın açılması için boşanma sebeplerinden herhangi biriyle daha önce açılmış olan davanın reddedilmiş olması, red kararının kesinleşmesinden başlayarak üç yılın geçmiş ve ortak hayatın yeniden kurulamamış olması ve eşlerden birinin talepte bulunması gerekir. Reddedilen davanın kimin tarafından, ne sebeple açıldığı, hangi sebeple reddedildiği önemli değildir. Hakim, tarafların kusur araştırması yapmadan boşanmaya karar verir. Bu konuda hakimin takdir yetkisi yoktur.”²⁹⁶ Böylelikle yaşantı olarak bitmiş bir evliliğin kanunda kaydı bulunsa dahi evliliğin devam etmesinin eşlere hiçbir faydası olmadığı düşüncesiyle boşanmadan yana karar vermek yerinde olacaktır. Ayrıca bu boşanma kararında tarafların kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın karar verilecektir. Sadece kusur durumu boşanma sonrasında gündeme gelecek tazminat ve nafaka konularında söz konusu olacaktır.

İslam hukuk terminolojisinde mefkûd ve gâib kavramları farklı manalara gelirken modern hukukta bu iki kavram aynı manada kullanılmaktadır. Modern hukuk literatüründe mefkûd/gâib kavramı sözlük olarak “hazır bulunmayan, göz önünde bulunmayan, nerede olduğu bilinmeyen kimseyi”²⁹⁷ ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Türk Medeni Kanunun 31. maddesinin birinci fıkrasına göre bir kişinin gâib sayılabilmesi için iki şart öne sürülmektedir. Bunlardan birincisi “ölüm tehlikesi içinde kaybolma” diğeri ise “uzun zamandan beri haber alınmama” dır. Kanun bu iki şarttan herhangi birisinin gerçekleşmesi halinde kişi mefkûd/gâib olarak değerlendirilecektir. Aslında bu kavram modern hukuktaki terk kavramına benzemektedir.

TMK’ya göre kişilik, ölüm (m.28/1) ve gâib (m.32/1) durumunda sona erer. Kişiliği sona eren kişinin hakları sona ermekle birlikte haklar mirasçılara intikal eder. Bu durumda olan kimse evlilik noktasında da hakları sona erer ve eşi boşanma talebi için mahkemeye başvurabilir.

6.2. Din Farklılığı Üzerine

İslam ve Türk hukuk sistemlerinde karı ve kocanın farklı dine mensup olmaları durumunda boşanma kıyaslaması şu şekilde yapılabilir.

Evrensel bir olgu olan evlilik kadın ve erkeği her açıdan bir noktada birleştirdiği bir tasarruftur. Bu yüzden sosyal, kültürel ve psikolojik olarak insan evliliğe ihtiyaç duymaktadır. Öte yandan kişi evliliğe duygusal ya da mantıksal çerçevede

²⁹⁶ Melike Ergün Topcu, *Pek Kötü Davranış Sebebiyle Boşanma* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 34-35.

²⁹⁷ Hüseyin Tokat, “Gâipliğin Aile Hukuku Açısından Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (Ağustos 2017), 526.

yaklaşmaktadır. Bu durumun sonucu olarak evlilik tercihinde özgür davranarak bazen din farklılığı göz ardı edilmektedir. Özellikle günümüzde daha da yaygınlaşan bu tarz evlilikler bazı hukuk sistemlerinin tartışma konusu olmuştur. Bu hukuk sistemleri bağlamında farklı dine mensup bireylerin evliliği ne kadar normal ise boşanmaları da normal karşılanmaktadır. İslam Hukuk sistemi din farklılığını önemsemekte ve günümüzde yaygınlaşan bir problem olarak görülmektedir.

İslam hukuk sistemi boşanmasında, din farklılığı durumu hem bireylere hem de çocuklara ciddi zarar görmektedir. Çünkü bireyler farklı din mensubiyetli ve mevcut hukuk sistemlerinin boşanmayla ilgili hükümleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada eşler hangi dinin gereklerine göre boşanmaya hükmedilmeli ayrıca bu hüküm sonrasında kime nasıl bir yaptırım verilmeli soruları mevcut hukuk sistemlerinin konusu olmuştur.

Günümüzde eşler kiminle evleneceğini seçerken özgür iradesini kullanmaktadır. Bu nedenle eş seçiminde tesadüfen değil sahip oldukları özelliklere göre tercihte bulunmak önem arz etmektedir.²⁹⁸ Bu sebeple tüm dinler eşler arasında denklik olması gerektiğini ifade etmektedir. Öte yandan modern hukuk sisteminde farklı dinin mensuplarının boşanmasında hukuk sistemlerinin kararlarında her iki tarafın menfaati göz önünde bulundurulmalıdır. Ataerkil bir toplum olarak daha çok erkeğin ait olduğu hukuk sistemi yani mensup olduğu dinin gerekleri yerine getirilmelidir.

Farklı dine mensup bireylerin boşanmasında ayrı dinlerden dünyaya gelecek çocuklarında psikolojik, kültürel ve toplumsal olarak olumsuz etkileneceği söz konusudur. Ayrıca din farklılığının boşanmada yaratacağı etki uzun süre devam edebilir. Bu süreklilik neslin devamı olacak çocuklara da sirayet etmektedir. Bu durumdaki çocukları ahlaki, dini eğitim ve dini anlayış konusunda ciddi zihin karmaşası yaşayacaklardır. Bu nedenle fertlerin ve çocukların zarar göreceği bu durumda eş seçiminde mümkünse aynı din tercihinde bulunmak ruh sağlığı için önemli bir durumdur.

6.3. Şiddet Üzerine

Güçlünün güçsüzü ezdiği şiddet durumu karı koca ilişkisinde göze çarpmaktadır. Bu nedenle hukuk sistemleri çerçevesinde şiddet nedenli boşanma durumunu şu yönde kıyaslayabiliriz.

İnsanlık tarihi boyunca zayıfın güçsüzü ezdiği anlara şahit olmaktayız. Fıtratı gereği zayıf ve güçsüz olan kadın bedenlen kendini savunmakta zorlanacak hatta savunamayacaktır. Bunun aksine her açıdan güçlü olan erkek kadının değersiz bir meta olarak görmektedir. Bu yüzden erkek kendini güçlü heybetli biri olarak görmektedir. Kadını da kendine itaat etmesi gereken biri olarak konumlandırmaktadır.

²⁹⁸ Halil İbrahim Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/17 (Ocak 2002), 21.

Güç farkının olduğu bireyler arasında boşanma durumunda fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet söz konusu olmaktadır. Fakat İslam hukuk sistemi boşanma yetkisini erkeğe vermektedir. Erkek hiçbir sebep göstermeksizin karısını boşayabilir. Ancak kadın erkeğin sahip olduğu bu yetkiye sahip değildir. Sadece kadın kocasından şiddet gördüğünü ispatlarsa şartlı boşama ve muhâle'a yoluyla boşanma yoluna gidebilir.²⁹⁹ Şartlı boşamada karısını döven kocanın evini terk edip tekrar evine dönen karısını dövmesini vadetmesi durumunda kadın boşanma için mahkemeye başvurabilir.³⁰⁰ Öte yandan kadın bir bedel karşılığında mehir ve nafakadan vazgeçerek bu duruma kocasını razı ederse kadın boşanma için mahkemeye başvurabilir.³⁰¹

Türk Medeni Kanunun 166. Maddesinin birinci fıkrasına göre evlilik birliğinin temelden sarsılması yani şiddetli geçimsizlik maddesi doğrultusunda eşler boşanma davası açabilir. Evliliğin devamının mümkün olmadığı ya da geçimsizliğin fiziksel şiddete dönüştüğü anlarda evliliğin temeli ciddi zarar görmüştür. Bu durumda eşler arasında ruh ve beden birlikteliği sona ermiş ve artık her iki taraf birbirinden vazgeçmiştir. Eşlerin bu noktadan sonra evliliğe ısrarla devam etmeleri kendilerine yaptıkları bir zulümdür. Ayrıca şiddetin zirve yaptığı bu tür evliliklerde evliliğin devamını istemek telafisi mümkün olmayan durumlarla karşı karşıya kalmaktır. Daha da ötesi çocuklar için de bu hadise onların hafızasından silinmeyecek yaralar açacaktır. Bu nedenle zararın neresinden dönülürse kardır prensibi çerçevesinde hakimın boşanmadan yana karar alması manidar bir hadisedir.

6.4. Zina Üzerine

Evlilik sadakat üzerine kurulmuştur. Eşler arasındaki bu sadakat aldatma(zina) sebebiyle zarar görmekte ve sona ermektedir. Bu çerçevede hukuk sistemlerinde zina sebebiyle boşanma mukayesesini değerlendireceğiz.

İslam hukuku kavramı olan zina sözlük “Şeri bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan haram bir cinsel ilişki,”³⁰² anlamına gelmektedir. İslam hukukunda zina haramdır ve büyük günahlar arasında gösterilmiştir.³⁰³ Zina ile ilgili Kur'an da “zinaya yaklaşmayın. Zira zina yapmak bir hayâsızlık olup çok kötü bir yoldur,”³⁰⁴ ilahi mesaj verilerek zinanın değil yapmak yapılması muhtemel mekâna dahi yakın olmakta sakıncalı olduğu ifade edilmektedir.

²⁹⁹ Nevin Ünal Özkorkut, “İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65/1 (Mart 2016), 236.

³⁰⁰ Ünal Özkorkut, “İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları”, 237.

³⁰¹ Ünal Özkorkut, “İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları”, 237.

³⁰² Erdoğan, “*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*”, 622.

³⁰³ İbrahim Çalışkan, “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/3-4 (Aralık/1992), 70.

³⁰⁴ İsra 17/32.

Evlilik eşlerin birbirine güveniyle kurulan bir müessesedir. Her açıdan birbirine sadık kalabilecek iki karşı cinsin evetiyle başlayan evlilik zina illetiyle tamamen sarsılıp sona ermektedir. Bu sebeple zina yapan erkek ya da kadın başka hiçbir nedene bakılmaksızın boşaması İslam hukuk sisteminde desteklenmektedir. Çünkü herhangi birisinin zina yaptığı ispatlandığı anda boşanmanın yaşanması normal hale gelmektedir. Öte yandan zina yaptığı ispatlanan tarafın o andan itibaren evliliğe devam edilmesi telafisi mümkün olmayan yeni problemlerin habercisi olabilir.

Boşanma özellikle zina sebepli olduğunda ceza hukukunda da karşılık bulunmaktadır. Bu nedenle zina kişiye hem bireysel hem de toplumsal cezası söz konusu olmaktadır. İnsan neslinin devamına gem vuran zina kavramı nice hayatlar ve hayalleri yok etmektedir. Daha da ötesi çocuklar için zihni ve ahlaki yönleri zarar vermektedir. Bu durum toplumu oluşturan neslin temeline dinamit döşeyerek ailenin kutsallığını ve devamını zedelemektedir. Bu yüzden zina ile ilgili toplum bilinçlendirilmeli ve ailenin kıymeti gözler önüne serilmelidir.

Türk Hukukunda zina kavramı, TMK'nın 161. ve 166. Maddeleri arasında ifade edilmektedir. Özellikle TMK'nın 161. maddesinde “Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açabilir,” şeklindeki ibare ile zina modern hukukta özel boşanma sebepleri arasında sayılmaktadır. Öte taraftan zina iddiasının somut olarak ispatlanması durumunda şartlar ne olursa olsun taraflardan biri, özel boşanma sebebi olarak boşanma davası açabilir.

Türk Medeni Hukukun bir diğer konusu da ailedir. Fertlerin bir araya gelmesinden aile, ailelerin birleşiminden toplum oluşmaktadır. Toplumun var olduğu ilk günden bugüne dek değişim ve gelişim içerisinde. Toplumun mihenk taşı olan insan sosyal, ekonomik, kültürel olarak değişimin yaşanması kaçınılmaz oluyor. Bu nedenle zaman ve mekân göre değişmeye maruz kalan toplum aile hayatını da olumlu, olumsuz anlamda değiştirmektedir. Bu süreç içerisinde karşılıklı sözleşme ile kurulan evlilik bazen özel boşanma sebebi olan zina ile sona ermektedir.

Evlilikte her iki tarafın birbirine olan sadakati ehemmiyet arz etmektedir. Hatta TMK'nın 2. maddesinde eşlerin birbirine karşı sadakati üzerinde durulmuştur. İlgili maddedeki düzenleme ile eşlerin birbirine sadakati ile sosyal ve kişilik haklarına saygı duyulması amaçlanmaktadır. Evlilikte taraflar kanundaki düzenlemenin de belirttiği gibi kişilik haklarına saygının evrensel bir değer olduğunu gözler önüne sermektedir. Öte yandan zina eylemine kişilik haklarını çiğnemenin zirvesi olup sadakat yükümlülüğünü ihlal eden tasvip edilmeyen bir davranıştır.

6.5. Akıl Hastalığı Üzerine

Evlilik eşler arasındaki akıl ve iradenin sağlıklı olmasıyla kurulması gerekmektedir. Şayet akıl hastalığına دچار olan evli bireyin bu durumda boşama hukuk sistemleri bağlamında değerlendirilebilir.

İslam hukuku literâtüründe akıl hastalığına karşılık gelen kavram cünûndur. Cünûn sözlükte; “örtünmek, gizlemek ve aklını kaybetmek”³⁰⁵ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca cünûn kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in İslam'ı yaydığı dönemlerde müşriklerin kendisine mecnun (deli) demesine istinaden on yerde geçmektedir. Öte yandan cünûn kavramının terim anlamını Seyyid Şerif el-Cürcanin'in et-Ta'rifat'ı adlı eserinde yer alan “söz ve fiillerin nadir haller dışında normal cereyan etmesini engelleyen akıl bozukluğu,”³⁰⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu akıl bozukluğu İslam Hukukunda Öte yandan cünun kavramının terim anlamını Seyyid Şerif el-Cürcani'nin et-Ta'rifat'ı adlı eserinde yer alan “söz ve fiillerin nadir haller dışında normal cereyan etmesini engelleyen akıl bozukluğu”³⁰⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu akıl bozukluğu İslam Hukukunda kişiyi doğru ile yanlış ayırt edemeyecek güçte olmasını gerektirir. Yani kişiyi temyiz adı verilen güçten yoksun bırakmasıdır.

Evlilik müessesine ilk adım atılırken her iki taraf için olması gereken eda ehliyeti akıl ve irade sağlamlığıdır. Akıl ve irade yönünden problemlili olan eşlerin evliliğe başlaması her yönden sakıncalı bir durumdur. İslam Hukuku bağlamında akıl hastalığı bulunan eşlerin sağlıklı bir eşle evliliği sürdürmesi diğer eşe yapılmış bir haksızlık olarak kabul edilebilir.

Türk hukuk sisteminde akıl hastalığı TMK'nın 165. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye istinaden akıl hastalığı boşanmanın özel sebepleri arasında sayılmaktadır. Eşlerden herhangi birisinin akıl sağlığı yerinde değilse sağlığı yerinde olan kişi tarafından boşanma davası açar. Bu dava açılması halinde yargı hastalığın geçmemesi tıbben ispatlanmış ise boşanma yönünde karar verir.

Aklıl hastalığına bağlı boşanma için bazı şartlar aranmaktadır. Akıl hastalığına bağlı boşanma kararı verilebilmesi için hastalığın iyileşemeyeceği kesinleşmiş olması ve taraflar için müşterek hayatın artık çekilmez hale gelmiş olması gerekmektedir. Belirtilen şartlar zuhur etmiş ve yargı tarafından boşanma yönünde karar çıktıktan sonra evliliğin tekrar kurulup devam etmesi zor görünmektedir. Zaten bu durumda tekrar başlayan evlilik müessesesi sağlıklı şekilde ilerlemesi de iyice incelenmelidir. Üst merci olarak yargı bu hususu göz önünde bulundurarak boşanmaya ya da zıddına karar verebilmektedir

6.6. Cinsel Kusur Üzerine

Evlilik tarafların iradeleri doğrultusunda gerçekleştirdiği bir olgudur. Taraflar evliliği psikolojik, sosyal ve biyolojik olarak ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurmaktadır. Bu sebeple taraflar evliliğin doğası gereği biyolojik açıdan cinsel

³⁰⁵ Süleyman Uludağ, “Cünûn”, TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 8/125.

³⁰⁶ Uludağ, “Cünûn”, 8/125.

³⁰⁷ Uludağ, “Cünun”, 8/125.

birlikteliğe gerek duymaktadır. Bu birliktelik her iki tarafın biyolojik sağlığının yerinde olmasıyla mümkündür. Biyolojik sağlığının yerinde olmaması İslam hukukunda ‘iktidarsızlık’, Türk Medeni Hukukunda ise ‘kusur’ kavramıyla isimlendirilmektedir.

İslam aile hukukunda nikah sonrasında taraflarda iktidarsızlık durumunun öğrenilmesiyle birlikte kadın mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilmektedir. Özellikle Hanefiler, kusur nedeni ile mahkemeye boşanma talebinde bulunma hakkının sadece kadına ait olduğu görüşündedir. Diğer Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhepleri ise kusur nedeni ile boşanma talebinin sadece kadına değil erkeğinde böyle bir hakka sahip olduğu görüşündedir.

Türk Medeni Hukukunda kusur ilkesi boşanma sebeplerinden birisidir. Bu nedenle taraflardan birinde kusur bulunması ve bu kusurdan karşı tarafın mağduriyeti söz konusu ise mağdur olan tarafta boşanma davası açabilmektedir. Öte yandan Türk Medeni Kanuna göre kusur durumu evliliği temelinden sarsacağından boşanma sebebi olarak görülmüş ve taraflar boşanma için mahkemeye müracaat edebileceğini belirtmiştir.³⁰⁸

6.7. Ric’î Talâk Üzerine

İslam hukukunun boşanma sistemindeki ric’î talak, Medeni hukuktaki ayrılık kararına en çok benzemektedir. İslâm hukukunda boşanmada, asıl boşama şekli olarak kabul edilen ric’î talâk: “Erkeğin, yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek kalmaksızın iddet süresince, boşadığı eşine yeniden dönme imkânı veren dönülebilir boşama”³⁰⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Türk Medeni Kanunda ric’î talâğın karşılığı ayrılıktır. Ayrılığa ancak mahkeme kanalıyla hâkim tarafından netice verildiği için, boşanma davası açma hakkı bulunan taraf, isterse boşanmayı isterse ayrılığı isteyebilmektedir.³¹⁰ Öte yandan Ayrılık kararı verilebilmesi için kanunda yazılı boşanma sebeplerinden birinin gerçekleşmesi gerekmektedir.³¹¹ Bunun yanında Ayrılıkta amaç, boşanma aşamasına gelip de bir arada yaşamaları imkânsız hale gelen eşleri bir süre ayrı yaşatıp barışmaları imkanının denenmesidir.³¹²

³⁰⁸ İssatay Berdaliyev, “İslam Aile Hukukunda Boşanma Normlarının Kazakistan Medeni Kanunu İle Mukayesesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (Ekim 2020), 263.

³⁰⁹ İslam Demirci, “Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği”, *Dergiabant* 10/1 (Mayıs 2022), 9.

³¹⁰ Demirci, “Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği”, 10.

³¹¹ Demirci, “Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği”, 10.

³¹² Demirci, “Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği”, 10.

6.8. Eşlerden Birinin Ölümü Üzerine

İslam ve Türk Medeni Hukuk kapsamında evlilik karı kocanın sağlıklı olmasıyla mümkündür. Yani taraflardan birinin sağlığını kaybetmesi hatta ölmesi halinde nikah sözleşmesi mahkeme tarafından sonlandırılır. Hayatta kalan eşin nikahı bu sebeple bozulmuş sayılır.

7. SONUÇ

Evlilik müessesesi, insanlığın varoluşuyla başlamaktadır. Bu müessese ilk insan olan Hz. Adem'e kadar dayanmaktadır. Dolayısıyla evlilik Hz. Adem'in sünneti olarak günümüz dünyasına dek gelmiş ancak bu süreçte zamanla her açıdan değişim ve gelişime uğramış bir kurumdur. İnsanın fitratı gereği her bireyin parmak izinin değişik olması gibi mizaç, huy, karakter ve fikirsel anlamda farklı olması doğal bir olgudur. Dolayısıyla aile kurumunu tek yönlü irdelemek doğru değildir. Bu açıdan aileyi mevcut toplumu özelliklerine, ilke ve kurallarına ayrıca sosyal perspektifte incelemek uygun görülmüştür.

Saygı ve sevgi aile kurumunu ayakta tutmaktadır. Bireylerin karşılıklı olarak birbirini sevdiği ve saydığı ortamda aile kurumu uzun yıllar ayakta kalmaktadır. Ayrıca insanların birbirini sevdiği bir aile kurumunda karı ve kocanın değişik dinden olması dahi aileyi yıkmaya yetmezken karı kocanın karşılıklı sevgi ile bağlanmadığı bir ailede hiçbir sebep ailenin devamını sağlayamaz. Örneğin, Hz. Peygamber'in azatlı kölesi olan Zeyd ile karısının evliliği tüm gayrete ve sağduyuya rağmen ayakta durmamıştır.

İslam hukukuna göre insan doğal olarak cinsel anlamda ihtiyacını evlilik ile giderebilmektedir. Zira evlilik taraflar için fitri yönden bir gereklilik ve ihtiyaçtır. Bu sebeple İslam dini evlenmeyi emrederek ve evliliğin kutsal oluşunu ayet ve hadislerde belirterek tavsiyelerde bulunmuştur. Hatta evlenmemeyi de uygun görmemiştir.

İslam dini, nasıl ki ibadet, ahlaka dair kuralları belirlediği gibi evlilik hayatımızın da daha huzurlu ve daha mutlu nasıl devam edebileceğini hukuk sistemlerinin ilke ve prensiplerinde belirlemiştir. Ayrıca evlilik insan yaşamını direkt olarak etkileyen bir kurumdur. Bunun yanı sıra evliliğin sürekli ve huzurlu olarak devam etmesi, başlangıcının da bu ilke ve prensiplere uygun olmasını ifade etmektedir.

İslam ve Türk hukuk sistemlerinde aile en önemli konular arasında yer almış olup konunun önemine istinaden aileyi koruyucu önlemler ve öneriler belirtilmiştir. Hatta bazı hukuk sistemlerinde evlilik bağının boşanma ile sonuçlanması dahi uygun görünmemiştir.

Allah, insanları birlikte yaşamalarını devam ettirebilmeleri için kadın ve erkek olarak iki farklı cinsten yaratmış, soyun devamı içinde tarafların bir araya gelmelerini önermiştir. Bu açıdan, bireylerin birbirlerinden değişik yaratılışları, farklı huy, mizaç ve anlayışlara sahip olmaları nedeniyle, huzur üzere yaşamlarını devam ettirmeleri bazen mümkün görünmemektedir. Bu gibi durumlarda, kocanın fevri kararlar boşanma yolunu tercih etmeyip, bir takım ıslah yöntemlerini kullanmayı tavsiye edilmiştir. Buna rağmen ailede sürekli hale gelen geçimsizlik bitmek bilmiyorsa kocanın son olarak karısıyla olan birlikteliğini boşanma metoduyla bitirmesinin önü açık bırakılmıştır. İslam her konuda olduğu gibi boşanma konusunda da en doğru yol ve yöntemi göstermiş ve gerek Kur'an'da gerekse peygamberimizin sünnetinde talak ile ilgili usul ve yöntemler belirtilmiştir. Bu açıdan boşanma da devamlı birey ve toplumun menfaati gözetilmiştir.

KAYNAKLAR

- Acar, H. İbrahim. “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/17 (2002), 21-46.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30750>
- Acar, H. İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: Ekev Yayınları, 2000.
- Acar, Halil İbrahim. *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1.Basım, 2018.
- Acar, Halil İbrahim. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Açık, Fatma. *İslam Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Aka, Şule. *İslam Hukukunda Liân ve Hükümleri*. Yozgat: Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Aktaş, Muhammed. *İslam Aile Hukukunda Ehliyet Arızalarının Talak Üzerine Etkileri*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Alav, Ömer. *Kur'an'a ve Mezheplere Göre Talak*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Arslan, Hammet. “Manu Kanunnamesi’nde Evlilik”. *Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 10/1 (Ocak-Nisan 2013), 93-129.
- Aslan, Bedri. “Boşanma Yetkisi Hakkında Yapılan Tartışmalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/55(Şubat 2018)918-927.
<https://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185537264>
- Aslan, Nasi. ‘Ahkam Hadislerinde Psikolojik Etmenler: Regl Dönemindeki Talak Üzerine Bir İnceleme’. *Çukurova İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1(Haziran 2017), 24-25.
- Avcı, Meryem Merve. *Zeydiyye Fıkında Talak ile İlgili Hükümler ve Hanefi Fıkıyla Mukayesesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ayan, Nurşen. “Terk Nedeniyle Boşanma”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (2007), 39-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262682>
- Aydın, Mehmet Akif. “Liân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6 Ekim 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lian>
- Aydoğdu Gül, Zehra Gizem. *Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Baktı, Selcen. *Hanefi ve Hanbeli Ekollerinde Boşama Hukuku*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Buhari, İmam Muhammed İsmail. *Sahih-i Buhari*. trc. Mehmet Sofuoğlu. Ötüken Yayınları, 2013.
- Can, Yücel vd. “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/888-992. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/225321>
- Ceylan, Ebru. “İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 1/1(Haziran 2018),315-334. <https://doi.org/10.18771/mdergi.496807>
- Cin, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 1988.
- Çalışkan, İbrahim. “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33/3-4 (12/1992), 61-100.
- Çeker, Orhan. *Osmanlı Aile Hukuk-ı Kararnamesi*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 5.Basım, 2017.
- Çeker, Orhan. *Tefviz-i Talak*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Çelik, Berna Özcan. *Genel Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelden Sarsılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015. <https://dspace.ankara.edu.tr/>
- Çiftçi, Pınar. “Boşanma Sisteminin Yargılamada Doğurduğu Temel Hak İhlalleri Ve İspat Sorunları”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/2014(2015),1741-1821. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/756097>
- Çınar Mutlu, Kübra. “Boşanma Sebepleri”. “İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Demir, Alim. “İzmir İl Müftülüğü Fetva Hattına Gelen Talakla İlgili Soruların İslam Hukuku Açısından Tahlili”. “Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Demirel, Enise. *Tahir Bin Aşur’un Talakla İlgili Görüşleri ve Maliki Mezhebi İle Mukayesesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Deniz, Şeyma Nur. *Hinduizm’de Evlilik Ritüeli*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.64.
- DEÜ İlahiyat Fakültesi Dekanlığı ve Soma belediyesi. “Kur’an’da Aile Sempozyumu” ed. Hüseyin Yaşar. 336-362. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2011.

- Doğanay, Ekrem. *İslam'da Talak'ın Hükümü ve Hikmetleri*. İstanbul: Gonca Yayınevi, 1. Basım, 1984.
- Dokuz, Cansever. *Kur'an Ekseninde Boşanma Ahlakı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1.Basım, 2022.
- Dönmez, İbrahim Kafi. "Sarhoşluk", TDV İslam Ansiklopedisi (DİA). 36/141-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Durdu, Köksal. *Hz. Muhammed'in Boşanmalara Karşı Tavrı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ebu Hanife, İmam-ı Azam. "Muhâle'a". *Mavera İslam Ansiklopedisi*. 16 Eylül 2022.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. Hüseyin Kahraman. İstanbul: Ensar Yayınları, 7.Basım, 2019.
- Ergün Topçu, Melike. "Pek Kötü Davranış Sebebiyle Boşanma." İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Erol, Ayten-Gökalp, Fatma. "İslam Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme hakkı". *Kalemname* 7/13(Haziran 2022),11-32.
- Erol, Yasemin. "Akıl Sağlığına Dayalı Boşanma". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (2011), 119-149. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262744>
- Ersöz, Uğur. "Türk Hukukundan Zina Sebebiyle Boşanma." İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Eskicioğlu, Osman. *İslam Hukukunda Kadının Evlenme Ehliyeti ve Boşanma Yetkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2003.
- Güller, Hasan Hüseyin. *Üç Talakla İlgili Hadislerin Rivayet Tekniği Açısından Değerlendirilmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Güneşlioğlu, Filiz. "Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları." İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Kablan, Gazi. "İslam Hukukunda Boşanma Gerekçeleri." Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kahraman Irmak, Şeyma. "Boşanmanın Eşler Bakımından Kişisel Sonuçları". İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kahveci, Nuri. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Kaplan Gürler, Beyhan. *Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2014. <http://dspace.akdeniz.edu.tr/>
- Karapınar, Rukiye. *Tefviz-i Talak*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2006.

- Karslı, İlyas. *İslam Hukukunda Kazaî Boşanma (Tefrik)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1988.
- Kaya Gökmen, Gökçe. “Boşanma Davası Sırasında Ölen Eşin Mirasçılarının Boşanma Davasına Devam Etmesi.” İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kaya, Berna Berfin. “Medeni Hukukta Zina.” Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Koca, Ferhat. “Mefkûd”. TDV İslam Ansiklopedisi (DİA). (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).28/353.
- Korkut, Halime. *İslam Aile Hukukunda Boşama ve Boşama İradesinin Kullanım Şekilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Köseoğlu Fatma vd. “Sosyodemografik Özellikler ve Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi* 2/1(Şubat 2022),71-96. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2449490>
- Kübra, Melhame-i. ‘Hul’ Bedel Karşılığı Karının Kocasını Boşamak İstemesi.” *Darülkitap İslam Ansiklopedisi*.16 Eylül 2022).
- Metin, Abdulvahid. “Talak”, *Ansiklopedi Derleme*.16 Eylül 2022.
- Mevdûdî. *İslam’da Aile Hukuku*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 4.Basım, 2013.
- Nesefî, (III),409; İbn Hümâm, (III),463;205;Surui,Muhammed, Ahkamu’t-Talak,İstanbul,tsz.,8;Cezeri, , (IV),248 Fıraş, Vefa Ma’tuk Hamza., et-Talak ve Asaruhu’l-Maneviyye ve’l-Maliyye (Kahire: 2000), 27.
- Oğuzman, M. Kemal. *Medeni Hukuk*. 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 1971.
- Osmanoğlu, Murat. *Şarta Bağlanan Talak*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Oşar Şahin, Aslı. *Boşanma Sebeplerinde Kusur İlkesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015. <https://acikbilim.yok.gov.tr>
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988) II. *Kur’an Yolu Meali*, çev. Hayrettin Karaman-Mustafa Çağırıcı-İbrahim Kafi Dönmez-Sadrettin Gümüüş. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5.Basım, 2016.
- Öz, Abdulhekim. *Rivayetler Işığında Talak*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Özkorkut, Nevin Ünal. “İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Koca Şiddetine Karşı Kadının Başvurabileceği Hukuk Yolları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk*

- Fakültesi Dergisi* 65/1 (2016), 231-248.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/622116>
- Öztürk, Özge. “*Genel Boşanma Sebepleri*”. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- RayeQ, Ghulam Hazrat. “İslam Aile Hukukunda ve Afgan Hukuk Sisteminde Bedensel Kusur ve Hastalık Nedeni İle Kazaî Boşanma”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2(2019),141-161.
- Serin Of, Emine. “*Boşanma Mali Sonuçları*.” Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Şahin, Fatih. *Budizm’de Nirvana Anlayışı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Teke, İmran Karaca. *Sünnette Boşanma*. Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tokat, Hüseyin. “Gaiplığın Aile Hukuku Açısından Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (2017), 523-575.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/387040>
- Tunç Türkol, Dilek. *Boşanma Davalarında Manevi Tazminat*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Türk Medeni Kanunu 166. Madde.
- Uludağ, Süleyman. “*Cünun*”. TDV İslam Ansiklopedisi (DİA). (İstanbul: TDV Yayınları, 2009).8/125.
- Vatansever, Müge. *Eski Türk Hukukunda Boşanma ve Günümüz Hukukuyla Karşılaştırılması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 23. Basım, 2018.
- Yıldırım, Neşide. “Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri”. *Bilig* 28 (Kış 2004), 59-81.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234604>
- Yıldızbakan, Nihal. *İbn Hazm’ın “Talak” Ahkamına İlişkin Görüşleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yılmaz, Çiğdem. “*Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Sebebiyle Boşanmada Tarafların Kusuruna İlişkin Yargıtay Kararı incelemesi*”. *Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/3(Aralık 2016),149-159. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/727244>
- Yılmaz, Gülnihal. *İslam Aile Hukukunda Fesih, Talak ve Tefrik İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, İbrahim. *İslam Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Yüksek, Ali. *İslam Aile Hukukunda Boşanma Çeşitleri ve Üç Talak*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Yüsek, Ali. “İslam Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/32 (Ocak 2020), 340-354.
- Zor, Zeliha. “*Talak Suresi Bağlamında Boşama Sürecinde Eşlerin Birbirlerine Karşı Tutumları*”. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Zühâylî, Vehbe. “Deli ve Medhûşun Talakı”. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. 9/289-289. İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994.